

Toimittaneet

Pekka Sutela ja Pentti Vartia

KIINA JA KASVUN KIVUT

Julkaisija: Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, ETLA (Sarja B213)
yhteistyössä Suomen Pankin siirtymätalouksien tutkimus-
laitoksen kanssa

Kustantaja: Taloustieto Oy

Helsinki 2005

Kansi: Mainos MayDay, Vantaa 2005

ISBN 951-628-426-4

ISSN 0356-7443

Painopaikka: Yliopistopaino, Helsinki 2005

Esipuhe

Viime vuosikymmenien voimakas kasvu on nostanut Kiinan koko maailman huomion kohteeksi. Alhaiset kustannukset, työvoiman runsas tarjonta sekä markkinoiden valtava kasvupotentiaali houkuttelevat maahan ulkomaisia investointeja. Yli miljardin asukkaan Kiinan taloudellinen nousu avaa mahdollisuuksia myös suomalaisille yrityksille.

Kiinan vuonna 1978 alkaneen talousuudistuksen tulokset kestävät kriittisenkin tarkastelun. Nopealla kasvulla on kuitenkin aina käänköpuolensa. Siihen liittyy myös riskejä, jotka voivat toteutuessaan aiheuttaa merkittäviäkin häiriöitä Kiinan, ja pahimmillaan koko maailman taloudelliseen kehitykseen. Riskien olemassaolo on syytä ottaa huomioon, vaikka häiriöiden todennäköisyys ei olisikaan suuri.

Tässä kirjassa kuvataan Kiinan asemaa maailmantaloudessa ja analysoidaan sekä kasvun vaikutuksia että sen jatkumisen edellytyksiä. Olemme kiinnittäneet huomiota myös kehitykseen liittyviin riskeihin. Toivomme, että kirjasta on apua niille, jotka jo harjoittavat liiketoimintaa Kiinassa tai kiinalaisten yritysten kanssa, sekä niille, jotka vasta sitä suunnittelevat. Kaikkia lukijoita kirja varmasti auttaa hahmottamaan paremmin maailmaa ja kehitysvaihetta, jossa elämme.

Osalla kirjan kirjoittajista oli keväällä 2004 tilaisuus syventää tietojään Kiinasta paikan päällä. Kiitämme Suomen Akatemiaa saamastamme taloudellisesta tuesta sekä avusta matkan järjestämisessä. Kiinassa suurlähettiläs Benjamin Bassin sekä pääkonsuli Hannu Toivola puolisoineen myötävaikuttivat suuresti matkan onnistumiseen, samoin Finpron Matti Niemelä, Koneen Kauko Järviharju, Metson Ari Harmaala, Nokian Nanbin Zhuang sekä Valmetin Pentti Holopainen. Kiinalaiset isäntämme CASS, CIRD, DRC, Shanghai Academy of Social Sciences ja Shanxi Academy of Social Sciences järjestivät meille lukuisia mielenkiintoisia tapaamisia. Lopuksi haluamme vielä kiittää Laila Riekkistä, Tuula Ratapaloa ja Kimmo Aaltosta, jotka ovat huolehtineet tekstin oikoluvusta, taitosta ja kuvioiden julkaisukuntoon saattamisesta.

Helsingissä, 26.9.2005

Pentti Vartia

Pekka Sutela

Sisällys

1.	Johdanto ja yhteenveto	1
2.	Kiinan nousu.....	13
2.1	Historiallinen Kiina: loiston hetkiä ja menetettyjä mahdollisuuksia	13
2.1.1	Muuttiko yksi salamanisku historiaa?	14
2.1.2	Miksi keksintöjen virta tyrehtyi?.....	16
2.1.3	Talous kasvoi, mutta liian hitaasti	18
2.1.4	Miksi Eurooppa, miksi ei Kiina?	21
2.2	Kiina maailmantaloudessa	21
2.2.1	Osuus maailmantaloudesta on noussut rajusti	21
2.2.2	Kiinasta maailman suurin talous?	24
2.3	"Kiina-ilmiö"	29
2.4	Kiinan kysyntä myllertää maailmanmarkkinoita	34
2.4.1	Öljy	34
2.4.2	Teräs ja sen raaka-aineet	38
	Kirjallisuus	40
3.	Kiinan kilpailukyky	43
3.1	Kilpailukykyraportit ja Kiina	43
3.2	Kilpailukyky ja markkinaosuuksien kasvu.....	44
3.3	Viennin kilpailukyky ja kansainvälisten yritysten merkitys.....	47
4.	Pankkisektori uudistusten pyörteessä	49
4.1	Kiinan keskuspankin muuttuva asema	49
4.2	Kiinan pankkisektori on poikkeuksellisen suuri.....	50
4.3	Pankit kohtaavat monia haasteita	53
4.4	Ongelmien taustalla on useita tekijöitä.....	54
4.5	Markkinoiden avautuminen kannustaa uudistuksiin	55
	Kirjallisuutta	58
5.	Osakemarkkinat.....	60
5.1	Johdanto.....	60
5.2	Kiinan osakemarkkinoiden peruspiirteet.....	62
5.3	Markkinoiden kehityspiirteet.....	65
5.4	Päätelmiä	66
6.	Kiinan valuuttapolitiikka	67
6.1	Pääpiirteitä.....	67
6.2	Kiinan raha ja siitä vastaavat viranomaiset	68
6.3	Kiinan maksutase ja valuutansäännöstely	68
6.4	Valuuttakurssipolitiikka.....	72
6.5	Kiinan valuutan vapauttamisen riskit	75
	Kirjallisuutta	76

7.	Julkisen talouden tasapaino-ongelmat.....	67
7.1	Kiinan finanssipolitiikan kestävyys.....	77
7.2	Kiinan julkisen talouden rahoitusjärjestelmä.....	78
7.3	Viimeaikainen julkisten menojen kehitys.....	80
7.4	Johtopäätöksiä.....	84
8.	Ikäntyminen ja julkisen sektorin rahoitus- ongelmat.....	85
8.1	Johdanto.....	85
8.2	Sosiaaliturvan uudistusten tarve.....	86
8.3	Uudistuksen sisältö ja toteutuksen ongelmat.....	86
8.4	Kiinan väestökehityksestä.....	88
8.5	Johtavatko sosiaaliset ongelmat yhteiskunnallisiin levottomuuksiin?.....	90
	Lähteet.....	92
9.	Kiinan alueellinen kehitys.....	93
9.1	Aluetalouden epätasapaino.....	93
9.2	Epävarmuutta edessä?.....	97
9.3	Epätasaisuus ja aluepolitiikka.....	99
	Lähteet.....	100

1. Johdanto ja yhteenveto

Pekka Sutela ja Pentti Vartia

Kiinan nousu

Kiina johti joidenkin arvioiden mukaan maailman teknistä kehitystä aina 1500-luvulle saakka. Sulkeutuminen omien rajojen sisälle, kieltäytyminen kansainvälisestä kanssakäymisestä sekä koulutuksen ja tutkimuksen suuntautuminen uuden etsimisen sijasta vanhojen tekstien tulkintaan katkaisivat kehityksen. Silti Kiina tuotti lähes kolmanneksen maailman teollisuustuotannosta vielä kaksi vuosisataa sitten. Mutta ulkoiset miehitykset, sisäinen uudistumiskyvyttömyys ja sisällissodat suistivat maan alennustilaan, josta se on vasta nyt pääsemässä eroon.

Tehdasteollisuuden synty, työnjako ja teknologinen muutos yhdessä markkinatalouden instituutioiden kehittymisen kanssa veivät läntisen Euroopan samanaikaisesti ennen näkemättömään muutokseen. Valistuksen ja teollisen vallankumouksen täsmällisistä syistä kiistellään edelleenkin, mutta on selvää, että ne liittyivät paitsi mantereen sisäiseen kehitykseen myös sen aseman muuttumiseen kansainvälisessä järjestelmässä.

Maailmantalouden kärkipaikka siirtyi ensiksi Britannialle, sitten Yhdysvalloille. Saksa, Neuvostoliitto ja lopulta Japani yrittivät kaikki vuorollaan haastaa sen, mutta korkeintaan väliaikaisella menestyksellä. Taloudellisesti yhdistyvä Eurooppa pyrkii uudelleen maailman kilpailukykyisimmäksi taloudeksi, mutta vajavaisella ja epätasaisella menestyksellä.

Maailmantalouden nousevaksi voimaksi ennakoidaan niin kutsuttua BRIC-ryhmää: Brasilia, Venäjä, Intia ja Kiina. Niiden kaikkien uskotaan nousevan maailman kuuden suurimman kansantalouden joukkoon vuoteen 2050 mennessä. Nykyisestä kärkikuusikosta Saksa, Ranska, Iso-Britannia, Kanada, Yhdysvallat ja Japani vain kaksi viimeksi mainittua säilyttäisivät asemansa. Euroopan suuret kansantaloudet putoaisivat kuuden kärkijoukosta. Silti niiden kansalaiset säilyisivät maailman vauraimpien joukossa. Sama pätee Japaniin. Se, ettei maa ole juurikaan kasvanut lähes kahteen vuosikymmeneen, ei suinkaan ole köyhdyttänyt väestöä.

Tasot ja muutokset menevätkin helposti sekaisin. Se, että maailman vauraimmat ja kilpailukykyisimmät taloudet kasvavat hitaasti, ei ole poikkeus vaan pikemminkin sääntö. Nämä maat ovat useimmissa suhteissa jo maailman teknologisen ja institutionaalisen kehityksen kärjessä. Ne ovat edellä hiihtäjän asemassa ja joutuvat periaatteessa keksimään, kehittämään ja kokei-

lemaan kaiken uuden. Se, niin kuin jokainen maastohiihtäjä tietää, on vaivalloista, hidasta ja raskasta – taloudellisesti kallista ja epävarmaa.

Maailmantalouden haastajat ovat puolestaan perässähiihtäjän asemassa. Jos halua ja kykyä löytyy, ne voivat hyödyntää muiden kokemukset ja tutkimustiedon ja säästää niin kustannuksissa kuin epävarmuudessakin – ja myös kasvaa nopeammin.

Jako edellä puurtaviin ja perässä sujutteleviin ei tietenkään ole ehdoton, eikä kehityksen eturintama yhtenäinen. Eurooppalaisetkin maat voisivat nopeuttaa kasvuaan noudattamalla järkevää talouspolitiikkaa, yhdistämällä hyvinvointivaltiota ja markkinataloutta nykyaikaan paremmin sopivalla tavalla ja laajentamalla uuden tekniikan hyväksikäyttöä. Silti ero vanhojen mestareiden ja uusien haastajien välillä on olemassa. Talouskasvu vauraissa maissa ei ole enää yhtä nopeaa kuin monissa köyhemmissä maissa. Mutta perässä hiihtäjän etu on vain mahdollisuus, se ei muutu todellisuudeksi itsestään.

BRIC-maita yhdistää niiden asema maailmantalouden haastajina. Kiinalla ja Venäjällä on vahva menneisyys, Kiinalla vuosisatoja sitten, Venäjällä aivan äskettäin, Neuvostoliiton muodossa. Kiinan väestö on maailman suurin, mutta sen kasvu tasaantuu kohta ja väkiluku kääntyyne laskuun parin vuosikymmenen päästä. Venäjä taas kohtaa eurooppalaisen väestön supistumisen poikkeuksellisen rajuna, ja samaan aikaan monet neuvostoliitonaikaiset yhteiskunnalliset rakenteet rappeutuvat. Intia oli alun perin kieltäytymässä kasvupolitiikasta, omaksui sitten neuvostoliittolaisen kasvumallin muunnelman ja on kasvanut pari vuosikymmentä nopeasti talouden osittaisen ja vähittäisen vapauttamisen siivittämänä. Maan väestö on kasvamassa maailman suurimmaksi samalla kuin esimerkiksi paineet ympäristöä kohtaan uhkaavat tulevaisuutta. Brasilia taas on ollut haastajien joukossa jo vuosikymmeniä, mutta ei ole onnistunut talouspolitiikassaan.

Maailmantalouden kannalta kiinnostavin kaikista BRIC-maista on nyt Kiina. Joka viides maapallon kansalainen asuu Kiinassa, ja sen talous on kasvanut kohta kolme vuosikymmentä aivan poikkeuksellista vauhtia. Sadat miljoonat kiinalaiset ovat nousseet köyhyysrajan yläpuolelle. Vaikka kasvu on ollut epätasaista eri väestöryhmissä ja eri alueilla, se on tapahtunut ilman suuria kriisejä. Maailmanlaajuisen köyhyyden väheneminen on ennen muuta Kiinan – mutta myös Intian – ansiota.

Suomi käy kaikista EU-maista suhteellisesti eniten kauppaa Kiinan kanssa. Suomalaiset suuryritykset ovat sijoittuneet Kiinaan, ja monet PK-yritykset ovat seuraamassa esimerkkiä. Rautatie yhdistää maita, ja välissä on vain yksi maa, kaksi rajaa. Suomen kannalta on etu, että käymme paljon kauppaa Kiinan, Venäjän ja myös Yhdysvaltain kaltaisten nopeasti kasvavien talouksien

kanssa. Lähes 2000 kiinalaista opiskelee Suomessa, moninkertainen määrä esimerkiksi venäläisiin verrattuna. Maiden väliset poliittiset ja kulttuurisuhteet ovat vahvat. Vuonna 2006 juhlitaan sadan vuoden kulumista siitä, kun silloinen eversti Mannerheim lähti ratsain halki Aasian, Kiinan läntisimmistä kolkista aina Pekingiin.

Kiina on kiinnostava myös puhtaasti älyllisesti. Poliittisen taloustieteen kannalta on mielenkiintoista, kuinka kauan ja missä määrin on mahdollista jatkaa siirtymistä kohti markkinataloutta ilman poliittisen järjestelmän ja yhteiskunnan demokratisoitumista. Vaikka puolue onkin muuttunut, maa elää edelleen yksipuoluejärjestelmässä. Institutionaalisen taloustieteen kannalta on kysyttävä, kuinka talouden tehostuminen sopii yhteen edelleen huonosti määriteltyjen omistusoikeuksien kanssa. Kiina näyttää haastavan taloustieteen monia perustotuuksia.

Mutta Kiina myös vahvistaa talusteorian perustuloksia, esimerkiksi käsitteitä kasvun syistä. Kustannuksiltaan edullisen, mutta peruskoulutetun ja hyvin motivoidun työvoiman tarjonta on runsasta. Huikean korkea kotimainen säästämisaste muuntuu tavattoman korkeaksi investointiasteeksi. Avautuminen ja ulkomaisten suorien investointien houkuttelu tuovat teknologiaa, tietotaitoa, markkinoillepääsyä ja kuuluisia liikemerkkejä. Taloudellinen ja poliittinen vakaus on vähintäänkin kohtuullinen. Kun talous toimii vuosi vuodelta yhä enemmän markkinatalouden tapaan, sen pitäisikin kasvaa. Tätä taustaa vasten ei ole olemassa mitään Kiinan "talousihmettä". Pikemmin voi kysyä, miksi muut kehitysmaat eivät voi omilla tavoillaan toistaa Kiinan kokemusta. Onko niin, että kiinalaisen sosialismin perimä on sittenkin enemmän voimavara kuin taakka? Vai joudummeko etsimään Kiinan menestyksen avaimia maan vuosituhantisesta kulttuurista? Siitä samasta kulttuurista, jota niin kauan pidettiin Kiinan nykyaikaistumisen esteenä!

Mikä Kiinan taloudessa tapahtuu?

Ei voi väittää, etteikö Kiinan merkitystä ymmärrettäisi Suomessa. Pikeminkin joskus tulee mieleen liiallisen Kiina-uskon mahdollisuus. Mutta Kiinan, erityisesti nyky-Kiinan tutkimus ja tuntemus eivät ole maassamme läheskään tarvittavalla tasolla – niin kuin ei ole Euroopassa yleisestikään. Tämä koskee erityisesti Kiinan taloutta. Tämän vuoksi ETLA, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ja BOFIT, Suomen pankin siirtymätalouksien tutkimuslaitos ovat yhdistäneet voimiaan tuottaakseen tämän kirjan.

Kirja jakaantuu yhdeksään lukuun, joista tämä johdanto on ensimmäinen. Sen ovat kirjoittaneet *Pekka Sutela* ja *Pentti Vartia*. Kukin kirjoittaja vastaa ensisijaisesti omasta tekstistään, mutta toimittajat ovat käyneet lävitse koko

kirjan, myös varmistaakseen tarvittavan yhdenmukaisuuden ja välttääkseen liialliset päällekkäisyydet. Kirjan ajantasa on 15. elokuuta 2005.

Toisen luvun aluksi *Timo Nikinmaa* esittää katsauksen Kiinan viime vuosisatojen taloushistoriaan. Perusasia on, että Kiinan talous on viimeksi kuluneiden vuosikymmenien aikana kasvanut varsin nopeasti, mutta maa on silti vielä kaukana historiallisesta asemastaan. Aikanaan kiinalaisten osaaminen oli korkeatasoista ja innovaatiot kulkivat Kiinasta Eurooppaan. Maa oli myös merkittävä merivalta. Kiinalaiset laivat ulottivat purjehduksensa Afrikan eteläkärkeen ja kenties pitemmällekin, kunnes maan kurssi 1430-luvulla muuttui. Valtameripurjehduksiin kykenevät laivat saivat jäädä laitureihin lahoamaan, kun Kiina alkoi kääntyä sisäänpäin. Vielä 1700-luvulla se oli kuitenkin maailman merkittävin talous, vaikka maan asema olikin nopeasti rapautumassa. Kiinan talouden kasvu perustui pääasiassa työvoiman käytön lisääntymiseen eikä tuottavuuden nousuun; maa pystyi ylläpitämään nopeasti kasvavan väestönsä, mutta henkeä kohti laskettu kansantulo ei juuri noussut. Samalla valtion verojen tuotto jäi riittämättömäksi, eikä maa kyennyt huolehtimaan sekä puolustuksensa että infrastruktuurinsa ylläpidosta. Kuvaavaa on, että maan tärkein liikenneväylä, Suuri kanava, muuttui 1700-luvun lopussa purjehduskelvottomaksi.

Aikanaan Kiinalla oli hyvät edellytykset nousta johtavaksi maailmanvaltaksi. Maassa oli jo varhain koulutusjärjestelmä, joka tuotti monipuolisesti sivistyneitä virkamies-oppineita. Alussa järjestelmä tarjosi hyvän mahdollisuuden sosiaaliseen nousuun lahjakkuuden perusteella, mutta vähitellen virkamieskunnasta tuli itseään täydentävä hallitseva luokka, joka oman vaikutusvaltansa säilyttääkseen pyrki jarruttamaan porvariston aseman vahvistumista. Kun liiketoiminnalla hankittujen tulojen suoja oli heikko, myös varakas porvaristo sijoitti omaisuutensa mieluummin maahan ja asemaan (virkamiestutkinnon suorittamiseen) kuin liiketoiminnan kehittämiseen. Myös koulutuksen sisältö, joka oli alun alkaen varsin monipuolinen, taantui konfutselaisten kirjoitusten tulkinnaksi ja ulkoa opettelemiseksi.

Historiallisen Kiinan talous oli suuri ja kansainvälisesti kilpailukykyinen, mutta samalla varsin suljettu. Tuonti oli olematonta, mutta silkki, tee ja posliini kävivät hyvin kaupaksi hopeaa vastaan. Ajan mittaan länsimaat halusivat kuitenkin Britannian johdolla avata Kiinan markkinat omille tuotteilleen. Kun Kiina ei suostunut vapauttamaan ulkomaankauppaa vapaachtoisesti, se pakotettiin siihen. 1800-luvun jälkipuoliskon keisarit hallitsivat länsimaiden tahdosta ja niiden tuella. Keisarivalta kaatui 1911, mutta sisäisen hajaannuksen vuoksi mikään taho ei kyennyt vakiinnuttamaan valtaansa. Taloudellisen kasvun edellytykset säilyivät heikkona.

Toisen maailmansodan aattona japanilaiset miehittivät Kiinan. Japanilaisen tappioon päättyneen sodan jälkeen Kiinassa syttyi sisällissota, jonka voit-

tivat kommunistit. Maolainen kommunismi ei kuitenkaan tarjonnut suotuisaa pohjaa taloudelliselle kasvulle. Toteutetut massiiviset yhteiskunnalliset kokeilut jopa taannuttivat kasvua. Vasta Maon kuoleman jälkeen tapahtunut suunnanmuutos loi edellytykset Kiinan talouden nousulle. Se, mikä meistä näyttää talousihmeeltä, on kiinalaisessa katsannossa pikemminkin maan paluu oikeaan asemaansa maailmassa

Paavo Suni jatkaa katsauksella Kiinan nykyiseen merkitykseen maailmantaloudessa. Vuonna 1978 aloitetun talouden uudistusprosessin aikana jättitalouden keskimääräinen kasvu on ollut 9.5 prosenttia vuodessa, ja jakso sisältää vain joitakin heikkoja kasvun vuosia. Tämä on sinänsä jo melkoinen ihme. BKT:n kasvuvauhti on ollut keskimäärin yli seitsemän yksikköä EU:n ja 6 prosenttiyksikköä Yhdysvaltojen vauhtia nopeampaa. Kiinan asteittainen lähestymistapa uudistamiseen, eli eteneminen askel kerrallaan, on siten onnistunut toistaiseksi hyvin. Kiinasta on tullut ostovoimakorjatulla kokonaistuotannolla mitattuna jo toiseksi suurin talous. Markkinoilla vallitsevilla valuuttakursseilla mitattunakin Kiina oli vuonna 2004 jo seitsemänneksi suurin talous maailmassa.

Kiinan ja monen muunkin kehittyvän maan talouskehitystä ovat tukeneet investoinnit, jotka on – toisin kuin keskustelusta voisi usein päätellä – rahoitettu pääosin kotimaasta. Ulkomaiset sijoitukset ovat suuntautuneet lähinnä teollisuuteen, missä ne ovat lisänneet tuotannon tehokkuutta, tuoneet mukanaan tietotaitoa, tunnettuja liikemerkkejä ja helpottaneet kansainvälisille markkinoille pääsyä. Vaikka näiden investointien osuus on ollut vain kymmenesosa kaikista investoinneista, niiden suhteellinen merkitys on ollut selvästi suurempi.

Kiinan investointi- ja teollisuusvetoinen talouskasvu on ollut hyvin raaka-aineintensivistä. Raaka-aineiden kysynnän kasvu on viime vuosina nostanut niiden hinnat kansainvälisillä markkinoilla poikkeuksellisen korkealle tasolle, koska tarjonta ei ole pystynyt reagoimaan. Näyttääkin siltä, että teknologian huimasta kehityksestä huolimatta raaka-aineiden ”tasapainohinnat” ovat nousseet pidemmäksi aikaa Kiinan ja muiden kehittyvien maiden kasvun takia. Myös hintojen heilahtelu on lisääntynyt, kun kapasiteettia voidaan lisätä vain asteittain. Raakaöljyn ja teräksen raaka-aineiden hintakehitys ovat tästä hyvä esimerkki. Itse terästeollisuudessa Kiinan vahva investointitahti on ajamassa markkinat vuonna 2006 tuntuvasti ylijäämäisiksi.

”Kiina-ilmiöstä” puhuvien näkökulmasta maa tuntuu olevan jyräämässä ylivoimallaan koko muun maailman. Mutta mitä itse asiassa voidaan sanoa Kiinan kilpailukyvystä? *Jian-Guang Shen* toteaa kolmannessa luvussa, ettei nopea kasvu välttämättä merkitse erinomaista kilpailukykyä. Kyse on jälleen erotuksen ja tason suhteesta. Kasvu liittyy usein erotukseen, kykyyn tuottaa tänä vuonna enemmän kuin viime vuonna. Monet kilpailukylyn mittarit liit-

tyvät kuitenkin saavutettuun tasoon. Jos nopea kasvu tapahtuu alhaiselta tasolta, se ei välttämättä merkitse erinomaista kilpailukykyä.

Talouden kilpailukyvyn määritelmä on itse asiassa epämääräinen. Shen tarkastelee kahta kilpailukyvyn mittaria. Ensimmäinen on talouden instituutioiden laatu, jota World Economic Forum (WEF) ja International Institute for Management Development (IMD) kilpailukykyraportit arvioivat. Sen jälkeen hän keskittyy viennin markkinaosuuksiin, joiden voi katsoa perustuvan kilpailukykyyn. Mielenkiintoista kyllä, Kiinan arvioitu kilpailukyky on varsin keskinkertainen. Maan vientimenestys on taasen ollut erinomainen. Se on kuitenkin nähtävä edellä kuvatussa suorien ulkomaisten investointien muodostamassa kokonaisuudessa. Ulkomaalaisomisteisten vientiyri-tysten kilpailukykyä ei voi yksioikoisesti samastaa Kiinan kilpailukykyyn.

Neljännessä luvussa *Tuuli Koivu* analysoi Kiinan pankkisektoria. Se on erittäin suuri ja vielä laajasti valtion omistama. Sektoria hallitsee neljä vielä lähes täysin valtion omistamaa pankkia. Suurimpia ongelmia sektorilla ovat hoitamattomat luotot, pankkien heikko vakavaraisuus ja tehottomuus. Ongelmat liittyvät pankkien syntyyn suunnitelmatalouden aikakaudella, jolloin luottopäätökset tehtiin poliittisin perustein. Vanhaa hallintokulttuuria ei ole pystytty täysin uudistamaan ja niinpä luotoista suuri osa menee edelleen valtion omistamille yrityksille. Virkamiesten sotkeutuminen pankkien toimintaan vaikeuttaa sektorin uudistamista, pankkien henkilökunnan luottoriskianalyysien tekoon liittyvä tietämys on heikkoa ja pankkivalvonta on riittämätöntä.

Pankkisektoria on viime vuodet uudistettu pitäen silmällä WTO-jäsenyydestä seuraavaa markkinoiden avautumista joulukuussa 2006. Lainsäädäntöä on uudistettu ja korkojen liikkumavaraa lisätty. Uudistus on kuitenkin edelleen kesken. Suurimmat riskitekijät sektorilla liittyvät hoitamattomien luottojen suureen määrään. Nykyinen roskaluottojen kanta saataneen hoidettua julkisin varoin, mutta mikäli viime vuosien investointibuumin aikana myön- netyistä luotoista merkittävä osa osoittautuu huonolaatuiseksi, on ongelma melkoinen pankkisektorille ja myös koko kansantaloudelle.

Toisin kuin pankkisektori, Kiinan arvopaperimarkkinat ovat pienet. *Ji Gang* tarkastelee niitä viidennessä luvussa. Markkinoiden perusongelma liittyy yrityshallintaan (corporate governance). Jos taloudessa vallitsee hajautunut omistus, tärkein yrityshallintaongelma on yritysjohdon ja osakkeenomistajien välillä. Kiinassa valtio on useimpien yritysten pääomistaja, ja hallintaongelma syntyy sen ja pienomistajien välille. Se, että pääomistaja on nimen- omaan valtio, hankaloittaa tilannetta edelleen, koska sen tavoitteet ovat usein moninaisia ja keskenään ristiriitaisia. Niinpä valtio monesti puuttuu arvopaperimarkkinoiden kysynnän ja tarjonnan taustalla oleviin tekijöihin, mutta se ei ole riittävästi uudistanut instituutioita eikä lainsäädäntöä. Jos

tilanne ei muutu, Kiinan osakemarkkinoiden kehitys tulee olemaan vaivalloista.

Tapio Korhonen huomauttaa kuudennessa luvussa, että Kiina on kehittyvässä yhdeksi maailman keskeisistä talousmahdeista, mutta sen valuutalla ei ole vielä asemaa maailman valuuttamarkkinoilla. Kiina pyrkii kuitenkin varovasti vapauttamaan kotimaiset rahoitusmarkkinansa ja ulkomaiset pääomanliikkeet. Tähän liittyy suuria riskejä, sillä Kiinan rahatalous on hyvin epävakaa tilassa ja valtion yritykset ja pankit ovat huonosti valmistautuneita toimimaan aidoilla markkinoilla. Kiinan vielä viime aikoihin saakka toteuttamaan kiinteän valuuttakurssin politiikkaan liittyy monia ongelmia, mutta myös siitä luopuminen voi tuoda vaikeasti hallittavaa epävakautta. On kuitenkin epätodennäköistä, että Kiinan valuuttakurssi vahvistuisi pysyvästi niin paljon, että se heikentäisi ratkaisevasti Kiinan talouden kansainvälistä kilpailukykyä.

Jian-Guang Shen arvioi seitsemännessä luvussa valtiontalouden tilaa ja tulevaisuutta. Kiinan koko julkisen velan (ml. velka ulkomaille, pankkien lisäpääomittaminen ja AMC-joukkovelkakirjojen liikkeeseen lasku) suhde BKT:hen oli virallisten tilastojen mukaan 35 prosenttia vuonna 2003. Julkinen velka olisi siis suhteellisen vähäinen. Virallisen velan ohella julkisella sektorilla on kuitenkin tuntuvat budjetin ulkopuoliset epäsuorat velkavastuut kuten pääomaltaan vajauksellisten valtion pankkien ja maatalousosuuskuntien hoitamattomat luotot, eläkerahastojen vajaukset, paikallishallinnon budjetin ulkopuoliset velat ja työttömyysturvaan ja vähimmäistoimeentuloon liittyvät takuut. Kun nämä tekijät otetaan huomioon, Maailmanpankin mukaan kokonaisvelkavastuut ovat jo BKT:n arvon suuruiset.

Kiinan julkiset menot ovat lisääntyneet nopeasti viime vuosina. Menojen suhde BKT:hen oli vuonna 1995 vain 11.7 prosenttia, mutta vuonna 2003 jo 21.3 prosenttia. Menojen kasvu on ollut hieman tulojen kasvua nopeampaa vuosina 1995-2003, tulojen keskikasvu oli 18.2 prosenttia. Periodin lopulla menoja kasvatti muun muassa pyrkimys kotimaisen kysynnän vahvistamiseen. Budjetin ulkopuoliset menot ja valtion velan hoitomenot ovat suuret. Kun nämä tekijät otetaan huomioon, Kiinan julkisten menojen suhde bruttokansantuotteeseen oli arvioilta 26.6 prosenttia vuonna 2003.

Kiinan budjettivaje on syventynyt vahvasta talouskasvusta huolimatta. Kiinan virallisten tilastojen mukainen budjettivajeen BKT-suhde on ollut noin 3 prosenttia viime vuosina. Kuitenkin jos budjetin ulkopuolisetkin menot ja tulot otetaan huomioon, vajesuhde on ollut lähimain 4.5 prosenttia.

Toisaalta myös Kiinan julkiset tulot ovat nousseet vuodesta 1995 tuntuvasti. Tulojen BKT-suhde oli vuonna 1995 10.7 prosenttia. Vuoteen 2003 mennessä suhde oli noussut 18.9 prosenttiin. Jatkossa tulojen kasvuvauhdin

pitäisi kuitenkin vielä kiihtyä, jotta budjettivaje pysyisi hallinnassa ottaen huomioon sekä olemassa olevat että mahdollisesti toteutuvat julkiset vastuut. Tarkasteluperiodin viime vuodet eivät ole tässä suhteessa kovin lupaavia, koska tulojen kasvu jäi BKT:n arvon kasvua pienemmäksi kotimaista kysyntää tukevan politiikan takia.

Kiinan taloudellinen murros merkitsee myös valtavia sosiaalisia muutoksia. *Jukka Lassila* analysoi kahdeksansannessa luvussa väestön ikääntymisen ja eläkejärjestelmän suhdetta. Viime vuosikymmenten muutos on hävittänyt tai hävittämässä vanhan sosiaaliturvan. Suurimmat uudistustarpeet liittyvät terveydenhoitoon, työttömyyteen ja vanhuudenturvaan. Näistä viimeisin, eli eläkeuudistus, on edennyt pisimmälle. Valittu eläkejärjestelmämalli on kuitenkin erittäin ongelmallinen, erityisesti siihen liittyvien rahastoitujen yksilöllisten tilien vuoksi. Tilimalli on altis väärinkäytöksille ja vaatii siksi luotettavan hallinnon. Tällaista hallintoa ei Kiinassa ole. Eläkejärjestelmälle onkin jo muodostunut samanaikaisesti sekä rahoitusongelma että kattavuusongelma.

Henkilökohtaisille tileille tarkoitetut rahat käytetään juoksevasti peruseläkkeiden maksuun ja muihin menoihin. Tämän vuoksi tileille ei kerry rahaa. Tämä tiedostetaan yleisesti, ja maksuhalukkuus on vähäistä. Koska maksuja voidaan käytännössä kiertää, maksutulo jää vähäiseksi. Lyhyellä tähtäyksellä tämä merkitsee vaikeuksia eläke-etuuksien maksamisessa, ja valtion on täytynyt tukea eläkejärjestelmää, senkin lisäksi että tilirahat menevät suoraan eläkkeiden maksuun. Pitkällä tähtäimellä on näköpiirissä tilanne, jossa merkittävällä osalla vanhusväestöstä ei ansiotyöhistoriasta huolimatta ole eläketurvaa, koska eläkemaksuja ei ole maksettu. Uudet uudistukset ovat siis välttämättömiä.

Kirjan viimeisessä, yhdeksännessä luvussa *Markus Pauku* tarkastelee Kiinan aluetaloutta. Maan ripeä talouskasvu on vähentänyt Kiinan absoluuttista köyhyyttä mutta samalla kärjistänyt alueellisia taloudellisia eroja. Kasvu on tehnyt nykyisen epätasapainoisen aluepolitiikan jatkamiseksi mahdolliseksi. Se on myös osittain peittänyt alueellisiin eroihin liittyvät riskit. On täysin mahdollista, että nykyinen alueellinen epätasapaino voi edelleen kärjistyä. Tämän seurauksena alueelliset jännitteet voivat purkautua sosiaalisina ja poliittisina levottomuuksina.

Kiinan talouden aluerakenne on muuttunut 1978 uudistusten jälkeen. Itäiset provinssit tulevat jatkossakin johtamaan Kiinan taloutta, sillä niitten etumatka sisämaan alueisiin on lähes saavuttamaton. Tietoinen aluepolitiikka voi kyllä tukea kasvun leviämistä rannikolta sisämaahan markkina-voimien avulla ja varmistaa, että talouden uudelleen organisoituminen, kaupungistuminen, työvoiman ja resurssien siirtyminen rannikolle sujuvat kitkattomasti.

Hinnat tulevat nousemaan nopeasti kasvavilla rannikkoalueilla, ja investoinnit tulevat asteittain siirtymään sisämaahan edullisemman kustannustason vetämänä. Kiinan aluepolitiikka voi mahdollistaa tämän poistamalla sisämaan ja rannikon välisiä kaupan ja työvoiman liikkuvuuden esteitä. Rannikon jatkuva kasvu tulee vaatimaan lisää resursseja, joita sisämaan provinssiin on pystyttävä toimittamaan. Varsinkin valtion nykyinen siirtotyöläisvastainen linja rajoittaa sekä rannikon kasvua että eristää sisämaan provinseja kasvualueelta.

Valtion siirtomaksuohjelmia on arvosteltu tehottomiksi ja sisämaan investoinnit ovat laajasti hajautuneet useampiin projekteihin. Länsi- ja keskialueisiin on rakennettava tuottoisia kasvukeskuksia, jotka voivat kilpailla rannikkovyöhykkeen kanssa. Nämä sisämaan kaupunkikeskukset, esimerkiksi Chiongqing, edistäisivät niin Kiinan köyhemmän väestön siirtymistä maataloudesta teollisuuteen kuin kaupungistumistakin. Keskiselle ja läntiselle talousalueelle tarvitaan myös infrastruktuuri-investointeja, jotta investoinnit pystyisivät seuraamaan edullisia resursseja sisämaahan rannikon hintojen noustessa.

Voiko Kiinan nopea kasvu jatkuu?

Jo lähes kolme vuosikymmentä jatkunut Kiinan nopea kasvu on poikkeuksellinen sekä pituudeltaan että vauhdiltaan. Se ei kuitenkaan ole täysin ainutlaatuinen, vaan vertautuu Japanin ja Etelä-Korean äskeisiin kokemuksiin. Molemmat maat kasvoivat "kiinalaista" vauhtia pitkähkön ajan. Japanissa kasvu on viimeisten viidentoista vuoden aikana lähes pysähtynyt. Etelä-Korea taas jatkaa vuoden 1998 notkahduksen jälkeen kasvuaan, vaikkakaan ei samaa vauhtia kuin Kiina. Tuleeko Kiinan tulevaisuus muistuttamaan jompaa kumpaa, vai muodostuuko sen kasvukokemus aivan ainutlaatuiseksi sekä kestoltaan että vauhdiltaan?

Yksinkertainen kasvuteoria johtaa päättelemään, että Kiinan kasvu voisi jatkua, ainakin seuraavan vuosikymmenen tai kaksi. Ensiksikin, työvoiman tarjonta on edelleen runsasta. Maaseudulla on arvioiden mukaan jopa satoja miljoonia vajaatyöllistettyjä tai suoranaisesti työttömiä ihmisiä, jotka on mahdollista työllistää, joko kaupungeissa tai kotiseudullaan. On totta, ettei työvoiman muuttoliike toteudu kitkattomasti, kuten Markus Paukku kirjoittaa. Mutta on jo olemassa todisteita markkinaperusteisesta sopeutumisesta työvoiman liikakysyntään. Kun huikea kasvu on nostanut kustannuksia Shanghaissa, jotkut yritykset ovat siirtyneet halvempien kustannusten perässä muihin kaupunkeihin. Kun markkinoita vapautetaan, tämä jatkuu.

Luku- ja kirjoitustaito on Kiinassa yleinen. Tosin se näyttää yhteiskunnan eriarvoistuksessa olevan hieman vähenemässä, mutta silti lähes yhdeksällä

kymmenestä kiinalaisesta on tämä nykyaikaisen yhteiskunnan – ja tuotannon – perusvalmius. Sekä sosialistisen taustansa että perinteiseen kiinalaiseen yhteiskuntaan kuuluneen oppineisuuden kunnioituksen takia maa poikkeaa esimerkiksi Intiasta, jossa noin puolet naisista on luku- ja kirjoitustaidottomia. Vaikka eriarvoisuus onkin lisääntynyt, Kiina ei ole luokkayhteiskunta samassa mielessä kuin suuri eteläaasialainen kilpailijansa, ja tämä on tulevaisuudessakin suuri etu.

Arvioiden mukaan ulkomailla opiskelee jopa puolisen miljoonaa kiinalaista, ja heistä uskotaan ehkä kolmanneksen tai jopa puolen palaavan kotimaahansa. Tämä on erittäin merkittävä inhimillisen pääoman siirto, joka on jo johtamassa kiinalaisen korkeakoululaitoksen tason nousuun. Koulutuksen ja tutkimuksen vähäinen suuntautuminen uuden etsimiseen selittää Timo Nikinmaan tulkinnan mukaan Kiinan teknisen etumatkan menettämistä viisi vuosisataa sitten, mutta se ei tulevaisuudessa enää liene ongelma.

Aikaa myöten Kiina kuitenkin menettää runsaan työvoiman kilpailuedun. Kuten Jukka Lassila huomauttaa, maolaisen aikakauden yhden lapsen politiikkaa ei koskaan tarkoitettu koko maata kattavaksi, eikä se toteutunut täydellisesti, mutta silti Kiinan väestön kasvu tulee pysähtymään noin vuoden 2020 paikkeilla. Tähän vaikuttaa myös vaurastumiseen liittyvä pienten perheiden vapaaehtoinen suosio. Kun odotettavissa oleva elinikä on jo nyt pitkä, ja sen voi odottaa edelleen pitenevän, Kiina joutuu ajan myötä ainutlaatuisiin tilanteeseen. Siitä tulee kehitysmaa, jonka väestö sekä ikääntyy että varsin mahdollisesti myös supistuu. Japani on jo kohdannut samankaltaisen ilmiön, ja monilla Euroopan mailla on se edessä, mutta Kiinan tulotaso on vielä kahden vuosikymmenenkin kuluttua kaukana maailman kärjestä.

Toisin kuin usein uskotaan, Kiina rahoittaa investointinsa etupäässä kotimaisista säästöistä. Useat kirjan kirjoittajista viittaavat tähän. Kiinan, niin kuin eräiden muidenkin aasialaisten talouksien, säästämisaste on häkellyttävän korkea. Vaikka rahoitusjärjestelmä ei toimikaan hyvin säästöjen kanavoimisessa investointeihin ja vaikka merkittävä osa investoinneista olisikin tehottomia, korkea investointiaste useimmiten johtaa nopeaan kasvuun. On totta, että monet infrastruktuuri-investoinnit näyttävät ylimitoitetuilta ja monet, varsinkin valtionyritykset, nauttivat pehmeän budjettirajoitteen sallimasta rahan tuhlaamisesta. Tutkimukset eivät kuitenkaan ole löytäneet todisteita, että kiinalaiset investoinnit olisivat kaiken kaikkiaan hukkaamista. Edes rajapääomakerroin ei näyttäisi nousseen kohtuuttomasti: investoinnit tuottavat edelleen (toivottavasti hyödyllistä) tuotantoa.

Ongelmia on, ja useita niistä kuvataan tässä kirjassa. Suurkaupunkien, varsinkin Shanghaiin, kiinteistömarkkinat ovat yksi kuumemittari. Kiintoisaa on, että niiden ongelma nähdään joskus liiallisessa, joskus liian vähäisessä rakentamisessa. Valtion omistamia suurpankkeja käytetään työllisyys- ja aluepoli-

tiikan välineinä niin että ne antavat varsinkin valtion omistamille yrityksille luottoja, joiden takaisinmaksua ei edes odoteta. On kuitenkin mahdollista, että ongelmaluottojen määrä on hallinnassa, jolloin talous saattaisi kasvaa ulos koko pulmasta. Mutta totuus voi myös olla toisenlainen. Jos niin olisi, Tuuli Koivun kuvaama Kiinan pankkijärjestelmän poikkeuksellisen suuri koko merkitsisi, että sen kriisiytyminen olisi todella järjestyttävä tapahtuma. Mutta kun koko rahoitusjärjestelmä ei ole aidosti markkinaperusteinen tai riippuvainen ulkomaisesta rahoituksesta, on epäselvää, millainen pankkikriisin mekanismi oikein olisi.

Emme ehkä välttämättä ymmärrä, miksi Kiinan säästämisaste on niin korkea kuin se on. Ainakin osaksi se näyttäisi olevan kulttuuriin kuuluva piirre: uusien sukupolvien elämisen ehdoista huolehtiminen, samoin kuin vanhempien turvaaminen, näyttää kuuluvan kiinalaiseen elämänmuotoon. Jos kiinalaiset alkaisivat viettää kulutusjuhlaa, muutos olisi todella suuri. Se tekisi nykyisen kasvumekanismin jatkamisen mahdottomaksi.

Työn ja pääoman ohella luonnonvarat ovat kolmas perinteisesti erotettu tuotannontekijä. Kiina on, kuten Paavo Suni kuvaa, varsin riippuvainen sekä energian että raaka-aineiden tuonnista. Tässä voi hyvinkin olla Kiinan jatkuvan talouskasvun Akilleen kantapää. On kuitenkin muistettava, että Kiinan hiilentuotanto järkiperaisesti järjestettynä voisi olla paljon nykyistä suurempi, ja että energiaa nyt käytetään hyvin tehottomasti. Kiinan vaurastuminen merkitsee, että maalla tulee olemaan entistä paremmin varaa luonnonvarojen tuomiseen. Se, että maan kasvu on tähän asti perustunut lähinnä teollisuuteen, merkitsee, että muutos kohti vähemmän luonnonvaroja rasittavaa palvelupohjaista kasvua on vasta edessä. On vaikea nähdä, miksi Kiinan sopeutuminen kalliimpiin luonnonvaroihin olisi jotenkin mahdottomampaa kuin muissa maissa.

Tässä esitetty yksinkertainen kasvuajattelu ei tietenkään ota huomioon kaikkia vaikuttavia tekijöitä. Kirjassamme ei ole pohdittu monia mahdollisia kansainväliseen politiikkaan liittyviä riskejä. Esimerkiksi sotilaallisella konfliktilla Formosan salmessa voisi olla hyvin dramaattisia taloudellisia vaikutuksia. Poliittisen taloustieteen kannalta on kysyttävä, kuinka yksipuoluejärjestelmä muovautuu uudelleen niin, että – jo nyt monilukuiset – eriarvoisuuden, korruption ja piittaamattomuuden synnyttämät yhteiskunnalliset konfliktit voidaan säännellä ja ratkaista kehityksen tasapainoa järkyttämättömällä tavalla. On myös muistettava, että Kiina kohtaa erittäin merkittäviä ympäristöongelmia muun muassa vesipulan, aavikoitumisen ja saastumisen muodoissa.

Suureen muutokseen yleensä liittyvät isot riskit. Kiinan nousu ei ole tässä suhteessa poikkeus. Mutta myös odotettavissa olevat hyödyt ovat valtaiset. Satojen miljoonien kiinalaisten nousu köyhyysrajan yläpuolelle on niistä ilmeisin. Toinen hyöty nähdään vaikkapa Suomen ulkomaankauppatilastosta.

Kiinan nousu tuo meille uusia tai entistä edullisempia tuotteita kulutettavaksi tai investoitavaksi. Mutta se tarjoaa uusia markkinoita: vuonna 2004 Suomen vienti Kiinaan nousi yli puolella. Nämä ovat ne todelliset Kiina-ilmiot, vaikka luonnollisesti myös työpaikkojen siirtymistä maasta toiseen tapahtuu. Suomen taloudelliseen tulevaisuuteen vaikuttaa se, että meidän viennistämme menee suurempi osuus Kiinaan ja Venäjälle kuin mistään muusta EU:n jäsenmaasta.

2. Kiinan nousu

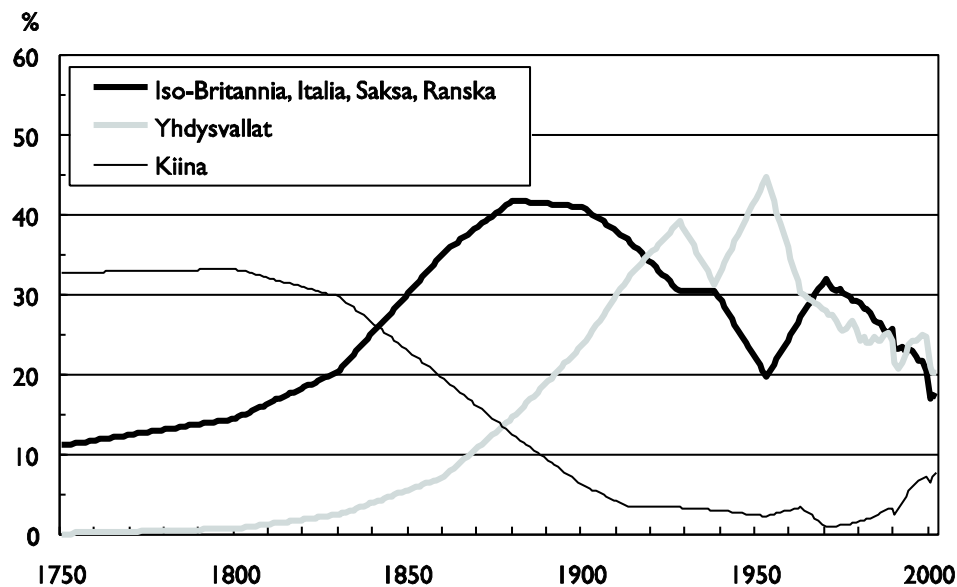
2.1 Historiallinen Kiina: loiston hetkiä ja menetettyjä mahdollisuuksia

Timo Nikinmaa

Kiinan teollinen tuotanto on kasvanut viime vuosikymmeninä nopeasti, ja maan osuus maailman tehdasteollisuuden tuotannosta on noussut merkittävästi. Silti Kiina on vielä kaukana historiallisesta asemastaan. Ennen Euroopan teollista vallankumousta maa oli maailman johtava talousmahti, teollisen vallankumouksen käynnistyttyäkin se säilyi vielä pitkään sellaisena. Kiinan suhteellinen asema alkoi heiketä 1800-luvun alkuvuosina ja saavutti pohjansa 1900-luvun puolivälissä, jolloin maan osuus maailman tehdasteollisuudesta oli vain 1 – 2 prosentin luokkaa.

Avoin kysymys on, oliko historiallinen Kiina maailman rikkain maa myös bruttokansantuotteella asukasta kohti mitattuna. Taloushistorioitsijoiden keskustelu jatkuu, ja argumentteja esitetään puolesta ja vastaan.

Kuvio 2.1 Eräiden maiden osuus maailman tehdasteollisuuden tuotannosta

Lähteet:

Bairoch (1982),

United Nations Statistical Division National Accounts Main Aggregates Database,
World Bank.

Vuonna 1776 julkaistussa pääteoksessaan ”The Wealth of Nations” Adam Smith (1947) arvioi, että silloinen Kiina oli paljon rikkaampi kuin mikään Euroopan maa. Mutta Smith oli myös havainnut Kiinan kehityksen pysähtyneen. Hän piti todennäköisenä, että maa oli jo paljon aikaisemmin saavuttanut lakiensa ja instituutioidensa mahdollistaman vaurauden tason. Mitä maailman rikkaimmassa maassa oli tapahtunut? Kuinka se oli saattanut menettää otteensa kehityksestä?

Adam Smithin selitys oli yksinkertainen: ulkomaankaupan laiminlyönti. Hän arvioi Kiinan rikkauden alkuperää seuraavasti: ”Suuri kansakunta...voi epäilemättä vaurastua ilman ulkomaankauppaakin, viljelemällä omia maitaan ja käymällä kauppaa maan rajojen sisällä. Näyttää siltä, että tällä tavalla ... kiinalaiset ovat saavuttaneet huomattavan vaurautensa”. Vaurauden taso olisi kuitenkin Smithin mielestä voinut olla merkittävästi korkeampi, jos kiinalaiset eivät olisi ylenkatsooneet ulkomaankauppaa.

1700-luvun Kiina oli varsin suljettu talous. Ulkomaankauppaa säänneltiin tiukasti. Ulkomaisilla laivoilla oli pääsy vain harvoihin Kiinan satamiin. Laivat lastasivat silkkiä, posliinia ja teetä, mutta ulkomaalaiset eivät voineet valita tuotteiden toimittajaa vapaasti. Hallituksen valtuuttamilla killoilla oli teen ja silkin ulkomaankaupan monopoli.

Tilannetta kuvaa myös se, että laivat joutuivat tulemaan satamiin painolastissa. Eurooppalaisia tuotteita ei päästetty Kiinan markkinoille. Niillä ei välttämättä olisi ollut kysyntääkään. Kiinalaiset olivat taipuvaisia pitämään omia tuotteitaan maailman parhaina. Vielä 1700-luvulla tämä saattoi hyvin pitää paikkansakin; eurooppalaiset tuotteet eivät liene olleet tuohon aikaan sen paremmin hinnaltaan kuin laadultaankaan erityisen kilpailukykyisiä Kiinan markkinoilla.

Ulkomaankauppa oli silti Kiinalle varsin tärkeää. Ulkomaalaiset maksoivat lastinsa hopealla, johon maan rahajärjestelmä Ming-dynastian hallituskaudesta lähtien perustui. Kiina teki Song-dynastian hallituskaudella (960 – 1279) ensimmäisenä maana maailmassa paperirahasta laillisen maksuvälineen, mutta Ming-dynastian kauden (1368–1644) alussa setelit menettivät arvonsa ja hopeasta tuli pääasiallinen maksuväline. Kun talouden kasvu edellytti rahamäärän kasvua, huomattava osa maailman hopean tuotannosta päätyikin usean vuosisadan ajan Kiinaan (Frank 1998).

2.1.1 Muuttiko yksi salamanisku historiaa?

Kiinan sulkeutuneisuuden syitä voi etsiä sekä geopolitiikasta että vallinneesta uuskonfutselaisesta maailmankatsomuksesta. Maa ei kuitenkaan aina ole ollut samalla lailla sisäänpäin kääntynyt. Song-dynastian kaudella kiinalaiset

laivat purjehtivat laajalti Kaakkois-Aasian vesillä ja Intian valtamerellä. Ming-dynastian kaudella 1400-luvun alussa amiraali Zheng He tutki dynastian kolmannen keisarin Yonglon toimeksiannosta “Läntisiä valtameriä”. Zheng Hen tiedetään tehneen seitsemän purjehdusta, joista ensimmäinen alkoi vuonna 1405. Hänen komennossaan oli silloin 62 laivaa ja 27 800 miestä (Lo 2005). Kolumbuksen ensimmäinen retkikunta koostui kolmesta laivasta, joilla purjehti yhteensä 90 miestä.

Kiinalaisten laivat olivat myös huomattavasti suurempia kuin Kolumbuksen karavelit. Suurimmat lienevät olleet jopa 120 metriä pitkiä ja kooltaan 1 500 tonnin luokkaa, kun Kolumbuksen laivojen koko oli noin 100 tonnia. Kolumbuksen alukset eivät tosin eurooppalaisesta näkökulmasta olleet erityisen suuria, mutta Zheng Hen komennossa olleet alukset olivat myös huomattavasti suurempia kuin aikansa isoimmat eurooppalaiset alukset. 1400-luvun alussa suuret eurooppalaiset laivat olivat kooltaan noin 300 tonnia, vuoteen 1425 mennessä koko oli kasvanut noin 720 tonniin. Kiinalaiset laivat olivat 1400-luvulla maailman suurimpia, vahvimpia ja merikelpoisimpia; läntiset alukset saavuttivat saman suorituskyvyn vasta 1800-luvulla (Vance 2005).

Zheng Hen purjehdusten päätarkoitus oli poliittinen; tavoitteena oli saada kohdemaiden hallitsijat tunnustamaan keisarin ylivalta. Varmana pidetään, että kiinalaiset ovat tutkimusmatkoillaan käyneet ainakin Arabian niemimaalla ja Afrikan kaakkoisrannikolla asti. Brittiläinen kirjailija, eläkkeellä oleva sukellusveneen komentaja Gavin Menzies (2003) uskoo kuitenkin, että Zheng Hen vuonna 1421 alkanut viides purjehdus ulottui huomattavasti pidemmälle. Hän on koonnut vaikuttavan määrän aihetodisteita, joilla pyrkii osoittamaan kiinalaisten kiertäneen maapallon.

Tässä vaiheessa on tietenkin lähinnä akateemista merkitystä sillä, olivatko kiinalaiset käyneet Amerikassa ennen Kolumbusta. Periaatteessa se olisi ollut mahdollista; olennaisinta kuitenkin on se, että tutkimusmatkat loppuivat. Valtamerikelpoisten laivojen rakentaminen kiellettiin, ja myöhemmin alusten mastojen lukumäärä rajoitettiin vielä korkeintaan kahteen. Vuoden 1421 tutkimusmatkaan liittyneet dokumentit on arkistoissa merkitty kadonneiksi. Menzies uskoo, että ne on tarkoituksellisesti tuhottu.

Keisari Yonglon asema alkoi pian vuoden 1421 armadan lähdön jälkeen heikentyä. Salaman sytyttämä tulipalo tuhosi keisarin vastavalmistuneen palatsin uudessa pääkaupungissa Beijingissä. Se tulkittiin korkeampien voimien tuomioksi keisarin toimille.

Sekä hallinnon sisällä että laajasti myös kansan keskuudessa oltiin jo valmiiksi tyytymättömiä keisariin. Hän oli venyttänyt Kiinan voimavarat äärimilleen. Yonglon hallituskaudella varustettiin useita mittavia sotaretkiä pohjoisen mongoleja vastaan, toteutettiin mittavia rakennushankkeita Bei-

jingissä, josta Yonglo teki pääkaupungin Nanjingin sijasta, korjattiin ja parannettiin Suurta kanavaa, jotta Beijingin rakentajille saatiin kuljetetuksi riittävästi riisiä, ja rakennettiin aikakauteen nähden valtava laivasto.

Palauttaakseen asemansa ja kenties myös itseluottamuksensa Yonglo lähti henkilökohtaisesti johtamaan sotaretkeä, jonka tavoitteena oli lyödä keisarin heikkoutta hyödyntämään pyrkivät mongoliheimot. Sotaretki jäi kuitenkin tuloksettomaksi ja iäkäs keisari menehtyi matkan raskuuteen.

Yonglon jälkeen valtaistuimelle nousseet keisarit muuttivat maan kurssia 180 astetta: Kiina lopetti vaikutuspiirinsä aktiivisen laajentamisen ja alkoi kääntyä sisäänpäin.

Ulkomaalaisten oli mahdotonta käydä laillisesti kauppaa Ming-dynastian Kiinan kanssa ilman keisarin lupaa, tunnustamatta tämän ylivaltaa. Yksityinen ulkomaankauppa oli kielletty. Tämä ei tarkoita, ettei kauppaa olisi lainkaan käyty. Salakuljetus oli yleistä, ja siihen rinnastettavaan toimintaan osallistui myös eurooppalaiset, jotka turhaan yrittivät saada kaupankäyntiin virallista lupaa.

Vuonna 1644 Kiinassa ottivat vallan maahan pohjoisesta hyökänneet mantshut. Suhtautuminen ulkomaankauppaan ei välittömästi muuttunut. Vallan vakiinnuttaminen vei mantshuilta oman aikansa. Heihin kohdistunut vastarinta keskittyi rannikolle ja Etelä-Kiinaan. Vastarinnan tukahduttamiseksi muun muassa muodostettiin rannikolle asumaton vyöhyke, jolta asukkaat siirrettiin parikymmentä kilometriä sisämaahan.

Mantshujen vallan vakiinnuttua Qing-dynastian hallituskauden (1644 – 1912) alkupuoli osoittautui varsin suotuisaksi Kiinan taloudelliselle kehitykselle. Yksityisen ulkomaankaupan kieltä kumottiin vuonna 1684. Vaihtoehtoja oli kuitenkin senkin jälkeen vähän. Eurooppalaisille laivoille avattiin ensin vain yksi satama, Guangzhou (Kanton). Valtion valtuuttamia kiltoja, joiden kanssa ulkomaalaisten oli pakko asioida, oli teoriassa 13, mutta käytännössä paljon vähemmän, useimmiten vain neljä.

2.1.2 Miksi keksintöjen virta tyrehtyi?

Vaikka Kiinan omat markkinat tarjosivat hyvän pohjan työnjaolle ja laajalle tehdasteollisuudelle, maa olisi Adam Smithin (1947) mukaan voinut hyötyä merkittävästi ulkomaankaupan vapauttamisesta, muun muassa oppimalla ”käyttämään ja itse rakentamaan niitä lukuisia koneita, joita hyödynnetään muissa maissa”. Smithin käsitys heijasti hänen oman aikansa tilannetta; aikanaan teknologian siirtymissuunta oli Kiinasta Eurooppaan. Monet merkittävät keksinnöt ovat peräisin Kiinasta. Periaatteessa kiinalaisten olisi pitänyt pystyä kehittämään omat koneensa ja laitteensa ilman ulkopuolista apuakin.

Historiallisen Kiinan teknologinen osaaminen oli suhteellisesti korkeimmalla tasollaan Song-dynastian hallituskaudella. Kiinalaisten keksinnöiksi luetaan muun muassa ruuti, kompassi, paperi ja kirjapainotaito. He osasivat hyödyntää kivihiiltä teräksen valmistuksessa; vuoteen 1078 mennessä Kiinan raudan tuotanto oli noussut lähes yhtä suureksi kuin koko Euroopan (ml. Venäjä) raudan tuotanto 1700-luvun alussa (Hartwell 1962). Joidenkin tietojen mukaan kiinalaiset olivat myös mekanisoinneet silkin valmistusta ja käyttivät laitteita, joiden kaltaisista myöhemmin kehittyi Euroopan teollisen valankumouksen symboleita. Teknologian kehitys alkoi kuitenkin hidastua. Brittiläinen historioitsija Joseph Needham (2004) on koontanut listan kiinalaisten merkittävistä keksinnöistä. Kaikkiaan 250 listatusta keksinnöstä ainoastaan puoli tusinaa on tehty Ming-dynastian kaudella tai sen jälkeen. Vaikka Ming-dynastian aikana otettiin lukuisia pieniä edistysaskeleita, lopullinen suuri läpimurto jäi tekemättä. Miksi?

Song-dynastian aikana valtio ylläpiti koululaitosta, joka koulutti oppineita virkamiehiä. Koulutettavat pyrittiin valitsemaan lahjakkuuden, ei yhteiskunnallisen aseman perusteella. Jokaisella oppilaalla oli sponsori, jonka oman maineen kehitys oli riippuvainen suojatin menestyksestä. Opetus kattoi huomattavasti hallinnossa tarvittavia taitoja laajemman alueen, opetusta annettiin muun muassa lääketieteessä. Virkamiehistä tuli myös tutkijoita. Song-dynastian kaudella harjoitettua kokeellista tutkimusta on pidetty nykyaikaisen tieteellisen tutkimuksen esiasteena.

Ming-dynastian kauden koulutusjärjestelmä muistuttaa päällisin puolin paljon Song-dynastian kauden koulutusjärjestelmää. Myös Ming-dynastian aikana virkamiesten oli opiskeltava ja suoritettava tutkinto voidakseen tulla valituksi virkaan. Tutkinto oli periaatteessa avoin kaikille täysivaltaisille kansalaisille, joten muodollista estettä lahjakkaimpien rekrytoitumiselle ei ollut. Kuitenkaan Ming-dynastian Kiina ei onnistunut tuottamaan samanlaista keksintöjen virtaa kuin Song-dynastian Kiina. Onko olemassa joku tekijä, jonka suhteen dynastiat eroavat merkittävästi toisistaan?

Song-dynastian ja Ming-dynastian välillä on satakunta vuotta mongolien valtaa, mutta se ei ole ainoa niitä erottava asia. Song-kauden loppuaikoina esiin noussut uskonfutselaisuus vakiintui Ming-kaudella viralliseksi valtionfilosofiaksi. Tämä vaikutti myös opetuksen sisältöön. Virkamiehiksi halua- vien opintojen pääpaino siirtyi uskonfutselaisiin kirjoituksiin, jotka oli osattava ulkoa virkamiestutkinnossa, eikä muistettava sivumäärä ollut aivan vähäinen. Vastausten oli noudatettava kaavamaista mallia, mikä alkoi kasvavassa määrin tukahduttaa luovaa ajattelua ja kirjoittamista (Lieberthal et al 2005). Tutkimus liittyi paljolti kirjoitusten tulkintaan. Luonnonilmiöiden empiiristä tutkimusta ei enää pidetty samalla lailla arvossa kuin Song-kaudella.

Lieneekö pelkkää yhteensattumaa sekään, että historiallisen Kiinan teknologisen kehityksen huippu osuu valtakauteen, joka on myöhemmin nostettu esimerkiksi hallitsemisen taidosta. Song-kautta leimasi vallan huolellinen tasapainottaminen virkamieskunnassa, jonka kautta hallitsijat toteuttivat tahtoaan ja jolta he saivat neuvoja ja informaatiota. Kaikesta päättäen Song-kaudella alue- ja paikallishallinnolla oli myös enemmän toimintavapautta ja harkintavaltaa kuin myöhempien dynastioiden aikana. Ming-dynastiasta lähtien hallinto oli keskitettyä ja yhä itsevaltaisempaa. Virkamieskunta oli instrumentti, jolla keisarin tahtoa pyrittiin toteuttamaan mahdollisimman yhdenmukaisena koko laajassa valtakunnassa.

Vaikka virkamiesura oli periaatteessa avoin kaikille täysivaltaisille kansalaisille, jotka läpäisivät tutkinnon, konfutselaisesta virkamieskunnasta muodostui kuitenkin käytännössä melko lailla suljettu yläluokka, joka pitkälti täydensi itse itseään (Mote 1999). Virkamieskunnan valta oli varsin suuri, koska sillä ei varsinaisesti ollut vastapainoa; virkamiesten päätöksistä ei ollut mahdollista valittaa millekään riippumattomalle taholle. Virkamiehet saivat toimeentulonsa veroista ja maksuista, joita he perivät talonpojilta, kauppiailta ja käsiteollisuuden harjoittajilta. Tämän vuoksi yrittäjien voitot olivat virkamieskunnan (ja valtion) armoilla. Jos liiketoiminta osoittautui kovin kannattavaksi, virkamieskunnalla oli keinonsa ottaa oma osuutensa sen tuotoista.

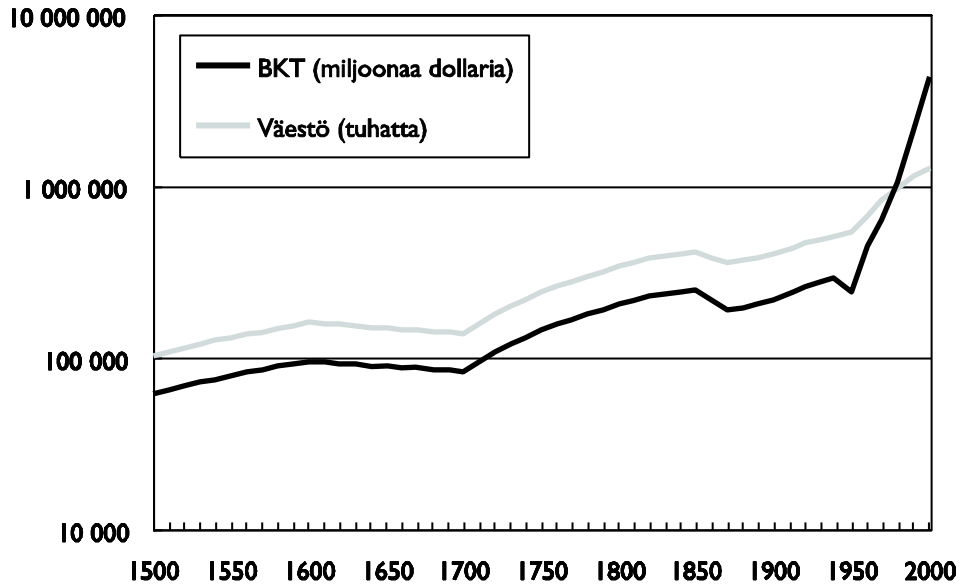
Virkamieseliitin hallitsevan aseman vuoksi porvaristosta ei koskaan tullut samanlaista mahtitekiijää kuin Euroopassa. Sosiaalinen nousu tapahtui Kiinassa virkamiestutkinnon suorittamisen kautta. Perheet sijoittivat mielellään ylimääräiset varansa maahan ja perheenjäsenten koulutukseen, myös varakkaat kauppiaat. Perheenjäsenten koulutukseen käytetyt varat tarjosivat varmemman tuoton kuin investoinnit esiteolliseen tuotantoon.

2.1.3 Talous kasvoi, mutta liian hitaasti

Kaikesta huolimatta Kiinan talous kehittyi Ming- ja Qing-dynastioiden valtakaudella suotuisasti. Alueiden välinen työnjako syveni ja maan sisäinen kauppa kasvoi. Osa alueista erikoistui tuottamaan silkkiä, toisilla viljeltiin riisiä myytäväksi sekä maissia, perunaa ja bataattia omaan käyttöön. Rautaa ja silkkiä tuotettiin suurissa valtion tehtaissa, mutta muuten tuotanto oli pitkälti käsiteollisuutta. Käsiteollisuus oli tärkeä maatalouden liitännäiselinkeino; esimerkiksi puuvillan kehruu ja kudonta tapahtui pitkälti talonpoikaistalouksissa. Tuotantoa kasvatettiin lisäämällä tuottajien lukumäärää, ei ottamalla käyttöön työaikaa säästävää teknologiaa. Tuotantomenetelmiä kehitettiin, mutta innovaatiot olivat yleensä varsin työvoimaintensivisiä ja tähtäsivät pikemminkin tuotantoalueen maantieteelliseen laajentamiseen kuin työn tuottavuuden parantamiseen.

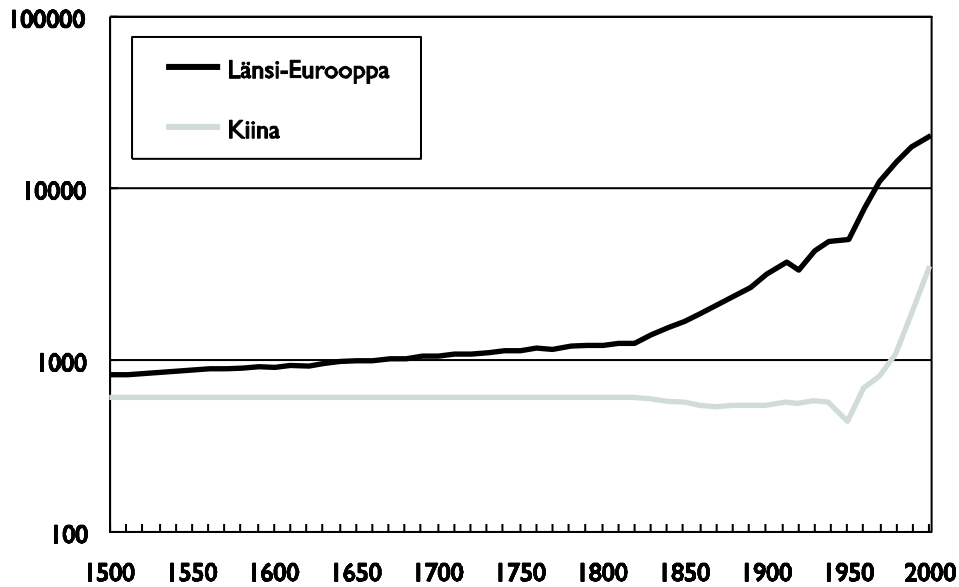

Kuvio 2.2 Kiinan BKT:n ja väestön kehitys 1500-2000
Logaritminen asteikko

Lähde: Maddison (2003).

Kuvio 2.3 BKT per capita 1500-2000, dollaria
Logaritminen asteikko

Länsi-Eurooppa = Alankomaat, Belgia, Italia, Itävalta, Iso-Britannia, Norja, Ranska, Ruotsi, Saksa, Suomi, Sveitsi, Tanska.

Lähde: Maddison (2003).

Kokonaistuotanto lisääntyi, mutta talouden kasvu ei ollut riittävän nopeaa nostaakseen kiinalaisten elintasoja. Kun väestö kasvoi samaa tahtia, henkeä kohti laskettu kansantuote pysyi muuttumattomana. Vaikka Kiinan osuus maailman tehdasteollisuudesta oli 1700-luvulla hallitseva, maa säilyi varsin maatalousvaltaisena yhteiskuntana. Valtion verotuotoista tuli maataloudelta suurempi osa kuin kaupallisista toiminnoista. Verojen osuus kansantuotteesta oli noin viisi prosenttia; niiden kertymä ei yleensä riittänyt kattamaan valtion menoja, ja keskushallinnon rahapula oli krooninen. Valtio ei pystynyt huolehtimaan kunnolla infrastruktuurin ylläpidosta. Esimerkiksi Kiinan kuljetusjärjestelmän keskeinen osa, Suuri kanava, vahingoittui Keltaisen joen tulviessa 1700-luvun lopulla ja rappeutui purjehduskelvottomaksi.

Valtion varoja söi ennen muuta armeijan ylläpito. Qing-dynastian kaudella Kiina rauhoitti maarajojaan ja oli 1700-luvulla alueellisesti laajimmillaan. Sen sijaan maa laiminlöi merivoimien ja rannikkopuolustuksen kehittämisen. Tämä osoittautui kalliiksi virheeksi siinä vaiheessa, kun Euroopan maat ryhtyivät toden teolla tunkeutumaan Kiinan markkinoille.

Englantilaiset löysivät 1800-luvun alussa Intiassa kasvatetusta oopiumista tuotteen, joka kävi Kiinassa hyvin kaupaksi. Oopiumin myynti käänsi Kiinan kanssa käytävän kaupan tasapainon brittien eduksi. Tämän seurauksena Kiinan hopeavarannot alkoivat huveta; lisääntyvä oopiumin käyttö aiheutti myös kasvavia sosiaalisia ongelmia. Oopiumin maahantuonti kiellettiin, mutta britit turvautuivat salakuljetukseen. Kun kiinalaiset lopulta takavarikoivat oopiumvarastot ja sulkiivat varastorakennukset, britit lähettivät Kiinaan laivasto-osaston. Kun Shanghai oli vallattu ja Nanjing uhattuna, kiinalaiset allekirjoittivat briteille edullisen kauppasopimuksen, jossa muun muassa luovutettiin Hongkong Britannialle ja avattiin viisi uutta satamaa brittiläisille laivoille.

Ensimmäisestä oopiumsodasta käynnistyi Kiinan kolonisaatio. Länsimaat käyttivät voimaa laajentaakseen oikeuksiaan ja vaikutusvaltaansa. Kun samanaikaisesti levottomuudet levisivät maan sisällä, keisari lopulta hallitsi länsivaltojen tuella. Sodat ja sisäiset rauhottomuudet jatkuivat koko Qing-dynastian loppukauden. Vuonna 1912 kansallismieliset tasavaltalaiset kaappasivat vallan, mutta eivät onnistuneet rauhoittamaan maata. Levottomuudet repivät Kiinaa sisältäpäin ja toisen maailmansodan aattona Japani miehitti suuren osan Kiinan alueesta.

Toisen maailmansodan jälkeen kansallismielisten ja kommunistien taistelu vallasta jatkui. Sisällissota päättyi Kiinan kansantasavallan perustamiseen vuonna 1949. Kommunistinen hallinto käynnisti laajan teollistamisohjelman, mutta toteutetut, mittasuhteiltaan valtavat taloudelliset ja yhteiskunnalliset kokeilut hidastivat ja jopa taannuttivat kehitystä. Vasta Mao Zedongin kuoleman jälkeen vuonna 1978 käynnistetty nykyaikaistamisohjelma, jonka olennainen osa oli maan asteittainen avautuminen ja integroituminen maa-

ilman markkinatalouteen, on antanut Kiinalle mahdollisuuden palata merkittäväksi talousmahdiksi.

2.1.4 Miksi Eurooppa, miksi ei Kiina?

Taloushistorioitsijoita on pitkään askarruttanut, miksi teollinen vallankumous käynnistyi 1700-luvun Euroopassa eikä Kiinassa, joka oli monessa suhteessa Eurooppaa edellä. Vastauksia on luultavasti yhtä monta kuin asiaa pohtineita tutkijoitakin. Ne eivät kuitenkaan ole välttämättä toisiaan poissulkevia.

Kenneth Pomeranz (2000) selittää Euroopan aseman vahvistumista Pohjois-Amerikan asuttamisella, kivihiilen käyttöönnotolla ja höyryvoiman keksimisellä. Periaatteessa Kiinalla oli kaikkiin kolmeen vähintään yhtä hyvät edellytykset kuin Euroopalla, mutta historian käännekohtissa tehdyt valinnat johtivat kehityksen toiseen suuntaan. Kiina olisi voinut nousta taloudelliseksi ja poliittiseksi maailmanmahdiksi paljon ennen keskenään kilpaileita länsimaita. Maailmanhistoria olisi voinut olla kokonaan toisen kaltainen, mutta spekulointi vaihtoehtoisilla menneisyyksillä on tietenkin turhaa.

Historiankirjoitusta värittää helposti se, että lopputulos tiedetään ennalta. Sekin huomioon ottaen on vaikea kuvitella, että kehitys olisi voinut olla annetuista lähtökohdista toisenlainen. Historiallinen Kiina oli liian itseriittoinen ja pystyi toimimaan liian pitkään omilla ehdoillaan; kun ei enää pystynyt, oli jo liian myöhäistä. Oman maanosamme kehitystä selittää osaksi eurooppalaisten tuotteiden kilpailukyvyyn puute. Jotta intialaisten puuvillatuotteiden ja kiinalaisten posliinastioiden kanssa kyettiin kilpailemaan, eurooppalaisten oli otettava mallia intialaisten ja kiinalaisten tuotantomenetelmistä ja parannettava niitä. Pohjois-Amerikan puuvilla ja kotimainen kivihiili eivät yksinään riittäneet turvaamaan kilpailukykyä.

2.2 Kiina maailmantaloudessa

Paavo Suni

2.2.1 Osuus maailmantaloudesta on noussut rajusti

Kiinan merkitys maailmantaloudessa on noussut rajusti vuonna 1978 aloitetun talouden uudistusprosessin aikana. Jättitalouden kasvu on ollut historiallisesti poikkeuksellisen nopeaa, eikä muista kehittyvistä talouksista tuttuja kriisejä ole toistaiseksi ollut. Menneen neljännesvuosisadan aikana on ollut vain joitakin heikon kasvun vuosia. Tämä on sinänsä poikkeuksellista. Kiinan asteittainen lähestymistapa uudistamiseen, eli eteneminen askel kerral-

laan on toistaiseksi onnistunut hyvin. Kiinan bruttokansantuotteen kasvuvauhti on ollut tyypillisesti yli kuusi prosenttiyksikköä EU:n ja Yhdysvaltojen vauhtia nopeampaa.

Mutta ovatko näin erilaisia talouksia kuvaavat tilastot vertailukelpoisia? Kansantalouden tilinpito on kehitetty kuvaamaan markkinapohjaisia ja yleensä jo teollistuneita maita. Se ei ole parhaimmillaan kuvatessaan Kiinan kaltaista kehitysmaata, jossa maataloustuotannolla ja omavaraistaloudella on suuri merkitys. Sosialistisessa Kiinassa tuotantolaitoksilla saattoi olla kannustin liioitella tuotantolukuaan osoittaakseen kuinka hyvin kasvutavoitteet oli saavutettu. Tätä poliittisen suosion tavoittelun motivaatiota saattaa edelleen olla olemassa. Mutta voi myös olla, että tuotantolaitokset vähättelevät tuotannon suuruutta välttääkseen verotusta tai osoittaakseen, kuinka ne ovat onnistuneet keskusjohdon määräämässä liian nopean kasvun – liikakuumentumisen – hidastamisessa. Tutkijat myöntävätkin yleisesti, etteivät Kiinan tilastot ehkä ole senkään verran tarkkoja kuin muissa kehittyvissä talouksissa. Mutta siitä ollaan erimielisiä, liioittelevatko vai vähättelevätkö ne todellista kasvua. Kun kattavaa vaihtoehtoaakaan ei ole olemassa, on parasta pyrkiä tunnistamaan ja pitämään mielessä tilastoihin liittyvät heikkoudet.

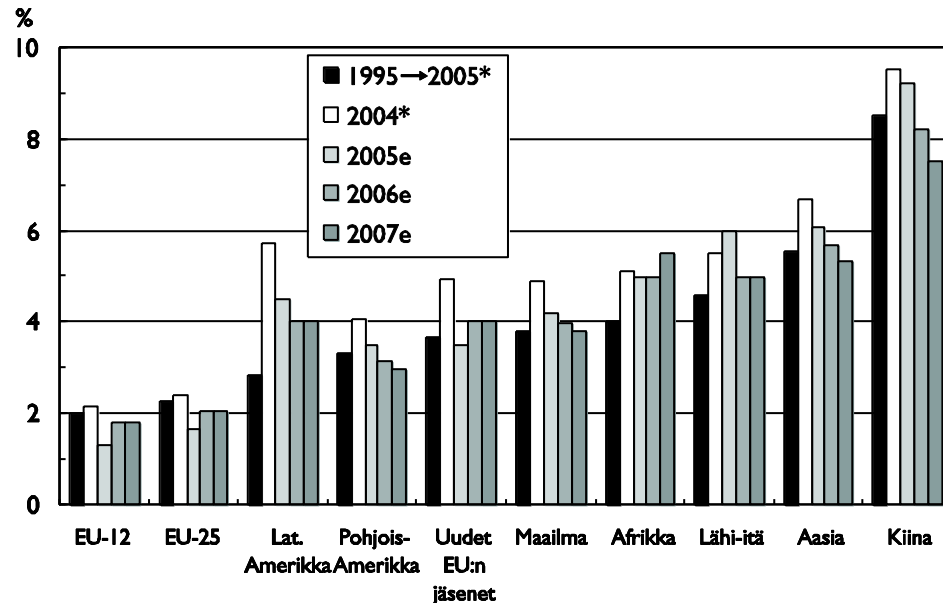
Toinen vertailukelpoisuuden ongelma on vielä vakavampi. Eri maiden tilastoluvut on valuuttakursseja käyttäen muunnettava yhteisiin yksikköihin. Tällöin voidaan käyttää joko markkinoilla vallitsevia valuuttakursseja tai laskennallisia niin kutsuttuja ostovoimapariteetteja (PPP). PPP-luvut yrittävät ottaa huomioon eri maiden kustannustasojen erot. Tämä on erityisen tärkeää verrattaessa eri tulotason maita. Köyhässä maassa niin hiustenleikkaus kuin usein autokin on halvempi kuin rikkaassa. Siksi PPP-luku, joka pyrkii yhdenmukaistamaan hintatason eri maissa, kuvaa kehittyvää taloutta suurempana kuin vallitseviin valuuttakursseihin perustuva vertailu.

Yksinkertaisesti voi sanoa, että jos halutaan kuvata jonkin maan tämän hetkistä merkitystä maailmantalouden kannalta, vallitsevat valuuttakurssit ovat usein käyttökelpoisempia. Niiden mukaisilla hinnoillahan hyödykkeitä viedään ja tuodaan, samoin kuin investointeja tehdään. Jos taas ollaan kiinnostuneita maan tämänhetkisestä elintasosta, taloudellisesta potentiaalista tai esimerkiksi raaka-aineiden kysynnästä, PPP-luku on oikea ratkaisu. Lisäksi ostovoimapariteettien käyttö on suotavaa, kun ollaan kiinnostuneita pitkän aikavälin muutoksista, koska vallitsevat valuuttakurssit voivat olla vaikkapa hallinnollisen säätelyn takia kaukana markkinatasapainosta tai koska ne saattavat ailahtella voimakkaasti vuodesta toiseen.

Ostovoimapariteetit ovat laskennallisia ja ne eroavat usein selvästi markkinakursseista. Voi kuitenkin sanoa, että vallitsevan kurssin ollessa selvästi ostovoimapariteettia heikompi, valuutta on aliarvostettu. Tämä on kehittyville talouksille ominainen tilanne, usein kotimaisten palveluiden poikkeuk-

sellisen alhaisten kustannusten takia. Aliarvostetulla kurssilla kotimainen tuotanto saa ylimääräisen hintakilpailukykyedun. Tuonti taas kohtaa esteen. Juuri tämän vuoksi Kiinan valuutan väitetty aliarvostus on noussut kansainväliseen väittelyyn. Kuitenkin tutkijoiden arviot aliarvostuksen suuruudesta vaihtelevat. Pitkällä aikavälillä valuuttakurssi yleensä muuttuu kohti ostovoimapariteetin mukaista tasoaan, ainakin jos kansainvälinen kauppa ja pääomanliikkeet ovat vapaita. Vauraiden maiden valuuttakurssit ovatkin usein ostovoimapariteetteja vahvempia.

Kuvio 2.4 BKT:n kasvu alueittain

Lähteet: IMF, ETLA.

Vaikka asia onkin käsitteellisesti ja mittauksen kannalta hankala, voi hyvin olla, että sosialistisessa järjestelmässä ylläpidettiin kovin vahvaa, yliarvostetua valuuttakurssia. Tuntuihan se antavan kotimaisesta valuutasta vahvan kuvan. Kun ulkomaankauppaa säädeltiin monilla tavoin, asialla ei ollut suurta käytännön merkitystä, ei ainakaan jos erilaiset epäviralliset tai laittomat markkinat pystyttiin pitämään pieninä.

Kiinan osuus maailman BKT:stä on noussut Kansainvälisen valuuttarahaston ostovoimakorjatun laskelman mukaan 3.2 prosentista vuonna 1980 yli 13 prosenttiin vuonna 2004. Kiina onkin näin arvioiden maailman toiseksi suurin talous, jos EU-maat käsitellään yksittäisinä maina. Kiinan talous vastaa tällä tavalla mitattuna runsasta 60 prosenttia Yhdysvaltain ja EU25:n BKT:stä. Kiinan talous on selvästi Japanin taloutta suurempi ja se vetää vertoja EMU-maiden yhteenlasketulle taloudelle.

Kiinan tapauksessa kahden eri mittaustavan tuottamat erot maan kokonaistuotannon arvossa ovat erityisen tuntuvat, koska maan hintataso on hyvin matala. Käyvin valuuttakurssein arvioituna Kiinan merkitys on lisääntynyt paljon ostovoimamittausta vaatimattomammin, 2.6 prosentista vuonna 1980 4.1 prosenttiin vuonna 2004. Ero vallitsevien kurssien ja ostovoimapariteetin välillä olisi siis kasvanut. Kiinan nykyinen talous käyvillä kurseilla mitattuna on paljon pienempi kuin ostovoimapariteettien antama kuva. Esimerkiksi Japanin talous nousee markkinakursseilla selvästi Kiinaa suuremmaksi. Myös ero EMU-alueeseen kasvaa merkittävästi isommaksi. Hyvä esimerkki valuuttakursseihin liittyvistä mittausongelmista on se, että Kiina oli Kansainvälisen valuuttarahaston mukaan vuonna 2002 kuudenneksi suurin talous, mutta dollarin ja siihen sidotun renminbin heikkeneminen nosti Italian talouden Kiinan ohi vuonna 2003. Kuitenkin Italian BKT polki paikallaan ja Kiinan BKT lisääntyi 9 prosenttia.

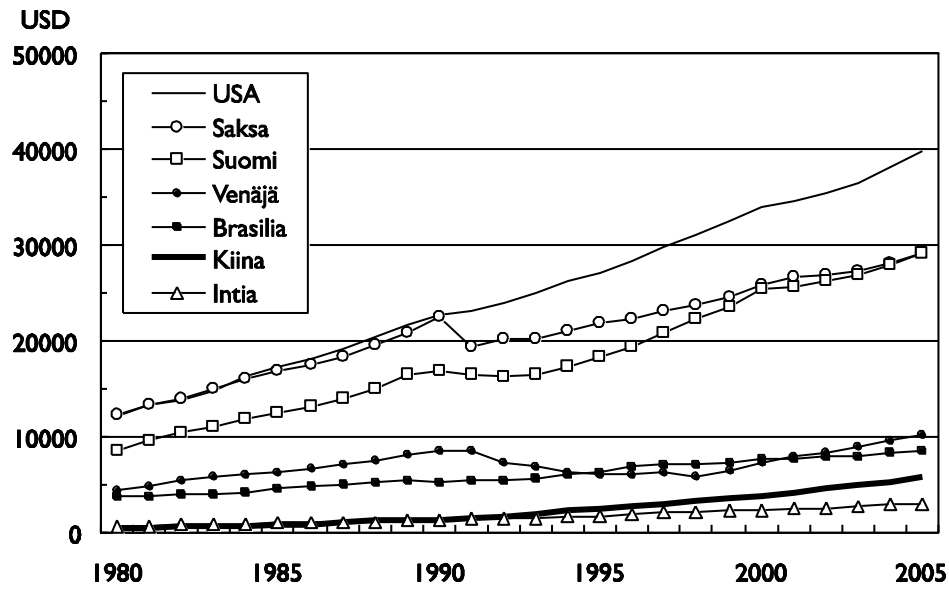
2.2.2 Kiinasta maailman suurin talous?

Väestöllä mitattuna Kiina on jo maailman suurin talousalue. Kiinassa asui vuonna 2003 1.2 miljardia ihmistä, runsas viidennes maailman väestöstä. Yhdysvaltain väestöosuus oli 4.7 ja euroalueen 4.9 prosenttia. Kiinan väestö kasvaa useimmista muista kehitysmaista poiketen kuitenkin verraten hitaasti. Tähän on vaikuttanut vuosikymmeniä noudatettu yhden lapsen politiikka, vaikka se ei koskaan ollutkaan kattava ja vaikka sitä on nyttemmin löyhennetty. Kiinan väestö lisääntyi vuosina 1980-2000 Maailmanpankin mukaan (WDI 2004) 1.2 prosenttia vuodessa. Vuosina 2002-2015 väestön odotetaan kasvavan vain 0.6 prosenttia vuodessa.

Kiinan odotetaan kasvavan nopeasti myös tulevina vuosina. Kiinasta onkin tulossa – ostovoimapariteetein mitattuna – maailman suurin talousmahti jo seuraavan 10 vuoden aikana, jos kasvuero Yhdysvaltoihin ei olennaisesti supistu. Useimmat kiinalaiset eivät kuitenkaan vielä pitkään aikaan ole ostovoimaisia. Kiinalaisten keskimääräinen elintaso sitä vastoin nousee talouskasvun myötä nopeasti, koska vahva kasvu saadaan aikaan väestön hitaasta kasvusta huolimatta.

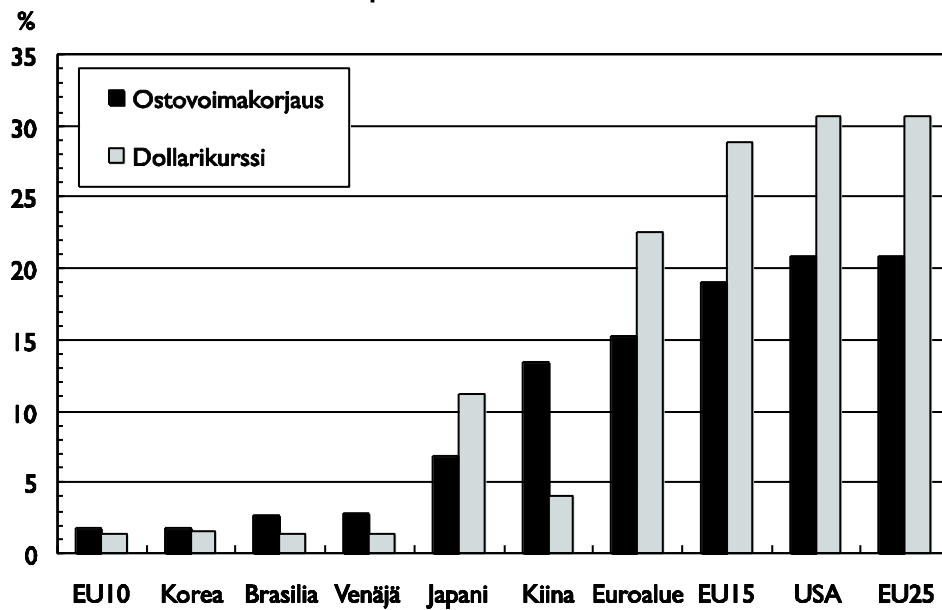
Kiinan asemaa kehitysmaana kuvaa henkeä kohden laskettu kokonaistuotanto. Vuonna 2004 Kiinan henkeä kohden laskettu BKT oli Kansainvälisen valuuttarahaston mukaan ostovoimakorjattunakin vain noin 5 640 dollaria. Suomen vastaava luku oli 29 300 dollaria, siis lähes kuusinkertainen. Kun ostovoimapariteetit pyrkivät ottamaan huomioon kustannustasojen erot, tämä vertailu kuvaa suunnilleen tosiasiallista elintasoeroa. Käyvin valuuttakurssein mitattuna keskimääräisen kiinalaisen tulo oli vain noin 1 270 dollaria vuodessa, Suomessa 35 670 dollaria vuodessa. Ostovoimakorjaus alentaa

Kuvio 2.5 BKT per henkilö eräissä maissa ostovoimapariteetein, USD

Lähteet: IMF, ETLA.

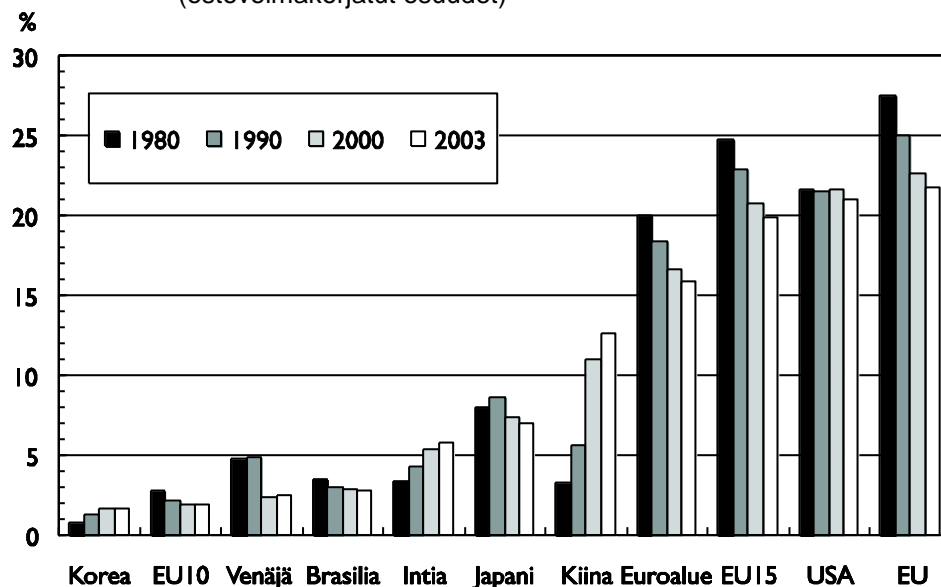
Kuvio 2.6 Eräiden alueiden osuudet maailman BKT:sta vuonna 2003, kaksi mittaustapaa

Lähteet: IMF, ETLA.

suomalaisten tulotaso kiinalaisiin verrattuna, koska kustannustaso on Suomessa korkea ja Kiinassa alhainen. Mutta keskimääräinen suomalainen pysyy kuitenkin ostamaan samanhintaisia tuontitavaroita kolmisenkymmentä kertaa enemmän kuin keskimääräinen kiinalainen.

Kuvio 2.7 Eräiden alueiden osuudet maailman kokonaistuotannosta, % (ostovoimakorjatut osuudet)

Lähteet: IMF, ETLA.

Taulukko 2.1 Maailman kokonaistuotannon kasvu alueittain, %

	Paino ¹⁾ 2002	2000- 04	2003	2004*	2005 ^e	2006 ^e	2007 ^e
Maailma	100,0	3,7	3,8	4,9	4,2	4,0	3,8
Aasia	32,1	5,7	6,3	6,7	6,1	5,7	5,3
Kiina	12,7	8,5	9,3	9,5	9,2	8,2	7,5
Lähi-itä	2,8	4,8	5,8	5,5	6,0	5,0	5,0
Afrikka	3,2	4,1	4,6	5,1	5,0	5,0	5,5
Pohjois-Amerikka	23,1	2,6	2,6	4,1	3,5	3,1	3,0
Yhdysvallat	21,1	2,6	2,7	4,2	3,6	3,2	3,0
Latinalainen Amerikka	7,9	2,4	2,2	5,7	4,5	4,0	4,0
EU-25	21,4	2,1	1,3	2,3	1,7	2,0	2,1
EU-15	19,7	2,0	1,2	2,2	1,5	1,9	1,9
EU-12	15,7	1,9	0,8	2,0	1,4	1,8	1,8
Uudet EU:n jäsenet	1,8	3,6	3,9	4,9	4,0	4,0	4,0

ETLA elokuu 2005

* ennakkotieto

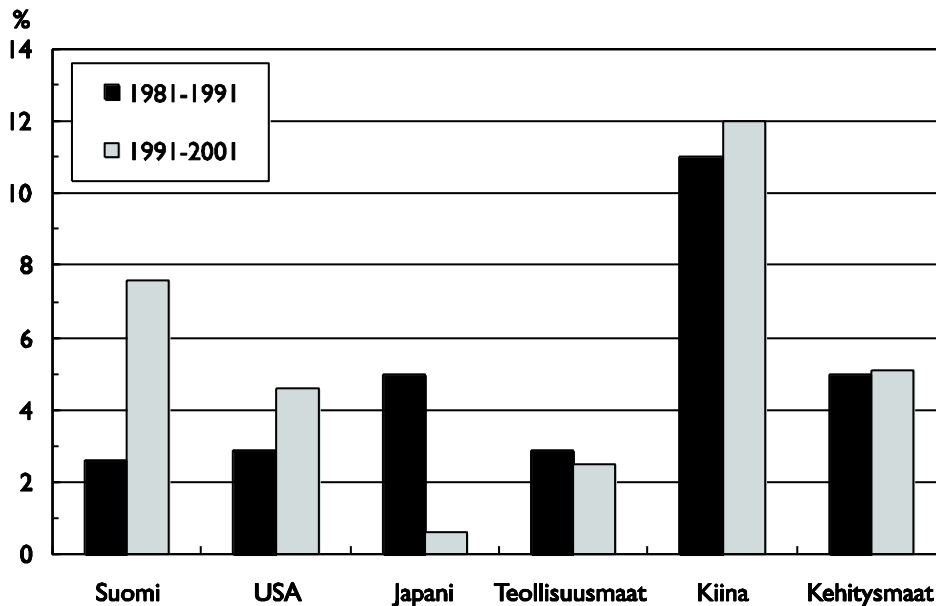
¹⁾ ostovoimapariteetein

^e ennuste

On myös muistettava, että nämä luvut kuvaavat keskimääräistä tulotasoja, ja sitäkin likimääräisesti. Kaikki tulonjakotilastot kertovat, että Kiinassa – kuten yleensäkin kehitysmaissa – tulot jakaantuvat merkittävästi epätasaisemmin kuin Suomessa. Maassa on siis suhteellisen pieni joukko ihmisiä, joiden tulotaso on eurooppalaisella tasolla. Pääosan tulot jäävät varsin kauas siitä.

Kuvio 2.8 Tehdasteollisuuden jalostusarvon määrän muutos

Lähde: UNIDO 2003.

Kokonaistuotannon lisäksi on syytä verrata teollisuustuotannon tasoa, jos siksikin että teollisuuden tuotantotilastot ovat yleisesti luotettavampia kuin maatalouden ja palveluiden. Täälläkin näkyy Kiinan vahva kasvu vuoden 1978 jälkeen. Samalla toimialoittaiset siirtymät tuotanto-osuuksissa maailman talousalueiden välillä ovat jo näkyviä. UNIDOn mukaan (UNIDO 2003) Kiinan kiinteähintainen tehdasteollisuuden tuotanto lisääntyi vuosina 1981-2001 huppeat 11.5 prosenttia vuodessa. Kiinan osuus maailman tehdasteollisuuden jalostusarvosta nousi vuoden 1981 1.5 prosentista 3.1 prosenttiin vuonna 1991 ja edelleen 7.5 prosenttiin vuonna 2001. Samalla Kiinan osuus maailman teollisuustuotteiden viennistä nousi 2.4:stä prosentista 8.1 prosenttiin. Tämä on vahva todiste siitä, että Kiinan teollisuuden nousu on todellista, ei mikään tilastollinen harha.

Maailman tehdasteollisuuden rakennemuutosta vuosina 1991-2001 hallitsi metalliteollisuuden osuuden tuntuva, kaikkiaan 10 prosenttiyksikön nousu (UNIDO 2003). Näin käytettäessä kiinteitä vuoden 1991 hintoja.

Metalliteollisuuden nousu oli käyvin hinnoin mitattuna vaatimattomampaa, koska näinä vuosina varsinkin elektroniikkateollisuuden tuotteiden hinnat laskivat. Kiinan metalliteollisuuden osuuden nousu onkin ollut käyvin hinnoin mitattuna hieman hitaampaa kuin maailman keskiarvo, koska myös muut Kiinan teollisuudenalat ovat pystyneet kohottamaan tuotantoaan muiden alueiden vastaavaa vauhtia nopeammin. Erityisen tuntuva oli kuitenkin sähköteknisen tuotannon nousu vuosina 1995–2000: alan osuus Kiinan tehdasteollisuuden tuotannosta nousi 10 prosentista 15,7 prosenttiin.

Taulukko 2.2 Tehdasteollisuuden jalostusarvon rakenne toimialoittain eri alueilla, %

	Teollisuus- maat		Siirtymä- taloudet		Kehitys- maat		Kiina		Maailma	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001	1995	2000	1991	2001
31 Elintarviketeollisuus	11.9	9.7	20.3	20.2	17.3	16.1	13.6	14.4	13.3	11.1
32 Tekstiiliteollisuus	5.5	3.3	13.5	6.43	12.6	8.5	11.7	11.0	7.1	4.2
33 Puutavateollisuus	3.1	2.4	2.9	1	2.3	1.5	1.3	1.3	2.9	2.3
34 Paperiteollisuus	9.1	7.3	1.9	2.3	4.6	4.1	2.9	3.1	7.9	6.6
35 Kemianteollisuus	17.1	15.8	13.7	11.8	23.1	23.7	18.8	19.7	17.7	16.8
36 Savi-, lasi- ja kivitöteollisuus	3.9	3.0	4.1	4.0	5.1	5.0	9.0	5.9	4.1	3.4
37 Perusmetalliteollisuus	5.3	4.2	8.6	8.4	7.1	7.5	10.9	9.3	5.8	4.9
38 Metalliteollisuus	43.0	53.5	31.5	40.5	26.6	32.4	29.7	34.0	39.8	49.8
39 Muut	1.2	0.9	3.5	3.3	1.4	1.1	2.2	1.3	1.4	1.1

Lähde: UNIDO 2003.

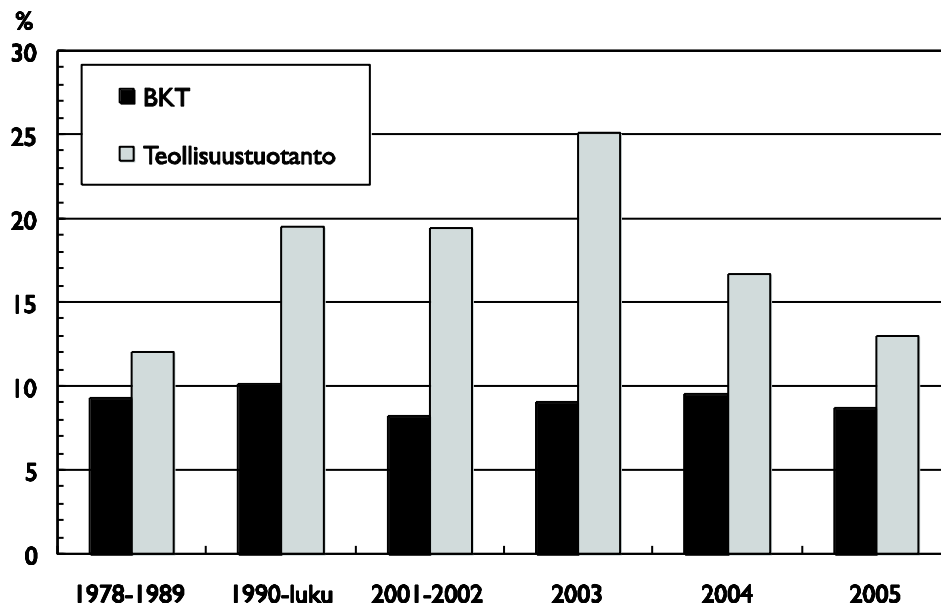
Myös suomalaiset yritykset ovat olleet mukana kehittämässä Kiinan teollisuutta. Suomalainen omistus Kiinassa kohosi maksutasetilinpidon (SP 2003) mukaan 768 miljoonaan euroon vuonna 2001 ja laski sitten 581 miljoonaan euroon vuonna 2002. Tämä vastaisi vain prosenttia kaikista Suomesta ulkomaille tehdyistä investoinneista. Euron vahvistuminen renminbin suhteen vaikutti omistuksen arvon pienenemiseen. Maksutasetilastojen antama kuva on kuitenkin ilmeisen puutteellinen. Yritysten kansainvälisen omistuksen takia on vaikea sanoa, mistä mikäkin Kiinaan tullut investointi on oikein kotoisin. Vaihtoehtoisen tietolähteen, TT:n kyselyn (Teollisuus ja työnantajat, nykyään Elinkeinoelämän keskusliitto 2003) mukaan suomalainen omistus Kiinassa nousisikin peräti 2 563 miljoonaan euroon vuonna 2001. Se olisi siis yli 22-kertainen maksutasetilinpidon arvioon verrattuna. Suomalaisia sijoituksia dominoi sähkötekninen teollisuus Nokian johdolla. Useilla muillakin toimialoilla, kuten paperiteollisuudessa, hissien valmistuksessa ja paperikoneiden tuotannossa, on tehty merkittäviä investointeja Kiinaan.

2.3 "Kiina-ilmiö"

Paavo Suni

Kiina-ilmiöstä puhutaan paljon. Harvoin tulee selväksi, mitä sillä itse asiassa tarkoitetaan. Pohjimmiltaan kyse on maailmantalouden työnjaon muutoksista, jotka syntyvät tavaroiden ja tuotannontekijöiden vapaamman liikkumisen ja teknisen kehityksen luomista mahdollisuuksista. Valtioiden välisten kaupan, työvoiman ja pääoman liikkuvuuden esteiden madaltaminen on lisännyt maailmantalouden eri alueiden vuorovaikutusta. Tekninen kehitys mahdollistaa maantieteellisesti kaukana toisistaan olevien yksikköjen entistä paremman hallinnan. Eräs seuraus tästä prosessista ovat monikansalliset yritykset, jotka pyrkivät hajauttamaan tuotantoprosessin eri osat tuottamisen kannalta edullisimpaan paikkaan.

Kuvio 2.9 Kiinan BKT:n ja teollisuustuotannon kasvu vuoden 1978 jälkeen

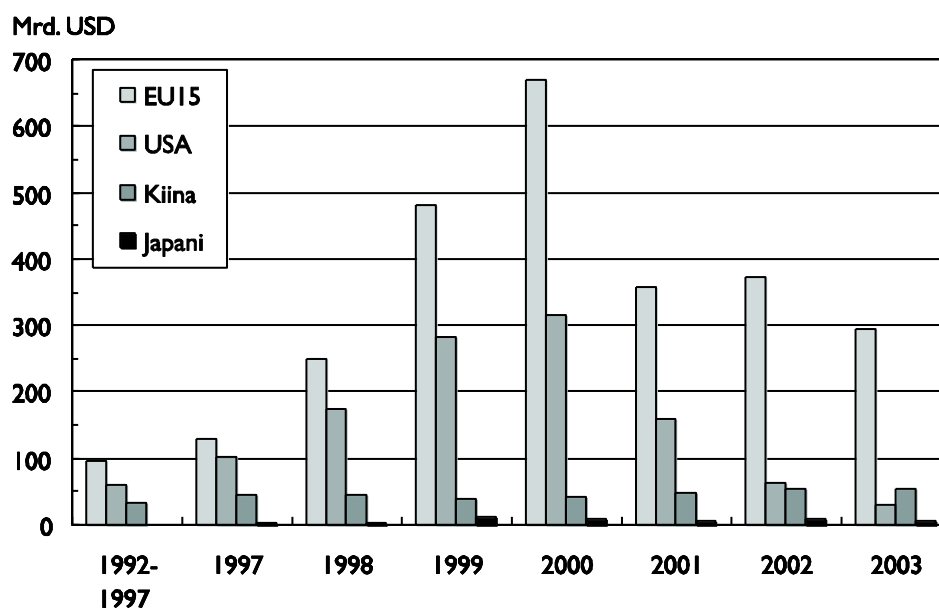
Lähde: IMF.

Samalla, kun kaupan ja tuotannontekijöiden liikkuminen tekee mahdolliseksi sijoitella tuotanto entistä edullisemmin, tuotanto myös tehostuu. Samoilla voimavaroilla aikaansaatu tuotanto lisääntyy, ja kauppavirrat muuttuvat. Kiinan talouden avautuminen on ollut tärkeä osa kaupan ja tuotannon sijoittumisen esteiden poistamista. Markkinat – siis yritykset ja kotitaloudet – tekevät optimointipäätöksiään muuttuneiden rajoittavien tekijöiden eh-

doilla. Yritykset pyrkivät tuottamaan hyödykkeensä mahdollisimman edullisesti. Kotitaloudet haluavat ostaa entistä parempia tuotteita, mielellään aiempaa alempaan hintaan. Tähän on pyritty aina. Kiinan avautuminen on vain antanut siihen uusia mahdollisuuksia.

Myös Suomi kansantaloutena hyötyy kumpaakin kautta: yritysten kannattavuus paranee ja tuontikustannukset alentuvat. Sopeutuminen tuotannon ja työllisyyden muutoksiin on kuitenkin usein ongelmallista. Näin varsinkin, jos kotimaisen tuottamisen supistuminen tapahtuu alueella, jossa kyseisellä tuotannolla on suuri merkitys ja uusien kilpailukykyisten työpaikkojen kehittyminen syystä tai toisesta hankalaa. Näin oli esimerkiksi Kemijärven Salcompin tapauksessa.

Kuvio 2.10 Eräiden alueiden saamat suorat sijoitukset, miljoonaa USD

Lähde: UNCTAD 2004.

Kiinan suhteellinen etu on lähinnä työvaltaisten tuotteiden tuotannossa. Työvoimaa on runsaasti saatavilla. Maataloustuotannon tehostuminen ja teollisuuden rakennemuutos – työvoiman vapautuminen perinteisestä valtiojohtoisesta teollisuudesta – lisäävät työvoiman saatavuutta vielä pitkään, vaikka institutionaalisen reformin vapauttama työvoiman kasvu onkin hidastumassa. (Institute 2003) Työvoiman tarjonnan runsaus merkitsee, että se on keskimäärin halpaa. Yleinen luku- ja kirjoitustaito tekee siitä teollisiin ammatteihin soveltuvan, ja talouden vaurastuminen luo kannustimia ansaita. Lisäksi Kiinassa on kasvava kyky tutkimukseen ja tuotekehittelyyn.

Kansainvälisen työnjaon uudistuminen ei ole suoraviivaista. Toisin kuin julkinen keskustelu saattaisi johtaa päättelemään, kansainväliset suorat sijoitukset koko maailmassa supistuivat vuosina 2000–2003. Erityisesti teollisuusmaiden väliset yrityskaupat ja muut yritysten omistusjärjestelyt vähenivät. Yhdysvallat oli aiemmin eniten suorina sijoituksia vastaanottava maa. Vuonna 2003 sen saamat sijoitukset kuitenkin romahtivat murto-osaan vuoden 2000 tasosta. Kehittyvien maiden rooli puolestaan kasvoi, koska suorat sijoitukset näihin maihin ovat vähentyneet teollisuusmaihin suuntautuneita suorina sijoituksia hitaammin. Kiinaan tehdyt sijoitukset ovat kyllä viime vuosinakin nousseet. Kiinasta tuli vuonna 2002 jo toiseksi suurin yksittäinen suorina sijoituksia vastaanottava maa Luxemburgin jälkeen (UNCTAD 2003). (Luxemburgin ensimmäinen sija johtuu maan asemasta rahoituskeskuksena.) Vuonna 2003 suorat vuosittaiset sijoitukset Kiinaan lisääntyivät vain hieman eli 53.5 miljardiin dollariin. SARS-epidemia hidasti tuolloin alkuvuoden tahtia.

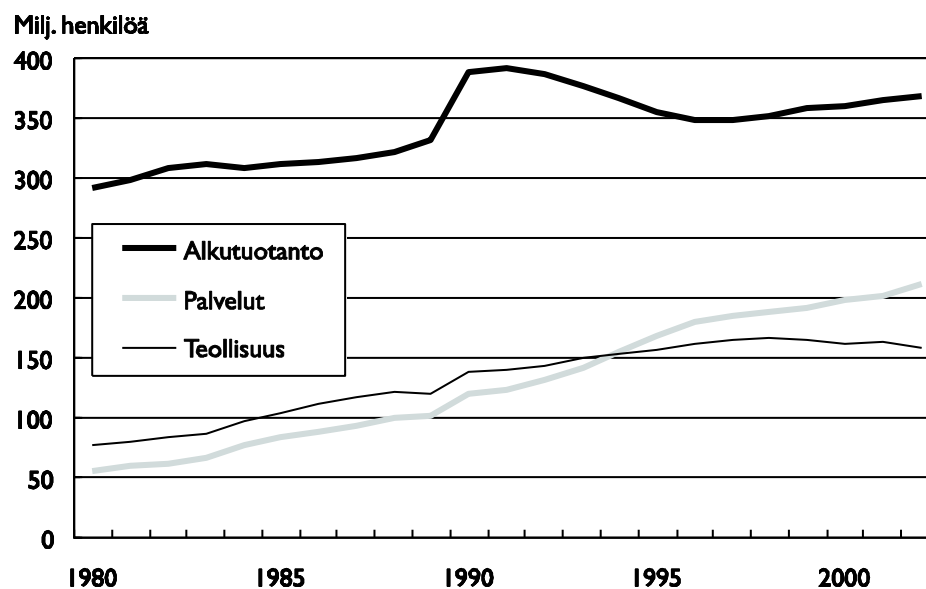
Kiinaan tehtyjen suorien sijoitusten kanta on runsaat 30 prosenttia suhteessa Kiinan BKT:hen, ja vuotuinen suorien sijoitusten virta on ollut noin 10 prosenttia investoinneista. Tämä on korkea luku, mutta toisaalta valtaosa kiinalaisista investoinneista on kiinalaisten tekemiä, kiinalaisella rahalla. Osa ulkomaisiksi tilastoiduista investoinneistakin on itse asiassa kiinalaista rahaa, joka on kierrätetty ulkomaiden kautta esimerkiksi veroetuisuuksien saavuttamiseksi. Lisäksi merkittävä osa manner-Kiinan näkökulmasta ulkomaisesta rahasta tulee etnisesti kiinalaisilta, niin Taiwanista, Hong Kongista kuin kauempaakin. On joka tapauksessa ilmeistä, että suorat sijoitukset Kiinaan kasvavat tulevaisuudessakin.

Yritysten kannalta investoinnit Kiinaan selittyvät lähinnä halulla hyödyntää Kiinan halpoja työvoimakustannuksia ja olla läsnä voimakkaasti kasvavilla Aasian markkinoilla. Matalat työvoimakustannukset eivät sinällään vielä takaa kannattavaa tuotantoa. Yritykset vertaavat sijoittumispäätöksiä tehdessään luonnollisesti eri sijoituskohteiden tuottoja ja riskejä. Laskelmien epävarmuus on monesti niin suuri, että päätös on tehtävä osin sormituntumalla. Palkkataso on vain yksi kannattavuuteen vaikuttavista tekijöistä. Matalat palkat näet heijastavat usein heikkoa tuottavuutta. Kiinassa työn tuottavuus on kuitenkin vähintään kohtuullinen ja yksikkötyökustannukset siksi kilpailukykyiset. Toimintaympäristö ei myöskään ole helppo, ja byrokratia voi johtaa kalliisiin ratkaisuihin. Lisäksi renminbi tulee – aiemmin esille otetuista syistä – viimeistään pitkällä aikavälillä vahvistumaan. Kun Kiinassa tyyppillisesti kootaan tuotteita muualta Aasiasta tuoduista välituotteista, myytäväksi joko Aasiaan tai muualle, valuuttakurssi on merkittävä epävarmuustekijä kannattavuuslaskelmissa. Erään arvion mukaan (Williamson 2003) renminbin 20-25 prosentin revalvaatio kääntäisi Kiinan vaihtotaseen hienoisen ylijäämän rajuun talouskasvuun yleensä liittyväksi ”normaalimmaksi” alijäämäksi. Toisaalta Funke ja Rahn (2003) ovat arvioineet, että renminbin aliarvostus olisi nyt vain 10 prosentin tuntumassa.

Kiinan talous on eittämättä hyötynyt tuntuvasti talouden avautumisesta, markkinaehtoistumisesta sekä suorien sijoitusten vahvasta kasvusta. Kuten aina, muutos aiheuttaa sekä hyötyjä että haittoja. Kilpailun vapautuessa kannattamaton tuotanto häviää ja kannattava saa uutta puhtia. Suorat sijoitukset tuovat mukanaan huipputeknologiaa, markkinoille pääsyä, liikemerkkejä sekä tietoa ja taitoa, joiden tuontia Kiina on pyrkinyt erityisesti rohkaisemaan. Tämä on merkinnyt huikeaa tuottavuuden ja tuotannon kasvua Kiinan teollisuudessa. Tuottavuuden kasvu on puolestaan heikentänyt tuotannon – etenkin teollisuustuotannon – kasvun ja työllisyyden välistä riippuvuutta. Kiinan valtionvarainministeriössä tehdyn tutkimuksen mukaan (Institute 2003) kokonaistuotannon kasvun muutoksen vaikutus työllisyyteen oli 1990-luvun loppupuoliskolla vain runsaat puolet 10 vuotta edeltäneestä tasosta. Työllisyyden tuleva kasvu on Kiinassa teollisuusmaiden tapaan pitkälti palvelusektorin varassa. Tässä onkin suuria mahdollisuuksia, koska siirtyminen palveluiden varaan ei ole vielä juuri alkanutkaan.

Teollisuudessa tilanne on jossain määrin paradoksaalinen. Työvoimakustannukset ovat hyvin alhaiset, eikä suurta painetta nostaa työn tuottavuutta tämän vuoksi aina ole. Silti halutaan siirtyä tuottavuutta nopeasti kasvattavaan korkean teknologian käyttöön. Se luo kansainvälisesti kilpailukykyistä tuotantoa, mutta samalla teollisuuden työpaikat eivät rajusta tuotannon kasvusta huolimatta kasva. Samaan aikaan työvoiman tarjonta kasvaa nopeasti. Työttömiä on kaupunkimaisilla alueilla virallisten tilastojen mukaan 4-5 prosenttia työvoimasta.

Kuvio 2.11 Kiinan työllisyys toimialoittain 1978-2003, 10000 henkilöä

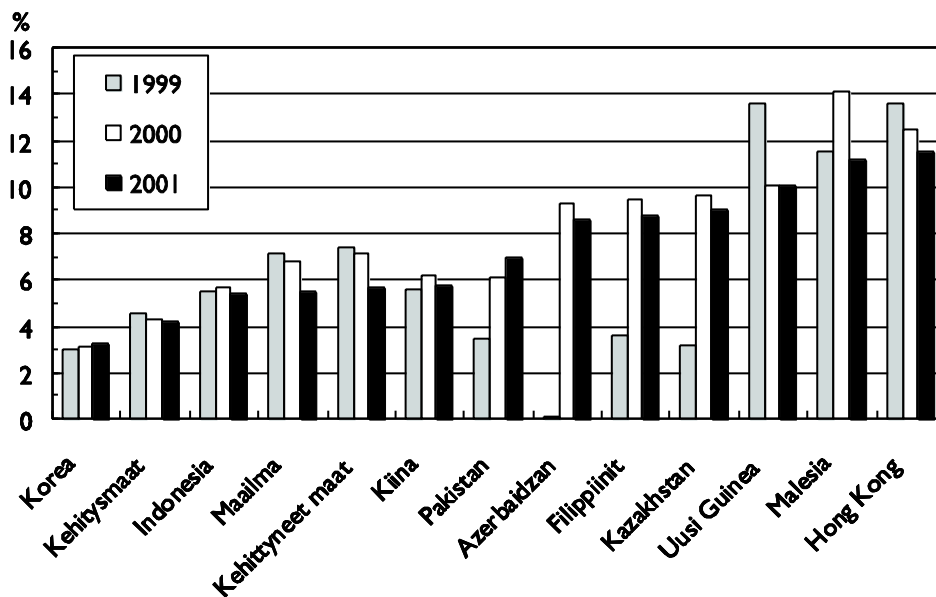

Lähde: China Statistical Yearbook 2003.

Tilastoimattomia työttömiä on kuitenkin hyvin paljon. Usein puhutaan suurten kaupunkien 10-15 prosentin tai jopa korkeammista todellisista työttömyysasteista. Myös maataloudessa on runsasta piilotyöttömyyttä. Perinteisten valtionyritysten tehostaminen lisää osaltaan työvoiman tarjontaa, kun nämäkin yritykset alkavat altistua kilpailulle. Erään kiinalaisen arvion mukaan (Institute 2003) työmarkkinoilla on seuraavan 10 vuoden aikana parin miljoonan ihmisen vuotuinen ylitarjonta. Tämä heikosti koulutettu, pääosin maaseudulta lähtöisin oleva osa työvoimaa on maantieteellisesti liikkuvana myös alueellisesti leviävien yhteiskunnallisten ongelmien mahdollinen lähde. Maan sisäisten työvoimamarkkinoiden yhdentyminen yhtäältä tasaa kasvukeskusten palkkapaineita, toisaalta nostaa ammattitaitoisen työvoiman kustannuksia uusilla kehittyvillä alueilla.

Teollisuusmaiden näkökulmasta kaupan ja ulkomaisten investointien vapauttaminen on johtanut kansainvälisen työnjaon muuttumiseen. Pääoma ohjautuu osin – joskin vielä suhteellisen vähäisessä määrin – uusille alueille. Työvoima on edelleen suhteellisen liikkumatonta, mutta sen liike voi vauhdittua. Kansakuntien on pidettävä huolta kyvystään kilpailla sekä investoinneista että työvoimasta niin, että veronmaksajia, palveluiden toimittajia ja yhteiskuntarakenteiden pystyssä pitäjiä riittää jatkossakin.

Kuvio 2.12 Suorien sijoitusten tuotot eräissä maissa, %

Lähde: UNCTAD

On myös merkille pantavaa, että Kiinaan tehtyjen suorien sijoitusten kannattavuus ei ollut UNCTADin raportin mukaan (UNCTAD 2003) erityisen

hyvä vuosina 1999–2001. Esimerkiksi vuonna 2001 Hongkong ja Malesia olivat tuotoiltaan Kiinaa parempia.

Ei kuitenkaan voida kuvitella, että kaikki maailman tuotanto koskaan siirtyisi Kiinaan tai muihin halvan työvoiman ja kasvavien markkinoiden maihin. Suuri osa tuotannosta on paikkaan sidottua: tukanleikkuuta tai sairaanhoitoa ei juurikaan voi siirtää muualle. Vaikka Kiina olisi joskus kannattavin paikka tuottaa mitä tahansa, sen kannattaisi erikoistua vain niihin tuotteisiin, joissa sen suhteellinen etu on suurin. Eikä mikään maa voi olla paras paikka kaikelle. Luonnonvarat, kuljetuskustannukset, koulutus, oppiminen ja silkan sattumankin alun perin liikkeelle saattamat suurtuotannon edut antavat kansakunnille mahdollisuutensa. Kulttuurillakin on merkityksensä: Bollywood-elokuvat pysyivät intialaisina.

Sitä paitsi, kuten edellä on korostettu, vaikka Kiina pystyy kilpailemaan edullisilla työvoimakustannuksilla vielä hyvin pitkään, näin ei kuitenkaan ole ikuisesti. Aikanaan maan työikäisen väestön määrä kääntyy laskuun. Se kallistuu jo aikaisemmin, ja jo sitä ennen aletaan pohtia, onko Kiina seuraamassa Japanin ja Euroopan tietä.

2.4 Kiinan kysyntä myllertää maailmanmarkkinoita

Paavo Suni

2.4.1 Öljy

Kiinan nopea kasvu vuoden 1978 jälkeen on vaatinut paljon raaka-aineita. Tämä on heijastunut esimerkiksi öljyn tuonnin nopeana kasvuna, vaikka Kiinan raakaöljyn käyttö onkin tehostunut olennaisesti viime vuosina. Öljyn, kuten useiden muidenkin raaka-aineiden, markkinatilanne kiristyi vuonna 2004 poikkeuksellisesti. Tämän taustalla oli Kiinan ja Yhdysvaltain vetämä maailmantalouden vahva kasvu. Vuosi 2004 oli nopeimman talouskasvun vuosi neljännesvuosisataan. Viimeksi yhtä ripeää maailman talouskasvua on nähty vuonna 1976.

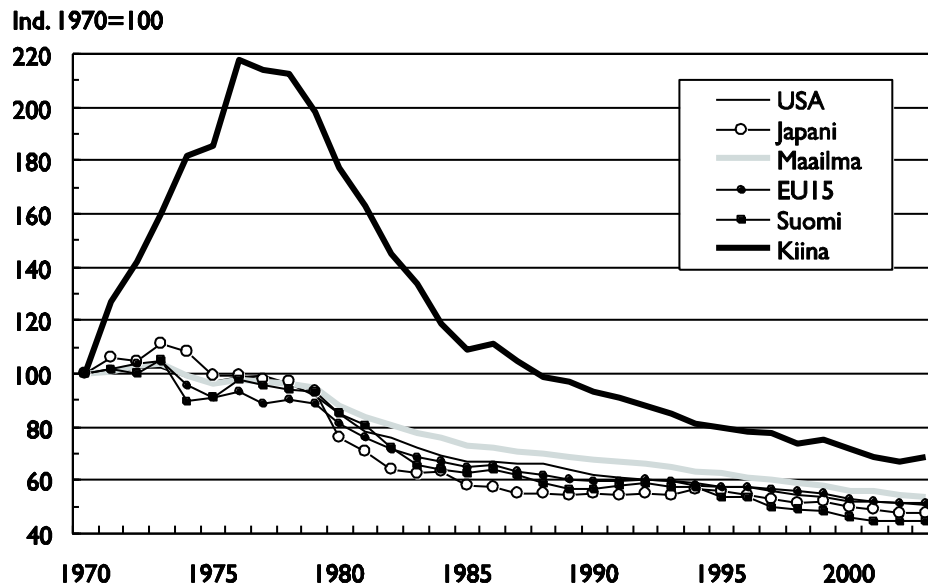
Raakaöljyn kysyntä onkin noussut uudelle tasolle, johon tuottajat eivät olleet varautuneet. Investoinnit öljyn tuotantoon ovat olleet riittämättömiä, eikä kapasiteettia pysytä laajentamaan kovin nopeasti.

Raakaöljyn tuotantokapasiteetti on nyt lähes täyskäytössä. Kun Lähi-idän tilanne on ollut ajoittain hyvin epävakaa, varastot verraten alhaiset sekä muun muassa Venäjän, Nicaraguan ja Venezuelan tilanteet ongelmallisia, niin myös spekuloiden kiinnostus öljymarkkinoihin on kasvanut. Raakaöljyn ”normaali” markkinahinta on arvioijista riippuen 30 – 40 dollaria

tynnyriltä, joten riskilistä on suuri. Hinta voi siten laskea nopeasti, jos olosuhteet muuttuvat.

Kuvio 2.13 Raakaöljyn intensiteetit eräissä maissa ja alueilla (Öljyn fyysinen kulutus per reaali BKT 2003 ostovoimapariteetein)

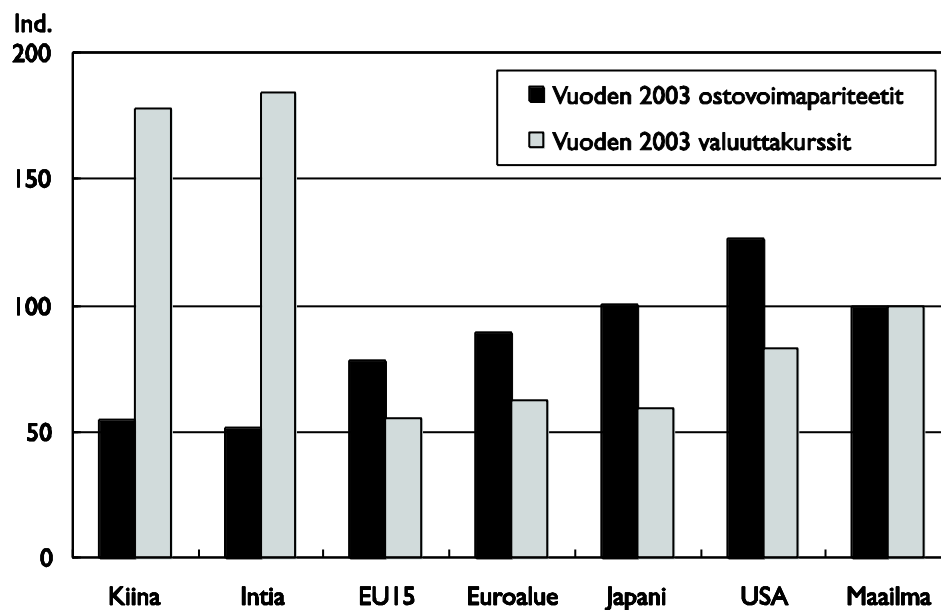

Lähteet: BP, IMF, ETLA.

Kiinan taloudellinen kasvu nojautui aiemmin energian tehottomaan käyttöön. Tuotannon öljyintensiteetti kasvoi. Raakaöljyn käyttö tehostui kuitenkin uudistumisprosessin alkuvuosina hyvin nopeasti. Tämä kehitys on jatkunut 1990-luvulta alkaen vaimeampana, ja vuonna 2004 öljyintensiteetti jopa nousi. Raakaöljyä tuottavasta Kiinasta tuli raakaöljyn nettotuojaa jo vuonna 1993. Vuonna 2003 maa ohitti Japanin öljyn tuojana ja nousi samalla toiseksi suurimmaksi öljyn kuluttajaksi Yhdysvaltain jälkeen.

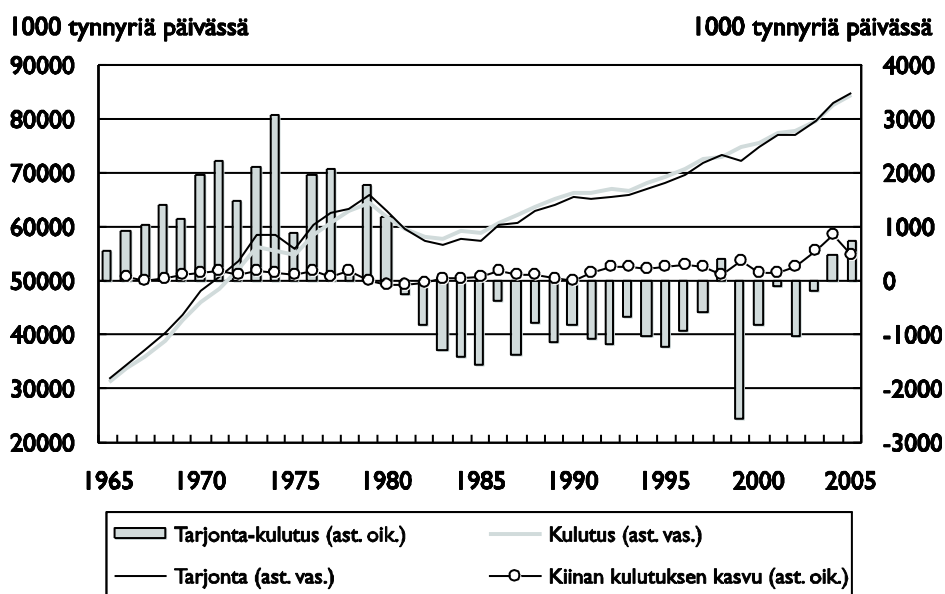
Kiinan todennetut öljyvarannot ovat vain runsaat kaksi prosenttia maailman varannoista. Ne tuottavat öljyä noin 3.5 miljoonaa tynnyriä päivässä. Vuonna 2004 Kiinan päivittäinen öljyn kysyntä oli kansainvälisen energiajärjestön IEA:n (IEA 2004) mukaan jo 6.4 miljoonaa tynnyriä (tynnyri on noin 159 litraa). Kulutuksen kasvu edellisvuotisesta oli noin 15 prosenttia, kun koko maailman kulutuksen lisäys oli vain 3.5 prosenttia. Kiinan osuus maailman öljyn kulutuksesta on vielä vain 7 prosenttia ja tuonnista runsaat 4 prosenttia, mutta osuudet ovat nopeassa kasvussa. Kiinan ja muiden kehittyvien maiden kysynnän nopea kasvu, jota strategisten varastojen täydentäminen on lisännyt, on ylläpitänyt korkeata öljyn maailmanmarkkinahintaa.

Kuvio 2.14 Raakaöljyintensiteetti eräillä alueilla, raakaöljyn fyysinen kulutus per reaalinen BKT

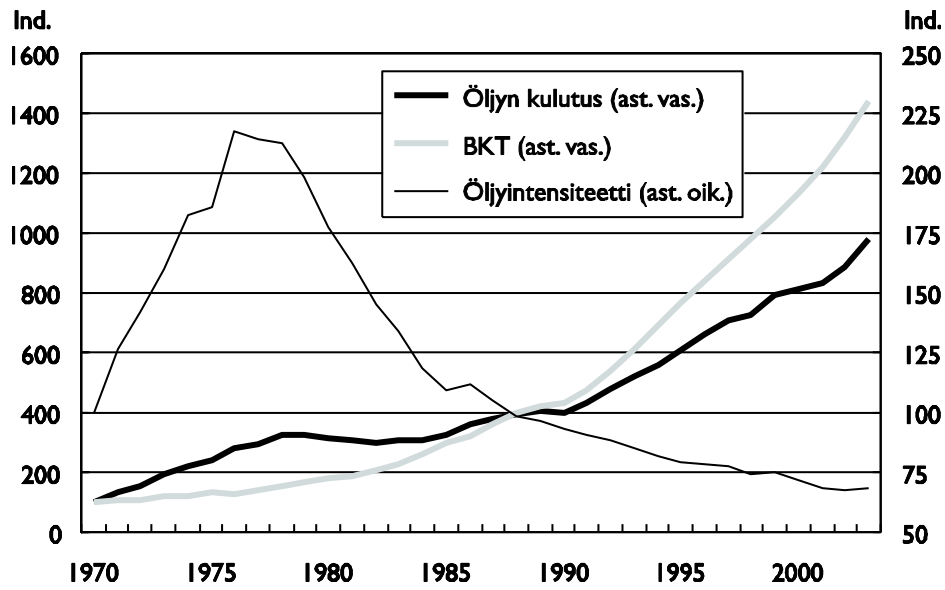
Lähteet: BP, IMF, ETLA.

Kuvio 2.15 Globaalit öljymarkkinat ja Kiina

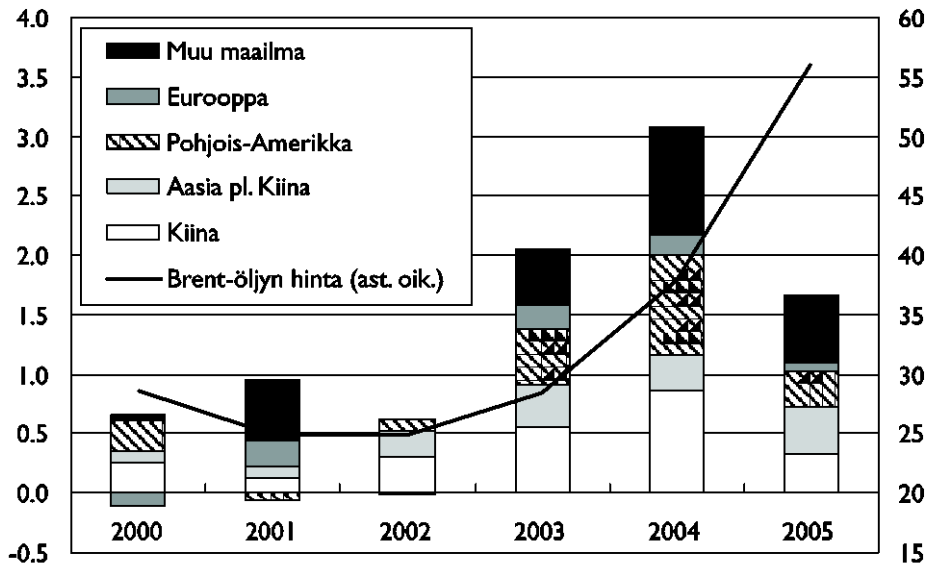
Lähteet: BP, IEA, ETLA.

Kuvio 2.16 Kiinan kokonaistuotannon lisäys ja raakaöljyn kysyntä

Lähteet: BP, IMF, ETLA.

Kuvio 2.17 Maailman öljyn kysynnän kasvu alueittain ja raakaöljyn hinta

Lähteet: IEA, ETLA.

Kiinan öljyvarastoista on vaikea saada luotettavaa tietoa, mutta ne ovat epäilemättä pienet. Eräiden arvioiden mukaan Kiinan öljyvarastot kattaisivat vain

noin kahden viikon kulutuksen. Poliittisesti epävakaa Lähi-idän osuus Kiinan öljyn tuonnista on EIA:n mukaan noin puolet. Hallituksen virallisena tavoitteena on lisätä strategisia varastoja asteittain siten, että ne kattaisivat 30 päivän tuonnin vuoteen 2008 mennessä. IEA:n varastovaatimus on sen jäsenmaille 90 päivän nettotuontia vastaava määrä edellisen vuoden tasosta laskettuna.

Kiina pyrkii varmistamaan öljyn kuten useiden muidenkin raaka-aineiden saatavuutta sijoittamalla ulkomaisiin raaka-aineen tarjontaa varmistaviin kohteisiin. Öljyn suhteen tästä on esimerkkinä mm. Kazakstanista tuleva öljyputki, jonka pitäisi valmistua vuoden 2005 aikana. Tämän jälkeen tehtävien laajennusten arvioidaan vielä kaksinkertaistavan kazakstanilaisen öljyn vientikapasiteetin Kiinaan. (EIA 2005, People's Daily 2004)

2.4.2 Teräs ja sen raaka-aineet

Kiinasta tuli maailman suurin teräksen tuottaja vuonna 1996, jolloin raakateräksen tuotanto ylsi 101 miljoonaan tonniin eli 13.5 prosenttiin maailman teräksen tuotannosta. Terästuotannon kasvu on jatkunut nopeana. Vuonna 2004 Kiinan tuotanto ylitti 270 miljoonaa tonnia, mikä on yli neljännes maailman tuotannosta. (Ks. esim. IISI 2004) Kaakkois-Kiinan rannikkoalueella tuotetaan tästä noin 60 prosenttia.

Kiina tuo merkittävän osan terästeollisuuden tarvitsemista raaka-aineista kuten rautamalmista ja rautaromusta. Vaikka pääosa Kiinan terästeollisuudesta hyödyntää rautamalmia käyttävää masuuniteknikkaa, maa tuo myös teräsromua niin paljon, että sen kysynnän toteutuneet tai odotetut vaihtelut heiluttelevat romunkin maailmanmarkkinahintoja tuntuvasti. Kiinan teräksen kysyntä on kasvanut tuotantoakin nopeammin. Maailman suurimmaksi kuluttajaksi maa nousi vuonna 2003, jolloin maan osuus maailman kulutuksesta (tuotanto miinus nettovienti) ylitti neljänneksen. Samalla maa nousi maailman suurimmaksi teräksen tuontimaaksi ohi Yhdysvaltojen. Kiina on ollut teräksen nettotuojia lähes koko 2000-luvun alun. (Sunı 2004)

Vuonna 2004 saattoi kuitenkin tapahtua käänne, koska Kiinan teräksen tuotanto lisääntyy edelleen vauhdikkaasti. Kiina tuonnin määrä supistui ISSB:n (2005) mukaan 10 miljoonalla tonnilla 33 miljoonaan tonniin, ja viennin määrä lisääntyi 12 miljoonalla tonnilla 20 miljoonaan tonniin. Australialaisarvioiden mukaan tuotanto ylittää vuonna 2005 kotimaisen kysynnän (Abare 2005), joten Kiinasta tulee vuonna 2005 teräksen nettoviejä.

Kiinan terästeollisuus on hajanaisuudestaan huolimatta modernisoitunut nopeasti. Esimerkiksi jatkuvana valuna tuotettavan teräksen osuus tuotannosta oli vuonna 1995 vielä alle 50 prosenttia, mutta vuonna 2002 osuus ylitti jo 90 prosenttia. Sitä vastoin sähköä avulla teräsromusta tuotettavan teräksen osuus on säilynyt verraten vähäisenä.

Perinteiset aasialaiset suuret tuottajat kuten Japani, Korea ja Taiwan ovat Kiinan tapaan pitäytyneet perinteisempiin masuuneihin, joissa terästä tuotetaan lähinnä rautamalmista ja koksista. Teräsromua käytetään tosin masuuneissakin tuotantoprosessin säätelyssä. Teräsromun saatavuus kotimaisista lähteistä on Kiinassa kuten muissakin kehittyvissä maissa teollisuusmaita vähäisempää, joten romua käyttävä teollisuus on hyvin riippuvainen tuonnista. Siten Kiinan sitoutuminen masuuniteknikkaan on luontevaa.

Uudistumisestaan huolimatta Kiinan terästeollisuus on vielä keskimäärin varsin tehotonta. Materiaalikustannusten osuus tuotannosta on kuitenkin pienentynyt, kun tuhlailevaa ja tehotonta tuotantoa on karsittu. Tuotannon tehostuminen merkinnee jatkossa materiaalin käytön ohella myös työvoiman käytön tuntuva tehostumista. Materiaalikustannusten osuus kääntyy hintojen nousun ja työvoimapanoksen suhteellisen osuuden pienenemisen takia jälleen nousuun.

Kiinan terästeollisuus ei ole erityisen kilpailukykyistä, koska työvoima ei ole keskeinen tuotannontekijä. Kiinan terästeollisuus on kuitenkin strategisista syistä kasvatettu maailman suurimmaksi. Kiina on myös maailman suurin teräksen käyttäjä, mikä tukee tehtyä strategista linjausta. Terästeollisuutta – kuten muutakin teollisuutta – on helppo tehostaa länsimaisen teknologian ja pääoman avulla erityisesti rannikkoseuduilla, joilla tuotantoa tukeva infrastruktuuri on kehittyntä. Tämä on ollut houkuttelevaa vuoden 1993 jälkeen, josta lähtien teräksen tuottajat ovat saaneet itse hinnoitella tuotteensa. Kiinan hallitus kuitenkin rajoittaa ulkomaista omistusta tällä strategisesti tärkeäksi katsomallaan alalla (Chinanews 2005). Kiina pyrkii puolestaan varmistamaan raaka-aineiden saatavuutta hankkimalla omistusta raaka-aineiden tuotannossa (Azom 2003).

Kiinan teräksen tuotannon raju kasvu on merkinnyt tuntuva kysyntäimpulssia teräksen raaka-aineiden markkinoille. Kiinan oma rautamalmin tuotanto ei riitä kattamaan nopeasti lisääntyvää kotimaista kulutusta. Rautamalmin tuonti onkin noussut vuodesta 2000 lähtien 20-30 prosentin vuosivauhtia. Kiina tuo vajaat 40 prosenttia rautamalmin kulutuksestaan, mutta osuus on rivakassa nousussa. Teräksen tuottamiseen käytettävien raaka-aineiden maailmanmarkkinahinnat ovat nousseet tuntuvasti suureksi osaksi Kiinan kysynnän voimakkaan kasvun vuoksi. Romun maailmanmarkkinahinta nousi dollareissa vuonna 2004 keskimäärin peräti 75 prosenttia. Rautamalmin sopimushinta nousi vielä vuodelle 2004 ”vain” vajaan viidenneksen, mutta vuoden 2005 hinta nousi peräti 1.5 prosenttia.

Kiina on ollut tyypillisesti yhden keskeisen teräksen raaka-aineen, kaksin viejä. Kiinalaisen terästuotannon lisääntynyt tarve ja ympäristönäkökohtien takia suljetut kaivokset ovat kuitenkin vähentäneet vientimahdollisuuksia. Kiinalla on ollut muun muassa suuria vaikeuksia toimittaa EU-maihin so-

vitut vientimäärät. Tästä seurasi vuoden 2004 keväällä tiukka kauppapoliittinen kädenvääntö EU:n ja Kiinan välillä, koska Kiina pyrki supistamaan koksien vientiä ja EU-maissa useat yritykset olivat supistaneet tuotantoaan koksipulan takia. Hallituksen pyrkimys on ollut vähentää koksien vientiä 10 miljoonan tonnin tuntumaan nykyisestä lähes 15 miljoonasta tonnista mm. lisensioimalla vientiä. EU:n mukaan tämä on WTO:n sääntöjen vastaista, koska se diskriminoi ulkomaisia koksien kuluttajia. Koksien maailmanmarkkinatilanne on muiden teräksen raaka-aineiden tapaan tiukka. Hinta kaksinkertaistui finanssivuoden 2005/6 toimituksilla edellisvuodesta.

Myös kuljetuskustannukset ovat nousseet rajusti Kiinan kysynnän kasvun takia. Ne ovat nostaneet asiakashintoja tuntuvasti, jos laivattu matka on pitkä. Näin on yleensä asianlaista, koska tärkeimmät rautamalmin tuotanto- ja vientimaat ovat Brasilia ja Australia.

Kiinan kysynnän kasvu on laantumassa hallituksen kysyntää hidastavien toimien takia. Terästeollisuuden investoinnit lisääntyivät vielä vuonna 2003 lähes 90 prosenttia, ja tuotanto nousi vuoden 2005 alussa kapasiteetin laajetessa runsaan neljänneksen vuodentakaisesta, vaikka teräsinvestointeja on pyritty hallituksen toimin hillitsemään jo noin vuoden ajan. Taloudessa olikin yleisesti nähtävissä tyypillisiä ylikuumenemisen merkkejä. Energiasta oli paikoitellen pulaa, kuljetukset olivat ruuhkautuneet ja hinnat olivat nousussa. Vuoden 2005 alkupuolella teräksen hintojen nousu alkoi taittua.

Kiinan teräksen tuotannon vahva kasvu ja kysynnän hillitsemistoimet käänsivät Kiina kauppataeseen teräksen osalta suuresta alijäämästä ylijäämäksi. Teräskaupan ennakoitaan pysyvän ylijäämäisenä myös koko vuonna 2005. Mikäli tämä trendi ei käänny, niin Kiinan ohella myös maailman terästeollisuudessa on pian suuri ylikapasiteetti, jota yritetään 1990-luvun tapaan jälleen leikata. Useissa maissa teräksen tuotantoa onkin jo supistettu heikentyneen hintakehityksen takia. Ylikapasiteetti merkitsisi heikkoa maailmanlaajuista kannattavuutta perusterästeollisuudessa.

Kirjallisuus

Luku 2.1

Bairoch, Paul (1982): International Industrialization Levels from 1750 to 1980, *Journal of European Economic History*, 11.

Frank, Andre Gunder (1998): *ReOrient: Global Economy in the Asian Age*, University of California Press, Berkeley.

Hartwell, Robert: A Revolution in the Chinese Iron and Coal Industries During the Northern Sung, 960-1126 A.D., *Journal of Asian Studies*, 21:2: 153-162.

Lieberthal, Kenneth G. et al (2005): China, Encyclopædia Britannica Premium Service, <http://www.britannica.com/eb/article-9117321>.

Lo, Jung-pang (2005): Cheng-Ho, Encyclopædia Britannica Premium Service, <http://www.britannica.com/eb/article-9023815>.

Maddison, Angus (1998): Chinese Economic Performance in the Long Run, Development Centre Studies, OECD, Paris.

Maddison, Angus (2003): The World Economy: Historical Statistics, Development Centre Studies, OECD, Paris.

Menzies, Gavin (2003): 1421-The Year China Discovered the World, Transworld Publishers, London.

Mote, F.W. (1999): Imperial China 900-1800, Harvard University Press, Cambridge, MA.

Needham, Joseph (ed. by K.G. Robinson) (2004): Science & Civilisation in China, Volume VII:2, Cambridge University Press, Cambridge UK.

Pomeranz, Kenneth (2000): The Great Divergence. China, Europe, and Making of the Modern World Economy, Princeton University Press, Princeton, NJ.

Roberts, J.A.G. (2004): The Complete History of China, Sutton Publishing Ltd., Stroud, UK.

Smith, Adam (1947): The Wealth of Nations Vols. 1 & 2, J.M. Dent & Sons Ltd., London.

Vance, James E. Jr. (2005): History of Transportation, Encyclopædia Britannica Premium Service, <http://www.britannica.com/eb/article-9110734>.

United Nations Statistics Division, National Accounts Main Aggregates Database, <http://unstats.un.org/unsd/snaama/Introduction.asp>.

World Bank Online Databases, <http://www.worldbank.org/data/onlinedatabases/onlinedatabases.html>

Luvut 2.2-2.3

Funke M. and Rahn J. (2004): Just how undervalued is the Chinese renminbi? Bofit Discussion Papers No 14/2004.

Institute (2003): China's Employment Situation and Forecast for the Next Few Years. Institute of Public Finances, Ministry of Finance of China, China & World Economy 4/2003.

SP (2003): Suorat sijoitukset Suomen maksutaseessa 2002. Suomen Pankki Tilastotiedote 3.11.2003.

TT (2003): Teollisuuden ulkomaantoiminta. Löytyykö kasvu kehittyviltä markkinoilta? Teollisuus ja Työnantajat syyskuu 2003.

UNCTAD (2003): World Investment Report 2003. United Nations 2003.

UNIDO (2003): International Yearbook of Industrial Statistics. United Nations 2003.

WDI (2004): World Development Indicators 2004. World Bank 2003.

Williamson, J. (2003): The Renminbi Exchange Rate and the Global Monetary System Institute for International Economics, Outline of a lecture delivered at the Central University of Finance and Economics, Beijing, China, October 29, 2003.

World Bank (2003): China at a glance. World Bank 2003.

Keskustelut kiinalaisten asiantuntijoiden ja suomalaisten yritysjohtajien ja diplomaattien kanssa huhtikuussa 2004.

Luku 2.4

Abare (2005): Australian Commodities. Vol12. June quarter 2005.

Azom (2004): China Securing Steel and Iron Ore Supplies. Azom news April 8, 2004.

BP (2004): Statistical Review of World Energy 2004. British Petroleum. Data-bank 2005.

China (2003): China's Steel Industry in 2003. China Industry Development Report 2003. State Information Center. Beijing.

Chinanews (2005): www.chinanews.cn 15.7. 2005.

EIA (2005): Country briefs: Kazakhstan. Energy Information Administration. July 2005.

IEA (2004): Monthly Reports 2004.

IISI (2004): Steel Statistical Yearbook 2004. International Iron and Steel Institute. Brussels 2004.

ISSB (2005): ISSB News and Updates: China Watch.

People's daily (2004): China starts work on Kazakhstan-China oil pipeline.

Suni (2004): Uusi talousmahti hämmentää maailman teräsmarkkinoita. Unitas 2/2004.

UNIDO (2003): Industrial Yearbook of Industrial Statistics 2003. UNIDO Vienna.

3. Kiinan kilpailukyky

Jian-Guang Shen

Sen jälkeen kuin avautumisen ja uudistusten politiikka aloitettiin vuonna 1978, Kiinan talous on kasvanut noin 9 prosenttia vuodessa. Viennin kasvu on ollut vielä vakuuttavampaa, noin 20 prosenttia vuodessa. Ei olekaan ihme, että useissa maissa on huolestuttu Kiinan talouden kilpailukyvästä. Onko se liian vahva?

On kuitenkin muistettava, että nopea kasvu – ja erityisesti viennin nopea kasvu – ei ole sama asia kuin kilpailukyky, varsinkaan jos kasvussa on kyse nopeasta kiinniottamisen vaiheesta suhteellisen eristyneisyyden kauden jälkeen. Kilpailukyvyn käsite on kaiken kaikkiaan epämääräinen. Tässä jaksossa tarkastellaan siksi kahta erilaista kilpailukyvyn mittaria. Arvioimme ensiksi Kiinan kilpailukykyä instituutioiden laadun perusteella perustaen Maailman talousfoorumin (World Economic Forum, WEF) ja International Institute for Management Developmentin (IMD) maailmanlaajuisiin kilpailukykyraportteihin. Sitten keskitymme analyysin kilpailukykyyn kykyä laajentaa viennin markkinaosuuksia ulkomaisilla markkinoilla. Tunnistamme alueellistamisen ja suorat ulkomaiset investoinnit päätekijöinä tämän laajentumisen taustalla.

3.1 Kilpailukykyraportit ja Kiina

Maailman talousfoorumin (WEF) julkaisemat raportit (Global Competitiveness Reports) arvioivat 102 kansantalouden vahvuuksia ja heikkouksia. Kilpailukyvyn kokonaisindeksi koostuu kasvuindeksistä, joka arvioi talouden kykyä kasvaa keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä. Liiketoimintaindeksi mittaa yritysten kykyä luoda ja tuottaa tavaroita ja palveluksia tehokkaita menetelmiä käyttäen. Toinen tunnettu raportti, Institute for International Management Developmentin World Competitiveness Scoreboard asettaa järjestykseen 59 maata ja aluetaloutta jaottelemalla taloudet suuriin – yli 20 miljoonaa asukasta – ja pieniin talouksiin. Raporttien menetelmät ovat samankaltaisia. WEF:n liiketoimintaindeksi vastaa IMD:n liiketoiminnan tehokkuuden indeksiä.

Kun menetelmät ovat samankaltaisia, myös Kiinaa koskevat tulokset ovat samankaltaisia. WEF:n arvion mukaan Kiina on 102 maan joukossa sijalla 44 kasvuindeksissä ja sijalla 46 liiketoimintaindeksissä. IMD:n mukaan Kiina on 30 suuren maan joukossa sijalla 12 ja kaikkiaan 59 talouden joukossa sijalla 31. Niinpä Kiinan yleinen kilpailukyky on karkeasti keskimääräinen. Sen

kokonaistaloudellinen suorituskyky on erinomainen, mutta julkiset instituutiot, liiketoiminnan tehokkuus, tekninen kehitys ja infrastruktuuri ovat epätydyttäviä. Kaiken kaikkiaan, Kiinan kilpailukyky jää jälkeen kehittyneistä talouksista, mutta on kehitysmaiden edellä.

Taulukko 3.1 Kiinan asema kahdessa kilpailukykyraportissa

Lähde	Kategoria	Pisteet
WEF	1) Kasvuindeksi	44 / 102
	Kokonaistaloudellinen ympäristö	25/102
	Julkisten instituutioiden laatu	52/102
	Tekninen kehitys	65/102
	2) Liiketoimintaindeksi	46 / 102
	Yritysten toiminnan ja strategioiden taso	
	Liiketoimintaympäristön laatu	
IMD	Kokonaispisteet	31 / 59
	<i>Taloudellinen menestys</i>	4/59
	Hallinnon tehokkuus	23/59
	Liiketoiminnan tehokkuus	43/59
	Infrastruktuuri (ml. tekninen kehitys)	37/59

Lähde: World Economic Forum (WEF) ja International Institute for Management Development (IMD).

Tutkimuslaitosten käyttämään menetelmään on kuitenkin suhtauduttava varovaisesti. Se jättää huomiotta eri talouksien erilaisuuden ja kehitystason erot. Kehittyneillä talouksilla on luonnostaan paremmat instituutiot, infrastruktuuri ja innovaatiokyky kuin kehittyvillä talouksilla. Tämän vuoksi nämä tutkimukset lähes poikkeuksetta luokittavat kehittyvät taloudet vähemmän kilpailukykyisiksi kuin kehittyneet taloudet. WEF:n kasvuindeksi kulkeekin käsi kädessä henkeä kohden lasketun kansantulon kanssa. Siitä huolimatta nämä kaksi tutkimusta antavat hyvän kuvan Kiinan instituutioiden yleisestä laadusta.

3.2 Kilpailukyky ja markkinaosuuksien kasvu

Tässä jaksossa keskitymme Kiinan kilpailukykyyn maailmanmarkkinoilla. Kilpailukyky määritellään kyvyksi kasvattaa ulkomaisia markkinaosuuksia. On heti pantava merkille, että Kiinan menestys kansainvälisessä kaupassa on ollut huomattava. Vuoden 1981 alusta lähtien Kiinan kuukausittaisen viennin arvo dollareissa (käytämme IMF:n kauppatilastoja, ellei toisin mainita) on noussut 30-kertaiseksi. Tämä heijastaa osaltaan alhaista lähtötasoa. Kiina

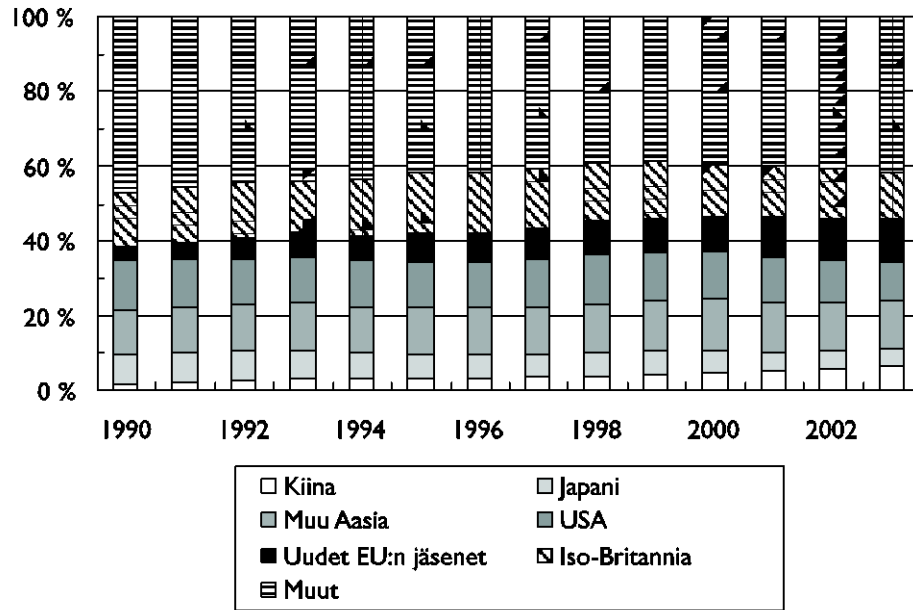
oli vuonna 2003 lähes 440 miljardin dollarin viennillään maailman neljänneksi suurin viejä, vain hiukkasen Japanista jäljessä. Saksa ja USA olivat kärki-maat. Viimeisten kahden vuoden aikana Kiinan vienti muualle Aasiaan on noussut vahvasti. Myös vienti Yhdysvaltoihin ja Eurooppaan on kasvanut vakaasti, vaikka näiden alueiden markkinaolosuhteet eivät olekaan olleet erityisen suotuisia.

Kuten kuviot 3.1 ja 3.2 osoittavat, Kiinasta tulleen tuonnin osuus on noussut vuodesta 1990 vuoteen 2002 merkittävästi kaikilla päämarkkinoilla, vaikka se vaihtelee suuresti. Kiinan osuuden nousu on ollut erityisen selvä Japanissa: 5 prosentista 18 prosenttiin. Kiinan osuus euroalueen tuonnista alueen ulkopuolelta nousi 2 prosentista vuonna 1990 runsaaseen 7 prosenttiin vuonna 2003. Markkinaosuuksien perusteella Kiina on ollut hyvin kilpailukykyinen valloittaessaan maailmanmarkkinoita.

Samalla on kiintoisaa huomata, että Kiinan nousua on vastannut Japanin markkinaosuuden lasku. Japanin markkinaosuus on laskenut kaikilla tarkastelemillamme markkinoilla paitsi Kiinassa, missä Japanin osuus nousi 2.7 prosenttiosuutta. Japanin markkinaosuuden lasku on ollut erityisen näkyvää Yhdysvalloissa. Kiinan markkinaosuus Aasiassa on pysynyt suurin piirtein entisellään. Tämä kuitenkin heijastaa Hong Kongin jyrkästi laskenutta osuutta. Sitä ei enää käytetä välityspaikkana, vaan tuonti tulee entistä enemmän suoraan Kiinasta. Aasian sisäinen (poislukien Kiina ja Japani) kauppa on myös kasvanut vahvasti tänä ajanjaksona. Kaiken kaikkiaan, Aasian osuus sen ulkopuolisilla markkinoilla (euroalue ja USA) on useimmissa tapauksissa pysynyt jokseenkin ennallaan, vaikka se onkin noussut huomattavasti Britanniassa.

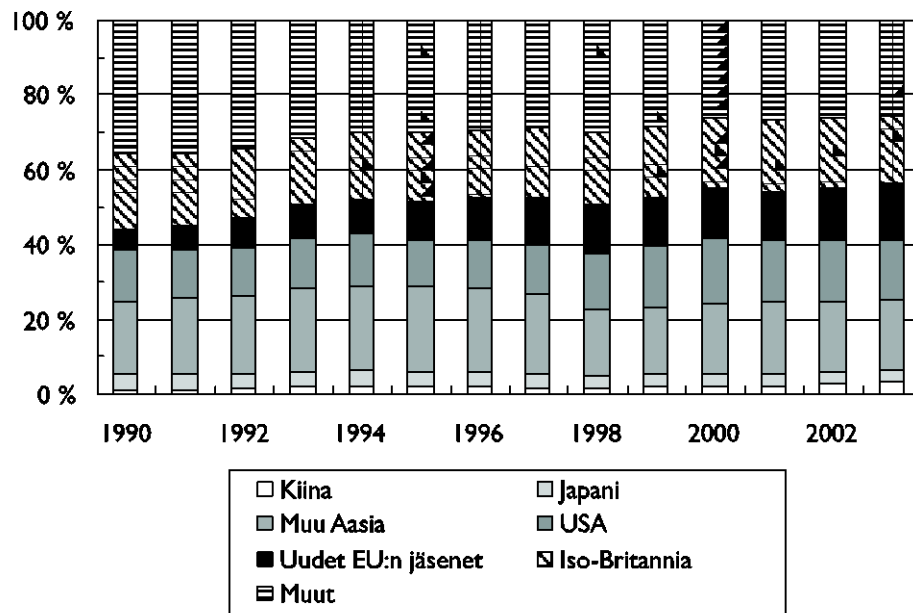
Maa, johon Kiinan nousun olisi voinut odottaa vaikuttaneen kaikkein eniten, on Japani. Sehän koki lähes samanlaisen markkinaosuuden laskun kuin Kiinan nousu oli. Kiina ja Japani eivät kuitenkaan kilpaile suoraan monillaakaan tuotemarkkinoilla. Japani vie pääosin pääomavaltaisia ja Kiina työvoimavaltaisia tuotteita. Niinpä tapahtunut muutos saattaisi kuvastaa työvoimavaltaiten tuotannon vaiheiden – myös tuotteille, jotka ovat kaiken kaikkiaan pääomavaltaisia – siirtämistä manner-Kiinaan. Myös muut Aasian maat ovat tällä tavoin hyödyntäneet Kiinan halpaa työvoimaa. Näin lisääntyneen alueellisen työnjaon pitäisi parantaa koko alueen kilpailukykyä maailmanmarkkinoilla. Siksi onkin kiintoisaa huomata, että koko alueen markkinaosuus on jokseenkin entisellään. Jos olisi saatu suuria kustannussäästöjä, luulisi menestyksen alueen ulkopuolisilla markkinoilla olleen paremman. Ainakaan toistaiseksi näin ei kuitenkaan näytä käyneen.

Kuvio 3.1 Vientimarkkinaosuudet euro-alueella, prosenttia alueen tuonnista pl. sisäkauppa

Lähde: Eurostat External Trade Statistics.

Kuvio 3.2 Vientimarkkinaosuudet Yhdysvalloissa, prosenttia tavaratuonnista

Lähde: Eurostat External Trade Statistics.

3.3 Viennin kilpailukyky ja kansainvälisten yritysten merkitys

Tämä jakso tutkii mikrotaloudellisella tasolla Kiinan vahvan vientimenestyksen perusteita analysoimalla viennin rakennetta ja suurimpia viejiä. Edellisen jakson tulos voidaan tulkita niin, että Kiina on ollut menestyksellinen naapuridensa kustannuksella. Kiinan vientiosuuksien vahvaa nousua vastaa muiden Aasian maiden osuuden lasku. Tämän jakson tulos kuitenkin on, että Kiinan menestys voi luoda edellytyksiä koko Aasian paremmalle kilpailukyvyille, ja aasialaiset monikansalliset yritykset voivat hyötyä oleellisesti Kiinan noususta.

Taulukko 3.1 Kiinan tavaraviennin jakauma kauppatyyppin mukaan, % (tammi-helmikuu 2003)

Normaali kauppa	42
Prosessikauppa	55
Muut	3

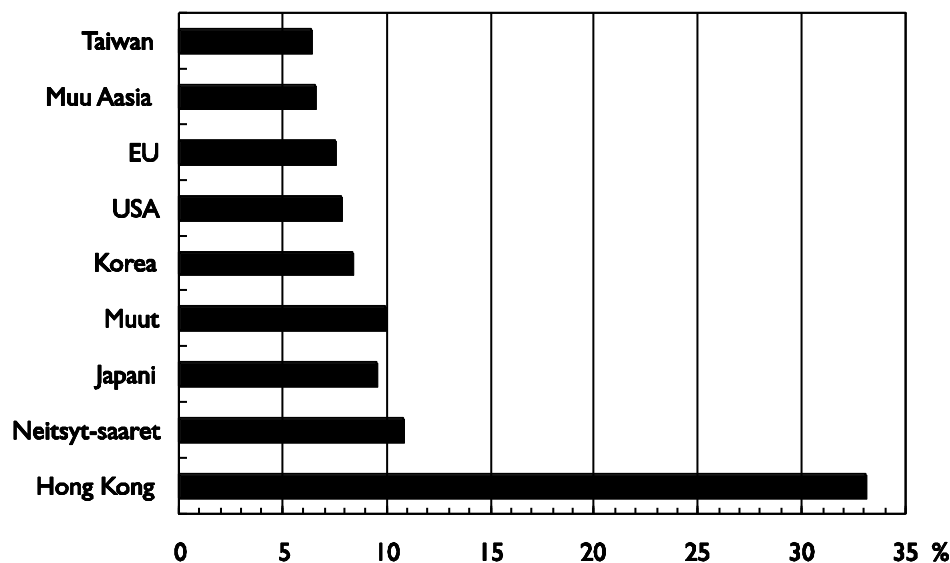
Taulukko 3.2 Kiinan tavaravienti yritystyyppin mukaan, % (tammi-marraskuu 2003)

Valtion yritykset	32
Ulkomaiset yritykset	55
Kollektiivit	6
Yksityiset	8

Tutkittaessa Kiinan vientirakennetta ja vientiyrityksiä havaitaan, että jalostustoiminta muodostaa suurimman osan Kiinan viennistä ja että ulkomaalaisomistuksessa olevat yritykset ovat pääosassa viennissä, erityisesti korkean teknologian tuotteiden osalta. Kiinalaisomisteiset yritykset ovat varsin heikkoja korkean teknologian tuotteiden viennissä.

Tämä ulkomaalaisomisteisten yritysten vahva asema seuraa suurista ulkomaisista investoinneista, jotka liittyivät viennin kasvuun.¹ Niinpä ulkomaiset yritykset ovat suuressa määrin siirtäneet työvoimavaltaisen kokoonpanon ja työstön Kiinaan perustamalla vientiin suuntautuneita teollisuuslaitoksia.

¹ Osa Kiinaan tehtävistä suorista sijoituksista on itse asiassa kiinalaista pääomaa, joka on kierrätetty ulkomaiden kautta ulkomaisten sijoittajien erityiskohtelun takia.

Kuvio 3.3 Kiinaan tehdyt suorat sijoitukset maittain vuonna 2003, %

Lähde: Kiinan keskuspankki.

Tämä on johtanut Aasian talouksien välisen työnjaon ja integraation kasvuun. Muut Aasian taloudet vievät puolivalmisteita ja pääomahyödykkeitä Kiinaan ja valmiita tuotteita laajoille kansainvälisille markkinoille. Tämä kansainvälisten yritysten kehityssuunta on vahvistunut viime vuosina, ja aasialaiset monikansalliset yritykset ovat olleet erityisen aktiivisia. Vuonna 2002 60 prosenttia kaikista Kiinaan suuntautuneista ulkomaisista suorista investoinneista tuli muista Aasian maista, vain 7 prosenttia Euroopan unionin maista (kuvio). Näin ollen Kiinan viennin vahvuus ei ole niinkään kiinalaisissa yrityksissä, vaan monikansallisten yritysten tytäryhtiöissä.

Kuva Kiinan kilpailukyvyistä on kaiken kaikkiaan ristiriitainen. Kilpailukykytutkimusten tulokset eivät selitä, miksi Kiinaa yleisesti pidetään varsin kilpailukykyisenä. Markkinaosuudet kertovat, että Kiinan menestys on nähtävä laajemmassa alueellisessä kokonaisuudessa. Kun työvoimavaltaisia tuotannon vaiheita on siirretty Kiinaan, kyse on pikemmin Aasian talouden alueellistumisesta kuin Kiinan noususta naapureidensa kustannuksella. Tuotteita, jotka ennen myytiin suoraan muille markkinoille, kierrätetään nyt kokoonpanovaiheessa Kiinassa. Kiinalaisen arvonlisän osuus Kiinan viennissä on pienempi kuin tilastoista voisi suoraan päätellä. Ja se, että yli puolet Kiinan viennistä tulee ulkomaalaisten omistamista yrityksistä, kuvaa kotimaisten yritysten heikkoutta.

4. Pankkisektori uudistusten pyörteessä

Tuuli Koivu

Kiinan pankkisektori on yksi maailman suurimmista. Vuoden 2004 lopussa Kiinan liikepankkien ja luotto-osuuskuntien yhteenlaskettu luotonanto ylitti 1 700 miljardin euron rajan ja oli talouden kokoon suhteutettuna runsaat 140 prosenttia maan vuotuisesta bruttokansantuotteesta. Suuren pankkisektorin taustalla on maan korkea säästämisaste. Kiinalaiset kotitaloudet säästävät kansainvälisesti vertailtuna poikkeuksellisen suuren osan tuloistaan.

Kiinan suurelta osin julkisesti omistettua pankkisektoria on pyritty uudistamaan vuodesta 1979 lähtien. Siihen asti People's Bank of China huolehti sekä keskuspankin perinteisistä tehtävistä kuten rahapolitiikasta ja valuuttavarannon hoidosta että laajasti myös talletuspankeille kuuluvista tehtävistä kuten luotonannosta ja yksityishenkilöiden talletusten vastaanotosta. Viime vuosina uudistustoimia on kiirehditty, sillä pankkisektori avataan ulkomaisille pankeille joulukuussa 2006 Kiinan WTO-sitoumusten mukaisesti. Tämän odotetaan lisäävän kilpailua Kiinan rahoitusmarkkinoilla ja kotimaisten pankkien toivotaan pystyvän vastaamaan muuttuneeseen tilanteeseen.

Lukuisista jo toteutuneista uudistuksista huolimatta Kiinan pankkisektorilla on lähivuosina edessään monia haasteita. Sektorin merkittävimpiä ongelmia ovat hoitamattomien luottojen suuri määrä, pankkien heikko vakavaraisuus sekä tehottomuus.

4.1 Kiinan keskuspankin muuttuva asema

Kiinan raha- ja valuuttapolitiikka on yhä puolueen ja hallituksen ohjaamaa. Keskuspankki tekee kuitenkin yksityiskohtaiset ratkaisut. Keskuspankkilain 5 pykälässä tämä on todettu: "Kiinan kansanpankin tulee esittää valtioneuvostolle hyväksyttäväksi ennen niiden täytäntöönpanoa päätökset, jotka koskevat vuotuista rahamäärää, korkotasoa, valuuttakurssia ja muita valtioneuvoston täsmentämiä tärkeitä asioita."

Kiinan keskuspankin rahapoliittiset välineet ovat jo osin markkinapohjaisia, kuten avomarkkinaoperaatiot, joilla pankkien likviditeettiä sidotaan keskuspankkiin. Keskuspankki turvautuu usein kuitenkin myös korkosääntelyyn, hallinnollisiin määräyksiin ja luottopoliittisiin ohjeisiin.

Rahapolitiikassa keskuspankki toimii jo ensisijaisesti "pankkien pankkina", ja sillä on enää varsin vähän rahoitustoimia yrityksiin ja kotitalouksiin nähden. Keskuspankin asema rahoitusmarkkinoilla on sikälikin merkittävä, että

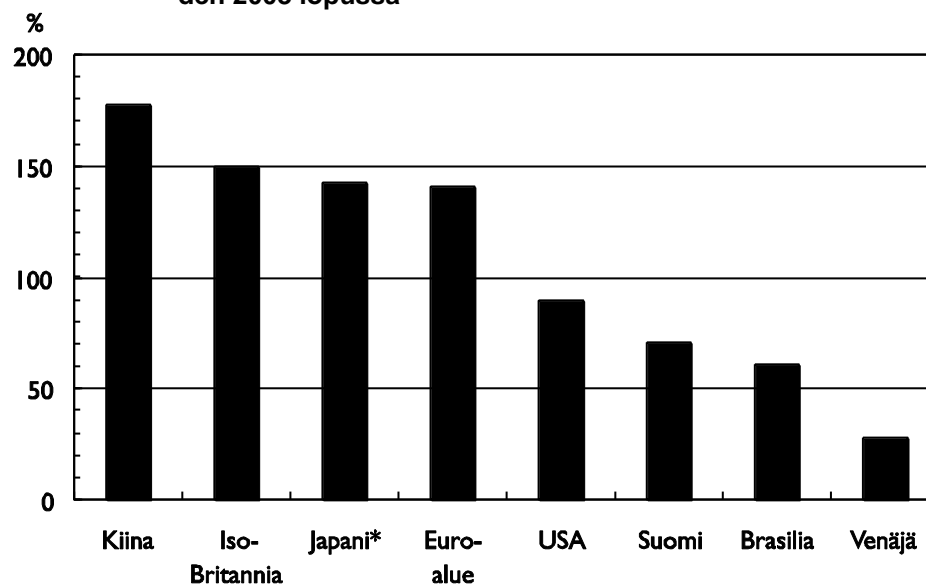
sen tase on kansainvälisesti vertaillen erittäin suuri, suhteellisesti moninkertainen useimpien länsimaiden keskuspankkien taseisiin verrattuna. Tasetta paisuttavat hyvin suuri setelistö, joka kertoo osaltaan Kiinan maksujärjestelmän vanhoillisuudesta, sekä varsin suuret pankkien varantotalletukset. Pankkien maksuvalmiutta on lisännyt keskuspankin voimakkaasti kasvanut valuuttavaranto.

Kiinan raha- ja valuuttamarkkinoilla on yhä säännöstelyä. Paljolti tästä syystä keskuspankilla ei ole rahapolitiikassaan monien länsimaiden keskuspankeille tyypillistä pelkistettyä tavoitetta. Merkittävä on kuitenkin rahamäärän kasvulle vuosittain asetettava kasvutavoite, joka on 15 prosenttia vuodeksi 2005. Keskuspankki pyrkii monin tavoin edistämään rahoitusmarkkinoiden kehitystä ja vakautta. Se on osallistunut myös pankkien hoitamattomien luottojen järjestelyihin.

4.2 Kiinan pankkisektori on poikkeuksellisen suuri

Kiinan rahoitussektori on hyvin pankkivaltainen. Vuonna 2004 pankkien myöntämien luottojen osuus markkinoiden kanavoimasta kokonaisrahoituksesta oli 83 prosenttia. Valtion velkakirjojen osuus oli 11 prosenttia ja yritysten velkakirjojen osuus vain runsas prosentti. Osakemarkkinoiden osuus supistui 5 prosenttiin.

Kuvio 4.1 Kotimaisten pankkiluottojen määrä, prosenttia BKT:sta vuoden 2003 lopussa

* Japanin tieto vuoden 2002 lopusta.

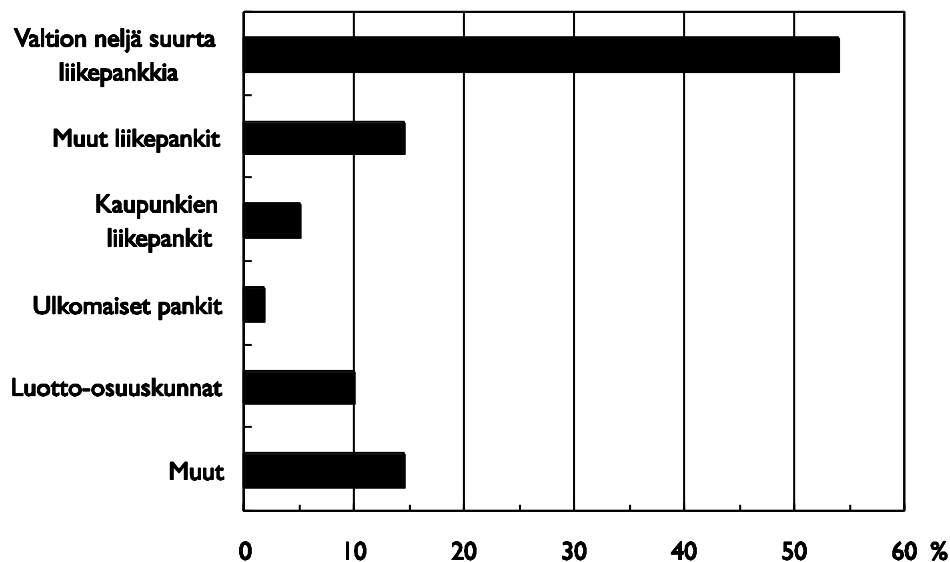
Lähde: IMF.

Pankkisektori on kansainvälisesti vertailtuna suuri, ja luottojen määrä talouden kokoon suhteutettuna on maailman korkeimpia (kuvio 4.1). Yhtenä syynä sektorin suureen kokoon on kotitalouksien korkea säästämisaste. Tuoreimmat käytettävissä olevat tilastot säästämisestä ovat vuodelta 2001, jolloin kotitaloudet säästivät kaikista tuloistaan peräti neljäsosan. Myös koko kansantalouden säästämisaste on maailman korkeimpia, IMF arvioi sen nousseen jo lähes 48 prosenttiin kokonaistuotannosta vuonna 2003 (IMF 2004). Kun muita sijoituskohteita ei juuri ole tarjolla, suuri osa säästöistä on talletettu pankkeihin.

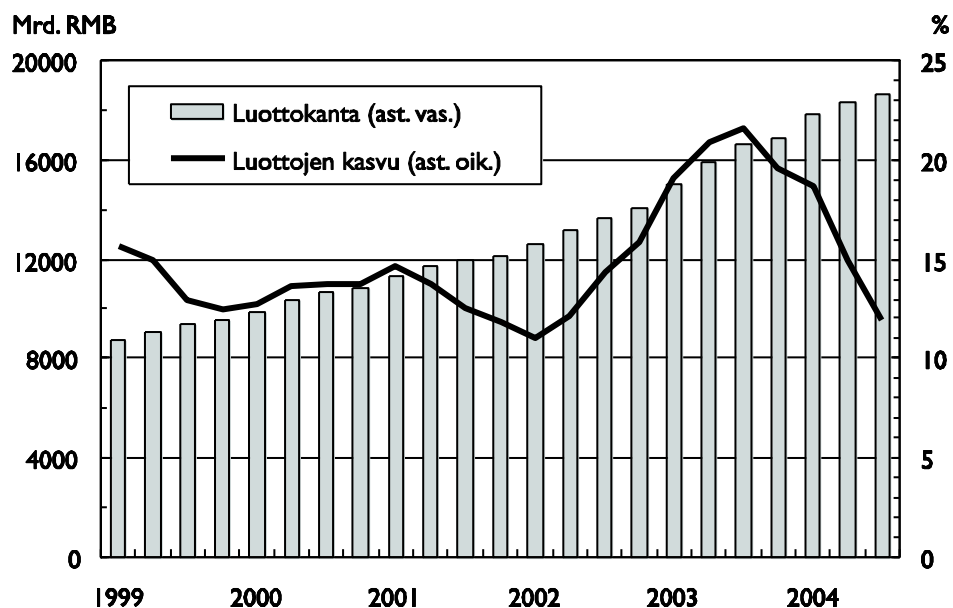
Kiinan pankkisektoria hallitsee neljä edelleen lähes täysin valtion omistamaa liikepankkia: Bank of China, Agricultural Bank of China, China Construction Bank sekä Industrial and Commercial Bank (kuvio 4.2). Vaikka niiden rooli on viime vuosina jonkin verran pienentynyt, oli näiden neljän pankin osuus kaikkien rahoituslaitosten yhteenlasketusta taseesta syyskuun 2004 lopussa yhä 54 prosenttia. Pankit ovat kansainvälistikin erittäin suuria, ja niissä työskentelee yhteensä 1,4 miljoonaa työntekijää. Ns. muut liikepankit ryhmään kuuluu 13 pankkia, joiden osuus koko sektorin taseesta on noussut 15 prosenttiin. Myös useimmassa näistä pankeista valtiolla on merkittävä omistus. Paikallistason julkista omistusta on niin sanotuissa kaupunkien liikepankeissa, jotka ovat kuitenkin melko pieniä. Niiden osuus taseesta on 5 prosenttia, vaikka niitä on yli 100 kappaletta. Ulkomaisten pankkien toimintaa rajoitetaan Kiinassa vie-

Kuvio 4.2 Kiinan rahoituslaitokset, osuudet yhteenlasketusta taseesta maaliskuun 2005 lopussa

Lähde: Kiinan keskuspankki.

Kuvio 4.3 Pankkiluotot, lainakanta mrd. RMB ja sen prosenttimuutos edellisvuoden vastaavasta ajankohdasta

Lähde: Statistics China.

lä hyvin tarkasti, ja niiden osuus pankkisektorista onkin alle 2 prosenttia. Laajasta kiinnostuksesta Kiinan markkinoita kohtaan kuitenkin kertoo, että maassa on jo lähes 200 ulkomaisen pankin konttoria. Kiinassa toimii myös suuri määrä luotto-osuuskuntia. Kaupungeissa osuuskuntia on noin 1 000, ja niiden osuus koko sektorin taseesta on alle 1 prosenttia. Maaseudulla luotto-osuuskuntien rooli paikallishankkeiden rahoittajana on merkittävä. Maaseudun luotto-osuuskuntia on yli 30 000, ja niiden osuus rahoituslaitosten yhteenlasketusta taseesta on 10 prosenttia. Lisäksi Kiinassa toimii kolme suurta kehitys pankkia, sijoitusyhtiötä sekä muita pienempiä rahoituslaitoksia.

Kiinan pankkisektori on kasvanut viime vuosina nopeasti (kuvio 4.3). Luotot ovat lisääntyneet, kun ripeä talouskasvu on ollut pitkälti investointivetoista. Samalla luottojen maturiteetit ovat pidentyneet. Edelleen luotoista kuitenkin noin puolet on lyhytaikaisia eli vuoden pituisia tai lyhyempiä. Myös pankkitalletukset ovat kasvaneet nopeasti. Suuri osa luotoista ja talletuksista on Kiinan omassa valuutassa, vain pieni osa on ulkomaanvaluuttamääräisiä.

Valtion suuri omistusosuus pankkisektorilla näkyy pankkien luottopäätöksissä. Vaikka tilastoja luottojen jakautumisesta ei säännöllisesti julkaista, suuri osa luotoista menee ilmeisesti edelleen valtion omistamille yrityksille. Suuresta pankkisektorista huolimatta yksityisyrietykset ovat haastattelututki-

muksissa toistuvasti todenneet riittämättömän pankkiluottojen saannin yhdeksi merkittävimmistä ongelmistaan.

4.3 Pankit kohtaavat monia haasteita

Silmiinpistävin merkki Kiinan pankkisektorin heikkoudesta on hoitamattomien luottojen suuri määrä. Näiden luottojen osuus kaikista luotoista on kuitenkin viime vuosina selvästi supistunut, kun niitä on siirretty ns. roska-pankkeihin ja myyty sijoittajille. Lisäksi vakaa talouskehitys on helpottanut luottojen takaisinmaksua, eikä uusia hoitamattomia luottoja ole syntynyt aiempien vuosien tahtiin. Hoitamattomien luottojen osuutta kaikista luotoista on supistanut merkittävästi myös terveen luottokannan kasvu.

Pankkivalvontaviranomaisten mukaan hoitamattomien luottojen osuus kaikista luotoista oli neljässä suurimmassa pankissa laskenut runsaaseen 10 prosenttiin ja 11 suurehkoissa liikepankissa alle 5 prosentin kesäkuun 2005 lopussa. Vielä vuotta aiemmin suurimmissa pankeissa oli järjestämättömiä saamia 13 prosenttia kaikista luotoista. Pankkien yhteenlaskettu hoitamattomien luottojen määrä oli supistunut kesäkuun 2005 loppuun mennessä noin 10 prosenttiin Kiinan vuotuisesta kokonaistuotannosta. Lisäksi hoitamattomia luottoja uskotaan olevan erityisen runsaasti maaseudun luotto-osuuskunnissa, joista tilastoja julkaistaan harvakseltaan. Syyskuun 2004 lopussa osuuskuntien luotoista noin neljänneksen (noin 5 prosenttia BKT:sta) kerrottiin olevan hoitamattomia.

Todellinen hoitamattomien luottojen määrä lienee kuitenkin edellisiä lukuja suurempi, sillä virallisten tilastojen uskotaan aliarvioivan ongelman todellista kokoa osittain kansainvälisestä käytännöstä poikkeavan laskentatavan vuoksi. Kansainvälisten asiantuntijoiden ja luottoluokituslaitosten tekemät arviot hoitamattomien luottojen kokonaismäärästä ovat 30-40 prosenttia BKT:sta. Pankkien pääomittamisen kulut Kiinan kansantaloudelle nousvatkin todennäköisesti huomattaviksi (Hu 1999). Jo vuonna 1998 valtio lisäsi pankkien pääomaa summalla, joka vastasi 3,5 prosenttia BKT:sta. Tuolloin kullekin valtion suurelle pankille perustettiin oma omaisuudenhoitoyhtiö, johon siirrettiin ongelmaluottoja vuosina 1999-2000. Näiden luottojen yhteismäärä vastasi 14 prosenttia BKT:sta. Viime vuosina valtio on lisännyt edelleen pääomaa pankeissa huomattavilla summilla. Vuoden 2003 lopussa kahdelle suurelle pankille, Bank of Chinalle ja China Construction Bankille, annettiin lisäpääomaa 45 miljardin dollarin (noin 3 prosenttia vuoden 2003 BKT:sta) arvosta. Viimeisin pääoman siirto tapahtui huhtikuussa 2005, kun 15 miljardia dollaria siirrettiin Industrial and Commercial Bankiin. Lisää pääomaa on luvassa vielä ainakin uudistusohjelmaa odottelevalle suurelle ja heikkokuntoiselle maatalouspankille.

Ongelmaluotot muodostavat merkittävän uhan Kiinan tulevalle talouskehitykselle. Viranomaiset ovat varoittaneet, että viime vuosien nopea luottojen kasvu voi johtaa uusien järjestämättömien saamisten syntyyn muutaman vuoden viiveellä. Pankit eivät ole valmistautuneet mittavien ongelmaluottojen hoitamiseen: niiden varaukset järjestämättömien saamisten varalle ovat hyvin pienet.

Kiinalaisten pankkien vakavaraisuus on heikko. Vuoden 2004 alussa hyväksytyjen uusien säädösten mukaan pankkien vakavaraisuusvaatimus on 8 prosenttia vuoden 2007 alusta alkaen. Uudet säännöt noudattelevat pitkälti kansainvälisiä käytäntöjä, ja ne muuttavat vakavaraisuuden laskemista Kiinassa ratkaisevasti. Aiemman käytännön mukaan esimerkiksi valtionyhtiöille myönnettyjen luottojen riskejä vähäteltiin. Vaikka useat pankit ovat onnistuneet kohentamaan taseitaan viime vuosien aikana, uskotaan useilla Kiinan pankeista olevan vaikeuksia uuden vakavaraisuustavoitteen täyttämässä. Näin siitäkkin huolimatta, että 8 prosentin vaatimus Kiinan tulotasolla on vielä suhteellisen matala (Fitch Ratings 2004).

Pankkisektori on Kiinassa keskimäärin hyvin tehoton. Pääoman tuotto on varsinkin valtion omistamissa suurissa pankeissa ja kehityspankeissa ollut kansainvälisesti vertailtuna matala, vaikka keskuspankin laajasti säätelemä korkomarginaali talletus- ja luottokorkojen välillä on ollut melko suuri (Garcia Herrero & Santabarbara 2004). Tehottomuuden syitä ovat mm. tiheät konttoriverkostot ja henkilöstön suuri määrä. Suurten pankkien heikko kunto tuli ilmi myös keskuspankin syksyllä 2004 julkaisemassa raportissa. Kun Pekingin alueella toimivat 37 pankkia laitettiin järjestykseen mm. kannattavuuden perusteella, neljä suurta valtion pankkia miehitti vertailun viimeiset sijat (uutistoimisto AFX 12.10.2004).

4.4 Ongelmien taustalla on useita tekijöitä

Kiinan pankkisektorin uudistaminen aloitettiin vuonna 1979. Suunnitelmatalouden aikana luottopäätökset tehtiin täysin hallituksen alaisuudessa, eivätkä pankit voineet tehdä lainkaan itsenäisiä lainapäätöksiä. Julkisen hallinnon, sekä keskus- että paikallistason virkamiesten, puuttuminen pankkien toimintaan on ollut yleistä uudistusten aloittamisen jälkeenkin, ja luottosuunnitelmista luovuttiin virallisesti vasta vuonna 1998. Viime vuosin asti lainapäätösten perustana olivat poliittiset linjaukset, eikä luottoanalyysija tehty lainkaan. Uudistuksista huolimatta monista suunnitelmataloudelle tyypillisistä piirteistä on ollut erittäin vaikea päästä eroon. Pehmeät budjettirajoitteet ovat vieläkin yleisiä joillekin tappiollisille valtionyrityksille, ja valtion omistamien pankkien on myönnettävä luottoja näille yrityksille. Normaalin asiakassuhteen rakentaminen pankkien ja valtion omistamien yritysten välille on ollut vaikeaa, kun mo-

lempien omistajana on julkinen sektori ja lainapäätökset ovat olleet osa julkisen talouden hoitamista. Seurauksena on suuri määrä hoitamattomia luottoja. Hoitamattomien luottojen taustalla on siirtymäkauden ongelmien ohella myös muita tekijöitä. Kuten monissa muissakin maissa, suhdannevaihtelut ovat lisänneet hoitamattomia luottoja myös Kiinassa. Esimerkiksi 1990-luvun alkupuoliskon yli-investoinnit ja kiinteistökupla purkautuivat hoitamattomina luottoina.

Pankkisektorin heikkoon kuntoon on vaikuttanut osaltaan riittämätön pankkivalvonta. Pankeille asetetut säännökset ja lait ovat olleet huonosti valmisteltuja ja niiden toteutumisen valvonta vähäistä. Valvontaviranomaisena toimineen keskuspankin resurssit olivat tehtävään riittämättömät. Itsenäinen pankkivalvontavirasto perustettiin vasta keväällä 2003, ja sitä koskeva laki hyväksyttiin vuoden 2003 lopulla. Uuden viranomaisen tähänastista toimintaa on yleisesti pidetty suhteellisen tehokkaana ja asiantuntevana. Viraston todellinen toimintavalmius nähdään kuitenkin vasta lähivuosina.

Pankkien ongelmien taustalla on ollut myös hallinnon heikko taso. Pankkivirkailijoiden ammattitaito on heikko varsinkin maaseudulla. Riskianalyysin tekemiseen tarvittavia taitoja ei pankeissa edelleenkään ole riittävästi. Toisaalta myös pankkien johdolle tarjotut kannustimet ovat usein vääristäneet luottopäätöksiä. Julkisesti omistetuille yrityksille myönnettyistä luotoista on saatu palkkioita, kun taas yksityissektorin hankkeiden rahoitukseen on suhtauduttu kriittisesti.

4.5 Markkinoiden avautuminen kannustaa uudistuksiin

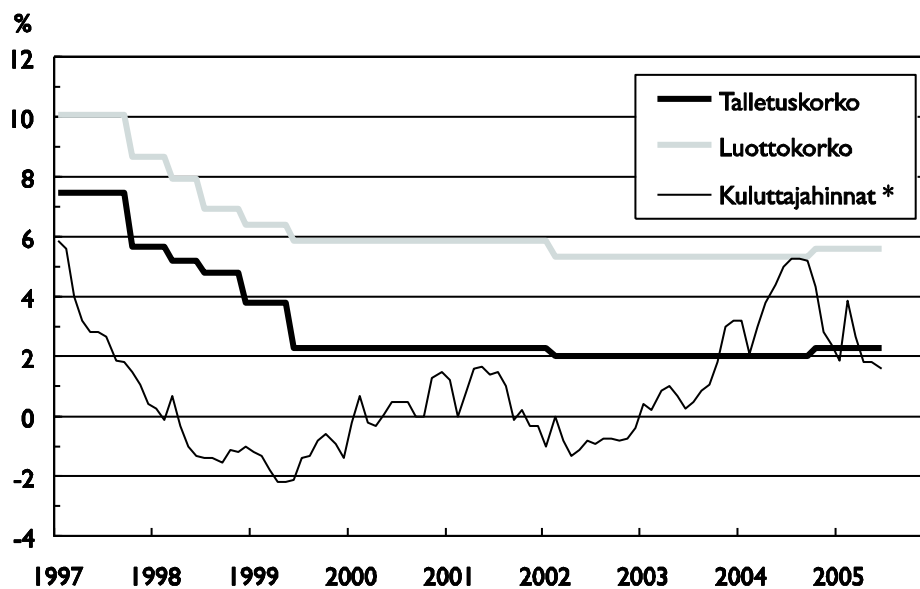
Kiinan pankkiuudistus on saanut viime vuosina uutta potkua lähestyvistä sektorin avautumisesta ulkomaisille pankeille WTO-sitoumusten mukaisesti joulukuussa 2006. Kiinalla on kiire saada pankkinsa kuntoon sitä ennen, sillä kilpailun sektorilla odotetaan kiristyvän. Useat asiantuntijat ovat kuitenkin varoitelleet ulkomaisia pankkeja odottamasta liikoja markkinoiden avautumiselta, sillä Kiina on asettanut tiukkoja vähimmäisrajoja mm. markkinoille pyrkivien pankkien pääomille. Vaikka rajoja syksyllä 2004 hieman höllennettiin, ei Kiinan pankkisektorille odoteta merkittävää ryntäystä heti vuoden 2006 lopulla.

Toisaalta ulkomaisten pankkien roolia Kiinan pankkisektorin uudistamisessa ei pidä aliarvioida. Markkinoiden avautuminen toimii kannustimena toteuttaa tärkeitä uudistuksia, ja toisaalta kiinalaisten pankkien odotetaan hyötyvän ulkomaisten pankkien maahan tuomasta tietotaidosta ja uudesta tekniikasta. Ulkomaisten pankkien kiinnostus Kiinan markkinoita kohtaan on suuri. Muutamia pankkeja ovat jo hankkineet omistusosuuksia kiinalaispankeissa ja ovat pyrkineet levittämään toimintaansa Kiinassa sääntöjen sallimissa rajoissa. Tällä hetkellä ulkomainen pankki voi omistaa enintään 20 pro-

senttia kiinalaisesta pankista, ja muutamaa kaupunkia lukuun ottamatta ne voivat ottaa vastaan talletuksia ja myöntää luottoja vähittäismarkkinoilla vain ulkomaanvaluuttamääräisinä.

Kiina on uudistanut pankkisektoriaan viime vuosina monin tavoin. Jo mainittujen omaisuudenhoitoyhtiöiden ja valvontaviranomaisen perustamisen ohella Kiina on pyrkinyt parantamaan pankkien yrityshallintoa sekä lisäämään sektorin tehokkuutta ja läpinäkyvyyttä. Luottojen korkosäännöstelystä luovuttiin merkittävässä määrin lokakuussa 2004 tehdyllä päätöksellä. Uudet säännöt poistivat liikepankeilta niiden luotoista perimän koron ylärajan, alaraja koroille on edelleen 90 prosenttia keskuspankin määräämästä viitekorosta. Luotto-osuuskuntien perimille koroille yläraja on edelleen 230 prosenttia viitekorosta. Lokakuussa 2004 myös talletuskorkojen määräyksiä höllättiin. Aiemmin talletuskorot määräytyivät täysin keskuspankin viitekoron mukaisesti, uuden käytännön mukaan korot voivat liukua viitekorosta alaspäin vapaasti. Korkojen liikkumavaran lisäämisellä on pyritty lisäämään pankkien markkinalähtöistä toimintaa sekä kannustamaan pankkeja tarkempaan riskianalyysiin luottoja myöntäessään. Samalla on toivottu myös yksityissektorille myönnettävien luottojen lisääntyvän.

Kuvio 4.4 Vuoden pituisten talletusten ja luottojen viitekorot

* %-muutos edellisen vuoden vastaavasta ajankohdasta.

Lähde: Kiinan keskuspankki.

Kiinassa pankkien talletusten reaalikorot painuivat vuonna 2004 negatiiviseksi, kun inflaatiovauhti kiihtyi (kuvio 4.4). Keskuspankin lokakuussa 2004

asettama viitekorko vuoden pituiselle talletukselle on 2,25 prosenttia ja samanpituiselle luotolle on 5,58 prosenttia. Marginaali talletus- ja luottokorkojen välillä on siten edelleen melko suuri.

Kiina on myös uudistanut merkittävästi lainsäädäntöään ja pyrkinyt panemaan toimeen uusia sääntöjä aiempaa tehokkaammin. Kuitenkin esimerkiksi kauan vireillä olleen konkurssilainsäädännön täytäntöönpanoa odotetaan edelleen. Sen pitäisi oleellisesti parantaa velkojien asemaa. Neljän suurimman pankin ryhmästä Bank of China ja China Construction Bank (CCB) valittiin uudistettaviksi ensimmäisinä. Edellä mainitun lisäpääoman lisäksi pankkeja on vahvistettu mm. henkilöstöä karsimalla ja hallintoa tehostamalla. Vähemmistöosuuksien myynti ulkomaisille sijoittajille ei kuitenkaan ole ollut helppoa. Pitkien neuvottelujen jälkeen CCB ilmoitti 9 prosentin omistussuuden myynnistä yhdysvaltalaiselle Bank of Americalle kesäkuussa 2005. Parhailtaan (elokuussa 2005) käydään neuvotteluja vähemmistöosuuden myynnistä Bank of Chinasta. Neuvotteluja ovat tietävästi vaikeuttaneet puutteelliset tiedot pankkien todellisesta kunnosta, omistussuuden suuri rahallinen arvo sekä määräysvallan jääminen Kiinan valtion käsiin. Tavoitteena on listata pankit osakemarkkinoille vuoden 2006 aikana.

Monia ongelmia Kiinan pankkisektorilla on yhä ratkaisematta. Ulkopuolisten asiantuntijoiden mukaan valtion on pääomitettava pankkeja vielä useilla kymmenillä miljardeilla dollareilla hoitamattomien luottojen ongelman ratkaisemiseksi. Jotta uusien hoitamattomien luottojen synty estetään, pankkivirkailijoiden tietämystä pankkiasioista on lisättävä ja heikkoa yrityshallintoa on nopeasti parannettava. Kevään 2005 aikana paljastuneet useat vakavat väärinkäytöstepaukset pankkisektorilla ovat osoittaneet, että korruptio on vakava ongelma pankkisektorilla. Pankkien kannustimia on myös johdettava oikeaan suuntaan, jotta riittävä rahoitus yksityisyrittäjille taataan samalla kun pankkien vakavaraisuutta kohennetaan.

Vaikka ongelmat ovat moninaisia, on myös useita seikkoja, joiden ansiosta monet asiantuntijat uskovat Kiinan pankkiuudistuksen onnistuvan. Ensinnäkin Kiinan valtion velka on vielä suhteellisen pieni, IMF:n mukaan noin 25 prosenttia BKT:sta (IMF Country Report November 2004). Siten valtio voi velkaantua vielä huomattavasti lisää antaessaan uutta pääomaa pankkeille. Yhteiskunnallisen vakauden ollessa Kiinan hallinnon yksi päätavoitteista, kotitalouksien talletuksista varmaankin halutaan pitää huolta. Lähivuosina suunnitteilla on talletustakuujärjestelmän asteittainen käyttöönotto.

Ulkomaanvaluuttamääräisten luottojen ja talletusten määrä Kiinan pankkisektorilla on melko pieni, mikä vähentää sektorin riskialttiutta mahdollisille valuuttakurssimuutoksille. Lisäksi kiinalaisten kotitalouksien luottamus valtion omistamiin pankkeihin on säilynyt vakaana. Ne ovat pitäneet säästönsä kiinalaisissa pankeissa, vaikka pankkien ongelmat ovat melko hyvin tiedossa.

Toisaalta Kiinan on hyvin vaikea vapauttaa pääomanliikkeitä, kun rahoitussektori on huonossa kunnossa. Talletusten salliminen ulkomaisiin sijoituskohteisiin saattaisi johtaa talletuspakoon ja pankkikriisiin.

Pankkisektori vastaa suurimmasta osasta kiinalaisyrittäjien myönnettävää rahoituksesta, joten sektorin ongelmien kärjistymisellä olisivat hyvin merkittävät vaikutukset Kiinan elinkeinoelämään ja talouskehitykseen. Sektorin uudistaminen on tärkeää myös siksi, että pankkisektorin heikko kunto ja kehittymättömät rahamarkkinat rajoittavat keskuspankin rahapolitiikan toimivuutta.

Kirjallisuutta

Deutsche Bank Research (2004): China's financial sector: Institutional framework and main challenges. 9 January.

Ferri, Giovanni (2003): Corporate governance in banking and economic performance – Future options for People's Republic of China, ADB Institute Discussion paper No. 3.

Fitch Ratings (2004): Chinese banks' asset quality and capital adequacy: Data and trends. 3 September.

García Herrero, Alicia ja Santabárbara (2004): Where is the Chinese banking system going with the ongoing reform?, Banco de España.

Girardin, Eric (1997): Banking sector reform and credit control in China. OECD.

Gregory, Neil ja Tenev, Stoyan (2001): The financing of private enterprise in China, Finance and Development, IMF, Vol 38, No 1.

Harner, Stephen M. (2004): Bank reform, Earthquake! China economic quarterly, Vol. 8. No. 3.

Heytens, Paul ja Karacadag, Cem (2003): The finances of China's enterprise sector teoksessa China competing in the global economy, toim. Tseng, Wanda ja Rodlauer, Markus. IMF.

Hu, Fred (1999): China's banking reform: A long march. Global Economics, Paper No 28, Goldman Sachs.

IMF (2004): People's Republic of China: 2004 Article IV Consultation – Staff report; Staff statement; and public information notice on the Executive Board discussion.

Karacadag, Cem (2003): Financial system soundness and reform, teoksessa China competing in the global economy, toim. Tseng, Wanda ja Rodlauer, Markus. IMF.

Korhonen, Tapio (2004): Kiinan rahoitusjärjestelmän nykytila ja näkymät. BOFIT Online 10/2004.

Laurenceson, James ja Chai, Joseph C. H. (2003): Financial reform and economic development in China, Edward Elgar Publishing, UK

Lo, Chi (1998): China's banking problem, *The International Economy*

National Bureau of Statistics of China, *Statistical Yearbook*, various issues.

People's Bank of China, *Annual Reports*, various issues.

People's Bank of China, *China Monetary Policy Report*, various issues.

People's Bank of China, *Quarterly Statistical Bulletin*, various issues.

Statistics China

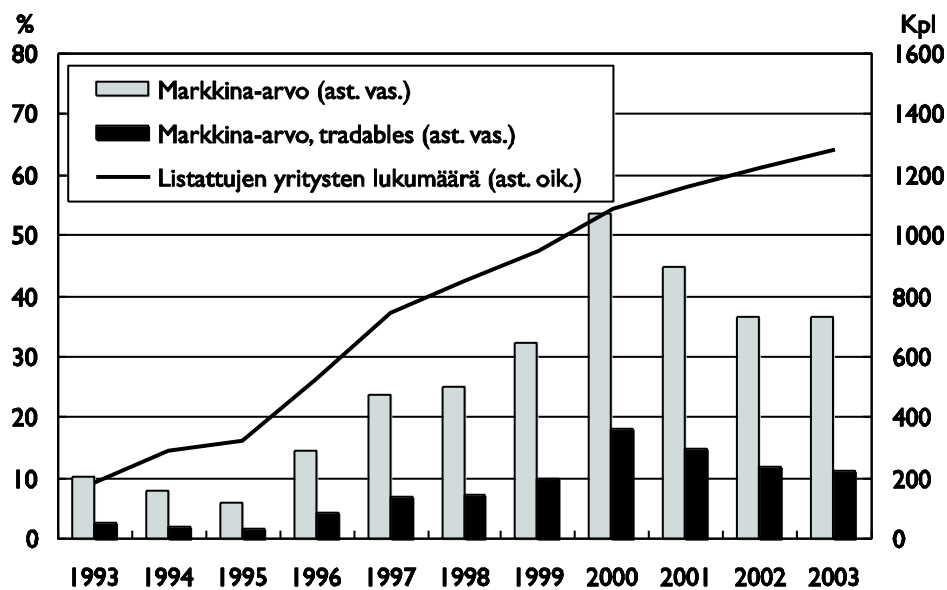
5. Osakemarkkinat

Ji Gang

5.1 Johdanto

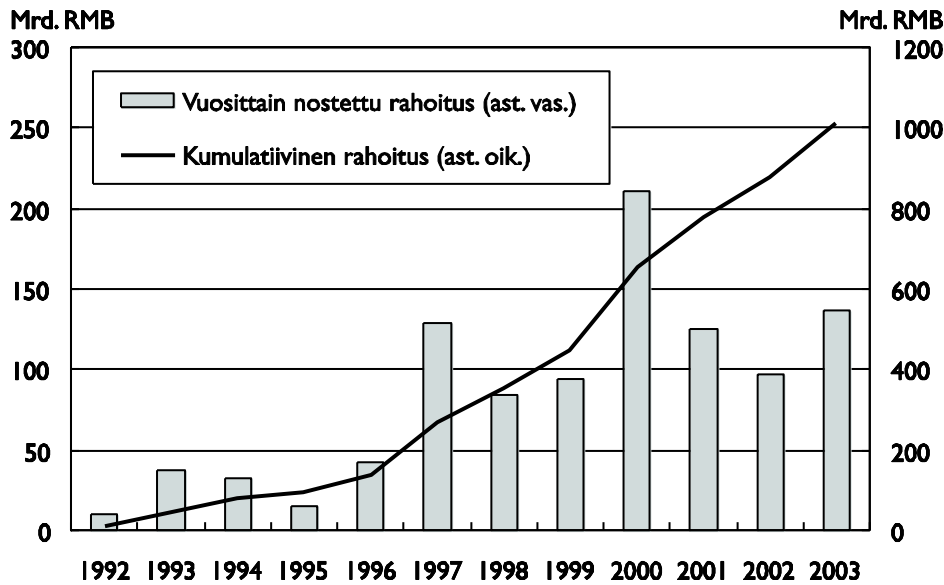
Kiinan osakemarkkinat luotiin 1990-luvulla valtion yritysten uudistamiseksi ja pääomien kohdentamisen tehostamiseksi. Valtion yritysten tuotavuus ja tehokkuus olivat heikkoja, varsinkin julkisen vallan tarjoaman pehmeän budjettirajoitteen vuoksi. Luotonanto valtion omistamien pankkien kautta oli tärkeä tukimuoto. Samaan aikaan talouden kasvaessa ja säästämisen lisääntyessä kotitaloudet alkoivat etsiä investointikohteita, jotka voisivat tarjota korkeamman tuoton kuin säästötalletukset, jotka olivat olleet tosiasiaa ainoa sijoitusvaihtoehto. Laittomia sijoitusjärjestelyjä, kuten pyramidijärjestelmiä, alkoi ilmaantua yhä useammin. Vaihtoehtoisten pääomamarkkinoiden luomisen uskottiin lyövän kaksi kärpästä yhdellä iskulla.

Kuvio 5.1 Kiinan osakemarkkinoilla noteeratut yritykset ja niiden markkina-arvo

Lähde: Kiinan tilastollinen vuosikirja.

Kuvio 5.2 Osakemarkkinoilta hankittu rahoitus

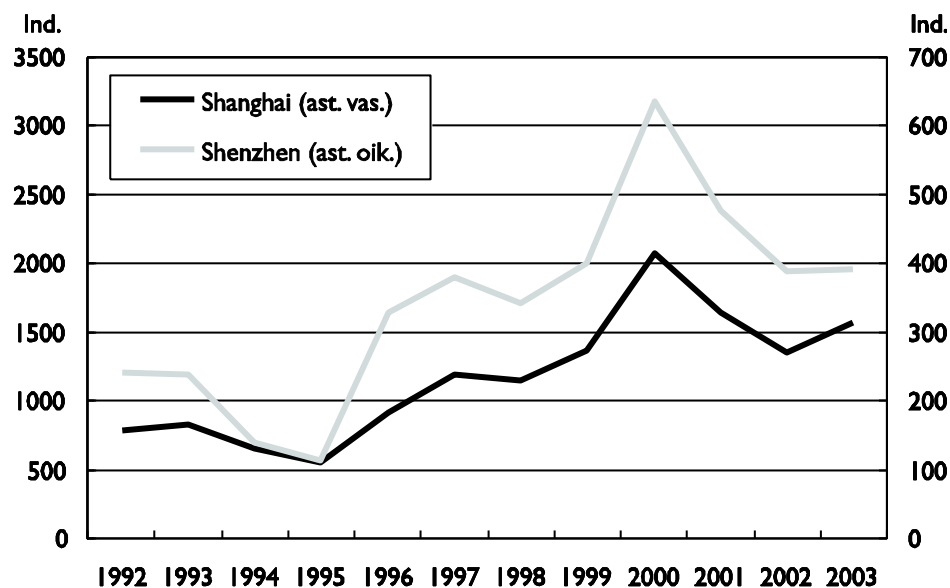

Lähde: Kiinan tilastollinen vuosikirja.

Vuosien 1999 ja 2003 välisenä aikana ne 1 287 yritystä, jotka oli noteerattu Shanghaiin ja Shenzhenin pörsseissä, nostivat kaikkiaan 120 mrd. dollaria Kiinan osakemarkkinoilta. Näiden yhtiöiden 530 mrd. dollarin markkina-arvo vuoden 2003 lopussa vastasi kuitenkin vain murto-osaa Kiinan pankkisektorin 2 760 mrd. dollarin kokonaissaamisista. Vuonna 2003 Kiinan osakemarkkinat tarjosivat vain 16 mrd. dollarin arvosta pääomaa, eli vähemmän kuin 2 prosenttia kokonaisrahoituksen lähteistä, kun pankit puolestaan tarjosivat lainoja 360 mrd. dollarin arvosta. Ilmeisestikään Kiinan osakemarkkinat eivät ole saavuttaneet alkuperäistä tavoitettaan tulla tärkeiksi vaihtoehtoisiksi pääomamarkkinoiksi.

Myös Kiinan osakemarkkinoiden arvon kehitys on ollut vaisu. Sekä Shanghaiin että Shenzhenin osakeindeksit vain kaksinkertaistuivat vuodesta 1992 vuoteen 2003, kun taas talouden koko samana aikana nelinkertaistui. On myös selvää näyttöä siitä, että valtion omistamien yritysten kannattavuus on huomattavasti alentunut niiden pörssinoteerauksen jälkeen. Noteeratut yritykset tekivät yhteensä 65 mrd. dollarin tappiot vuodesta 1995 vuoteen 2001. Heikosta menestymisestä huolimatta kuitenkin vain 14 kaikkiaan yli 1300 noteeratusta yrityksestä on vedetty pois osakemarkkinoilta, mikä osoittaa, että pehmeä budjettirajoite on yhä voimassa.

Kuvio 5.3 Shanghai ja Shenzhenin osakeindeksit 1992-2003

Lähde: Kiinan tilastollinen vuosikirja.

5.2 Kiinan osakemarkkinoiden peruspiirteet

Tyypillisellä kiinalaisella pörssissä noteeratulla yrityksellä on yksi hallitseva enemmistöomistaja – yleensä valtio – ja monia pieniä omistajia. Keskittymisen voimakkuus vaihtelee 30 prosentista 70 prosenttiin pörssiyrityksissä riippuen siitä, mitataanko välitöntä vai välillistä omistusta. Joka tapauksessa suurimman osakkeiden omistajan hallitseva asema on yleensä selvä suhteessa toiseksi suurimpaan.

Valtion perustavoitteena on pysyä enemmistöosakkaana ja näin turvata yksityistämisen prosessin valvonta. Kuten yleensäkin Kiinan yhteiskunnallisessa ja taloudellisessa muutoksessa on tässäkin omaksuttu asteittainen lähestymistapa yksityistämisen prosessin riskien minimoimiseksi ja vakauden säilyttämiseksi. Siten on pidättäydytty myös kaikkien valtion omistamien yhtiöiden osakkeiden pörssinoteeraamisesta. Tämä ei ole tapahtunut ainoastaan ideologisista syistä, vaan myös siksi, että estettäisiin omistuksen muutoksen yhteydessä jyrkät sosiaaliset ja poliittiset muutokset, mm. laajat irtisanomiset.

Kiinan osakemarkkinoiden omistusrakenne on monimutkainen, eikä samantyyppisiä omistuksen ja vaihdon rajoituksia esiinny muiden maiden osakemarkkinoilla. Kotimaisten sijoittajien omistus on jaoteltu neljään eri luokkaan: valtion omistamat osakkeet, juridisen henkilön omistamat osakkeet,

työntekijöiden osakkeet ja vapaasti vaihdettavat A-osakkeet. Valtion omistamat osakkeet edustavat keskushallinnon, paikallishallinnon ja täysin valtion omistamien yritysten omistusta. Juridisen henkilön omistamat osakkeet edustavat kotimaisten instituutioiden, kuten osakkeita omistavien yritysten, valtion ja yksityisten yritysten yhdessä omistamien yritysten sekä rahoituslaitosten (pois luettuna pankit) omistusta. Työntekijöiden osakkeet ovat kiinalaisen omistusrakenteen erityispiirre, joka poikkeaa huomattavasti muiden kehittyneiden markkinoiden työntekijöiden omistusjärjestelyistä tai osakeoptioista. Nämä osakkeet tarjotaan työntekijöille ja yritysjohdolle ennen yhtiön pörssinoteerausta, usein huomattavasti alennettuun hintaan. Yritykset voivat hakea Kiinan arvopaperien sääntelyviranomaiselta (China's Securities Regulatory Commission, CSRC) lupaa kaupankäynnin sallimisesta työntekijöiden osakkeilla osakepörsseissä 6-12 kuukauden sulkuperiodin jälkeen. Täten työntekijöiden osakkeet ovat yrityksen työntekijöille pikemminkin tietty etu kuin optioiden kaltainen kannustinjärjestelmä.

Alkuperäisille yrityksen osakkeenomistajille tai osakkaille tarjotaan mahdollisuus lisätä omistustaan ennen pörssinoteerausta. Vaihdettavat A-osakkeet lasketaan liikkeelle osake-emissioina uusille sijoittajille, tavallisesti kotitalouksille. Vaikka kaikki neljä osakeryhmää luokitellaan yhdessä A-osakkeiksi, vaihdettavat A-osakkeet ovat ainoa osakeryhmä, jota voidaan vaihtaa osakepörsseissä. CSRC:n uusien tilasto viittaa siihen, että vaihdettavien A-osakkeiden markkina-arvo on vain kolmasosa A-osakkeiden koko markkina-arvosta.

Ulkomaisille sijoittajille asetettu rajoitus säättää, että ulkomaisten kansalaiset voivat sijoittaa kiinalaisiin pörssinoteerattuihin yrityksiin omistamalla B-osakkeita. B-osakkeita lasketaan liikkeelle erityisesti ulkomaisille sijoittajille, ja niiden omistaminen on sekä kotimaisilta instituutioilta että kotitalouksilta kielletty. B-osakkeiden nimellisarvo on määritelty Kiinan juaneissa, mutta ne kuitenkin merkitään ja niitä vaihdetaan ulkomaan valuutoissa. Tarkemmin ottaen B-osakkeet on määritelty Hong Kongin dollareissa Shenzhenin pörssissä ja Yhdysvaltain dollareissa Shanghaiin pörssissä. Helmikuusta 2001 lähtien kotimaisten sijoittajien on sallittu käydä kauppaa B-osakkeilla pankeissa olevilla valuuttatalletuksillaan. Joulukuun 1. päivästä 2002 alkaen valtuutetut ulkomaiset institutionaaliset sijoittajat (Qualified Foreign Institutional Investors, QFII) ovat saaneet sijoittaa kotimaisille A-osakkeiden markkinoille. Nämä toimenpiteet yhdessä valtuutettujen kotimaisten institutionaalisten sijoittajien järjestelmän (Qualified Domestic Institutional Investor, QDII) kanssa saattavat myöhemmin johtaa kotimaisia ja ulkomaisia sijoittajia koskevien omistusrajoitusten poistamiseen.

Vaikka valtion ja juridisten henkilöiden omistamalla osakkeilla ei voida käydä kauppaa pörsseissä, niiden omistus voidaan siirtää kotimaisten insti-

tuutioiden kesken sovitulla kaupoilla. Määräysten mukaan valtion omistamilla osakkeilla ei ole sallittua käydä kauppaa niiden kirjanpitoarvoa alempaan hintaan. Näin estetään valtion varojen arvon aleneminen kaupankäynnissä. Kaupankäynti valtion omistamilla varoilla niiden kirjanpitoarvoihin seuraa myös varsin ainutlaatuisesta kiinalaisesta käytännöstä vietäessä yritys pörssiin. Kun yritys viedään pörssiin sen alkuperäiset omistajat, kuten valtio tai valtion omistama yritys, muuttavat emoyhtiöiden useinkin inflatoituneen kirjanpitoarvon uuden pörssiyhtiön epälikvideiksi osakkeiksi osakkeen nimellisarvoon (joka on usein yksi renminbi osakkeelta). Yksityisten sijoittajien täytyy sitä vastoin maksaa käteisenä likvidien osakkeiden markkinahinta merkitessään vaihdettavia A-osakkeita. Markkinahinnat ovat usein kertaluvultaan kaksinumeroisia verrattuna noteerattavien yritysten kirjanpitoarvoihin.

Vaikka omistuksen erottelu markkinoiden mukaan on paljolti poistettu, osakeryhmien erottelu on yhä säilytetty. Erilaisten osakkeiden hankintakustannusten ja arviointijärjestelmien vuoksi olemassa oleva kaksijakoinen osakejärjestelmä luo erilaiset kannustimet epälikvidien ja likvidien osakeomistajien, eli käytännössä enemmistö- ja vähemmistöomistajien välille. Siten eturistiriidat näiden kahden osakeryhmän ja omistajaryhmän välillä ovat väistämättömiä.

Taulukko 5.1 Kiinan osakemarkkinoiden osakeryhmät vuoden 2003 lopussa

Osakeryhmä	Osakkeiden lukumäärä (miljardia)	Prosentti- osuus
Valtion omistamat	241 061	49
Juridisten henkilöiden omistamat	97 049	20
Vaihdettavat A-osakkeet	131 813	27
Työntekijöiden omistamat	2 375	0.5
B-osakkeet	16 309	3
Yhteensä	488 607	100

Lähde: China's Securities Regulatory Commission CSRC.

Valtion asema osakemarkkinoilla on kiistanalainen. Sen sijaan, että se tyytyisi asettamaan sääntöjä ja kehittämään instituutioita, valtio puuttuu jatkuvasti markkinoihin toimenpitein, jotka vaikuttavat joko markkinoiden kysyntään tai tarjontaan. Kun esimerkiksi markkinat heikkenivät 2000-luvun alussa monien sijoittajien poistuessa markkinoilta yrityshallinnon heikon tason vuoksi, hallitus salli pankkien sijoittaa osakemarkki-

noille yhdessä sosiaaliturvarahaston ja vakuutusyhtiöiden kanssa lisätäkseen likviditeettiä osakemarkkinoilla. Koska tällainen politiikka on mieltävaltaisuudessaan ennakoimatonta, se markkinoiden vakauttamisen sijasta pikemminkin lisää ailahtelua markkinoilla ja aiheuttaa hämmennystä sijoittajien odotuksissa. Toisaalta vähemmistö-sijoittajat, useinkin kotitaloudet, eivät voi sen enempää yksilöinä kuin edustajiensa välitykselläkään käyttää valvontaoikeuksiaan, koska kiinalainen oikeusjärjestelmä ei ole tunnustanut omistusoikeuksia eikä se ylipäätään perustu todelliseen lainmukaisuuteen. Vaikka yksityinen omistus tulikin vuonna 2004 kirjatuksi perustuslakiin, tarvitaan edelleen parannuksia, mistä perimmäinen vastuu kuuluu hallitukselle.

5.3 Markkinoiden kehityspiirteet

Kiinan arvopaperimarkkinoita säännöstelevä viranomais (CSRC) on äskettäin esittänyt luonnoksen uusiksi säännöksiksi vähemmistöosakeomistajan oikeuksista. Se on merkittävä askel kohti piensijoittajien parempaa suojelua. Ehdotetut säännöt vaativat, että pörssinoteerattuja yhtiöitä koskeville merkittävillä päätöksillä tulee saada hyväksyntä sekä yleisessä osakkeenomistajien kokouksessa että erikseen likvidien osakkeiden omistajilta. Tämä antaa huomattavan vallan likvidien osakkeiden omistajille, jotka ovat pääasiassa piensijoittajia. Myös edustajien käyttäminen etujen puolustamiseen sallitaan, niin että piensijoittajat olisivat oikeutettuja suurempaan edustukseen myös yleisissä osakkeenomistajien kokouksissa. Vaikka näiden uusien sääntöjen toteutuminen on vielä epävarmaa, ne ovat merkittävä läpimurto yleisesti hyväksytyjen kansainvälisten käytäntöjen suuntaan.

Rinnakkaisten osakemarkkinoiden luominen siten, että uudet listat varataan joko aloitteleville tai pienille ja keskisuurille yrityksille, on herättänyt monien sellaisten sijoittajien kiinnostusta, jotka ovat aiemmin vieroksuneet Kiinan osakemarkkinoiden rakennetta ja toimintatapaa. Shenzhenin osakepörssi otti käyttöön toisen listan pienille ja keskisuurille yrityksille kesäkuussa 2004. Vaikka alkuperäisenä tavoitteena oli rakentaa ns. kasvuyritysten lista, joka muistuttaa New Yorkin pörssin NASDAQia, listaan omaksuttiin yllättäen täsmälleen samat säännöt ja listausvaatimukset kuin päälistassa. Niinpä tämä kaivattu lista ei tuonutkaan odotettuja suuria institutionaalisia muutoksia. Jo kymmenen kaupankäyntipäivän jälkeen toisena yrityksenä pienten ja keskisuurten yritysten listalle otettu Jiangsu Qionghua -yritys sai Kiinan arvopaperien valvontaviranomaiselta (CSRC) moitteet vakavista tiedotuksen epäselvyyksistä. Tämä osoittaa, että heikot yrityksille asetetut listausvaatimukset houkuttelevat markkinoille yrityshallintostandardeiltaan heikkoja yrityksiä riippumatta siitä, millaiseksi markkina on alun perin tarkoitettu.

Kiinan hallituksen toistuva pyrkimys myydä koko omistuksensa pörssinoteeratuissa yrityksissä painaa osakekursseja alas. Myynti kolminkertaistaisi tarjonnan markkinoilla aikana, jolloin sijoittajien kiinnostus on hiipumassa. Vaikka toimenpidettä pidetään yleisesti välttämättömänä askeleena kohti parempaa yritysten hallintojärjestelmää, esitetään myös, että lakien, instituutioiden ja valtion roolin muutosten täytyisi toteutua ensin. Hallitus on ilmeisen ongelman edessä. Yhtäältä epälikvidien osakkeiden myynti tarjoaa mahdollisuuden parantaa yritysten hallintojärjestelmää. Toisaalta tämä voisi vihastuttaa kotitalouksia, joiden sijoitusten arvo heikkenisi lyhyellä aikavälillä. Pahimmassa tapauksessa tämä voisi johtaa Kiinassa aina suurena uhkana pidettyyn yhteiskunnalliseen rauhatomuuteen.

Monien odottama valtuutettujen ulkomaisten institutionaalisten sijoittajien järjestelmä (QFII) on useiden arvioiden mukaan osoittautunut vanhaksi viiniksi uudessa leilissä. Järjestelmä nimittäin sisältää samat kohtalokkaat rajoitukset, jotka ulkomaiset sijoittajat ovat kohdanneet B-osakkeiden markkinoilla. Rajoituksia on sekä sijoitusmäärälle että sille omistusosuudelle, jonka ulkomaiset sijoittajat voivat investoida pörssinoteerattuihin yrityksiin järjestelmän välityksellä. Tämä tosiasiallisesti poistaa mahdollisuuden kilpailla yrityksen hallinnasta ja samalla mahdollisuuden parantaa yrityksen hallintojärjestelmää. Kun Kiinan valuutan revalvoimista odotetaan yleisesti, maahan tuodaan paljon pääomaa ulkomailta, ja QFII on joutunut enenevästi viranomaisten tarkkailun alaiseksi. QFII-järjestelmän mukainen pääoma onkin vain alle 3 prosenttia osakkeiden koko markkina-arvosta.

5.4 Päätelmiä

Kiinan rahoitusjärjestelmä on vaikeassa murroksessa. Tavattoman korkea kotimainen säästäminen kanavoituu pääosin pankkeihin, joiden kautta rahoitetaan investointeja, usein muilla kuin puhtaasti taloudellisilla perusteilla. Samalla kun talous kasvaa tavattoman nopeasti, reaalikorko painui vuonna 2004 miinusmerkkiseksi, vaikka inflaatio onkin alhainen. Talouden nopea kasvu ja uudenaikaistuminen luovat odotuksia valtionyritysten yksityistämisestä ja uusien yksityisten yritysten noususta. Arvopaperimarkkinoiden odotetaan sekä laajentuvan että kasvavan voimakkaasti. Juanin (virallisesti renminbin) revalvointiodotukset paisuttavat edelleen pääomavirtaa maahan. Kiinalaisen uudistuspolitiikan yleisen luonteen vuoksi nämä paineet saavat viranomaiset hidastamaan arvopaperimarkkinoiden vapauttamista. Se puolestaan jarruttaa kiinalaisyrittysten uudistumista ja merkitsee tehottomuutta. Vaikka viranomaiset ovatkin tästä täysin tietoisia, heillä ei ole helppoja vaihtoehtoja eikä yksinkertaisia ratkaisuja.

6. Kiinan valuuttapolitiikka

Tapio Korhonen

6.1 Pääpiirteitä

Kiina on kehitymässä yhdeksi maailman keskeisistä talousmahdeista, mutta sen valuutalla ei ole vielä vastaavaa asemaa maailman valuuttamarkkinoilla. Kiinan valuutta on yhä vain kotimaiseen käyttöön säännöstelty raha. Kiinan viranomaiset ovat kuitenkin todenneet, että pääomanliikkeiden vapauttaminen ja valuutan täydellinen vaihdettavuus ovat politiikan lopullisina päämäärinä. Tämä on merkittävää, sillä pääosa kehittyvien talouksien, myös Aasian talouksien valuutoista on yhä säännösteltyjä. Markkinoiden vapautuessa ja talouspolitiikan onnistuessa Kiinan raha nousisi väistämättä maailman keskeisten valuuttojen joukkoon.

Vapaiden markkinoiden oloissa valuuttapolitiikkaan kuuluu lähinnä viranomaisten suhtautuminen oman valuuttansa kurssiin ja siihen vaikuttavaan raha- ja finanssipolitiikkaan sekä valuuttainterventioihin. Kiinassa valuuttapolitiikkaan kuuluu yhä myös ulkomaisten pääomanliikkeiden ja valuuttamarkkinoiden säännöstely. Säännöstely muovaa Kiinan rahoitus- ja valuuttamarkkinoiden kehityksen. Korot ovat laajasti viranomaisten säätelämät, ja myös rahoituksen määrällistä kehitystä ohjaillaan. Ulkomaiset pääomanliikkeet ovat pääosin säännöstelyn piirissä. Valuuttakurssi pidettiin pitkään dollariin nähden kiinteänä.

Toisaalta rahoitusta on jo hiljalleen vapautettu. Samalla kotimaisten markkinoiden ja ulkomaankaupan laajeneminen on lisännyt rahoituksen joustoja. Kiinan raha- ja valuuttapolitiikka joutuu sopeutumaan nopeasti kohti markkinaehtoisten välineiden käyttöä. Tämä murtaa myös sen erillisyyden, joka valitsee rahapolitiikan ja valuuttapolitiikan välillä. Korkojen ja valuuttakurssin vapauduttua keskuspankki voi ohjata näistä pääasiassa vain toista.

Vapautumispainetta tuo Kiinan talouden kansainvälistyminen. Vaihdotaseen maksut vapautettiin vuonna 1996, ja Kiinan rahasta tuli näiden osalta vaihdettava valuutta Kansainvälisen valuuttarahaston artikla VIII:n mukaan. Kiina joutuu uudistamaan talouttaan erityisesti vuonna 2001 solmimansa WTO-sopimuksen mukaisesti. Sopimukseen kuluu mm. ulkomaankaupan sääntelyn vähentäminen, tullien alentaminen ja markkinoiden avaaminen ulkomaisille rahoituslaitoksille vuoden 2006 lopulla. Parhailleen Kiina pyrkii saamaan markkinatalousmaan aseman, joka vähentäisi maan riskiä joutua kärsimään kaupan esteistä.

Avautuminen luo paineita raha- ja valuuttamarkkinoiden kehittämiseen ja vapauttamiseen. Ongelmat ovat kuitenkin suuret. Kiinan pankit ja valtion yhtiöt ovat heikosti valmistautuneita toimimaan aidoilla markkinoilla. Kiinan valuuttapolitiikka joutuu markkinoita vapautettaessa ja valuuttakurssijärjestelmää harkittaessa toimimaan näiden paineiden puristuksessa.

6.2 Kiinan raha ja siitä vastaavat viranomaiset

Useimmissa maissa maan rahan yleisnimi on sama kuin rahan perusyksikkö, mutta Kiinassa näillä on hiukan hämmentävästi eri nimet. Kiinan keskuspankkilain mukaan Kiinan kansantasavallan laillinen maksuväline on renminbi (kansanraha). Renminbin yksikkö on juan ja alayksiköt jiao ja fen. Nimeä renminbi (RMB) käytetään virallisissa yhteyksissä, mutta markkinoilla ja yleisesti muutenkin Kiinan rahasta puhutaan juanina (CNY). Kysymys on joka tapauksessa samasta asiasta. Seuraavassa nimitystä juan käytetään silloin, kun puhutaan markkinailmiöistä.

Raha- ja valuuttapolitiikan valmistelijoina ja täytäntöön panijoina toimivat Kiinan keskuspankki ja sen yhteydessä valuutansäännöstelyä hoitava erillinen valtion valuuttahallinto, the State Administration of Foreign Exchange (SAFE). Kiinan kansanpankki toimii jo aitona keskuspankkina, mutta Kiinan raha- ja valuuttapolitiikka on yhä vahvasti puolueen ja hallituksen ohjaamaa. Kiinan raha- ja valuuttamarkkinoita on kehitetty ja vapautettu useissa vaiheissa, mutta hyvin varovaisin askelin.

6.3 Kiinan maksutase ja valuutansäännöstely

Kiinan talous on yhä nimellisin valuuttakurssein vain 3-4 prosenttia maailmantaloudesta (eli suunnilleen Ranskan kokoinen), mutta ostovoimakorjattuna Kiinan osuus on jo 13 prosenttia. Kiina on ostovoimakorjattuna lähes euroalueen kokoinen ja 2/3 Yhdysvaltain taloudesta. Nimellisin valuuttakurssein laskettu osuus maailmantaloudesta on yleensä merkityksellisempi, kun tarkastellaan rahoitusmuuttujia. Ostovoimakorjattu osuus on usein tärkeämpi reaaliuuttujissa, mm. Kiinan asemassa raaka-aineiden käyttäjänä.

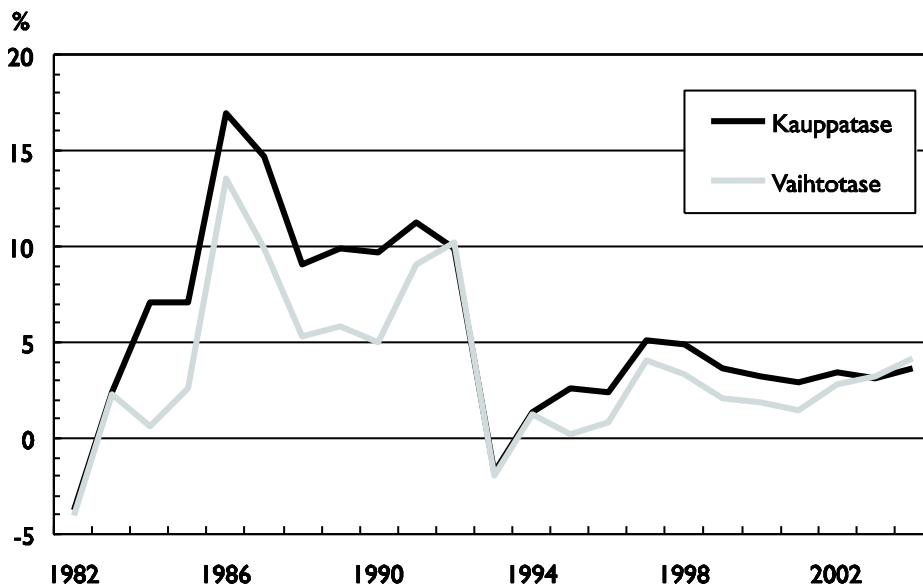
Kiinan ulkomaankauppa on kasvanut viime vuosina 30-40 prosentin vauhtia. Maailman suurimmat viejät ovat vielä Saksa ja Yhdysvallat, mutta Kiina tulee jo näiden jälkeen kolmantena ohitettuaan äskettäin Japanin. Yli 30 prosenttiin noussut viennin osuus BKT:stä on korkea, kun otetaan huomioon talouden suuri koko. Toisaalta viennin tuontipanos on yleisesti myös suuri – eli Kiinassa tapahtuu paljon tuotteiden kokoamista –, jolloin ulkomaankaupan merkitys arvonlisäyksen kannalta on merkittävästi pienempi.

Kiinan kauppataase on ollut yleensä ylijäämäinen (kuvio 6.1). Vaihtotasetta tukee lisäksi lähes yhteen prosenttiin BKT:stä nouseva tulonsiirtojen virta, joka on pääosin ulkomailta asuvien kiinalaisten lähettämiä tuloja. Toisaalta Kiinalla on jonkin verran alijäämää palvelujen ja tuotannon tekijäkorvausten taseissa. Kiinan talouden rahoitustasapaino vaihtotaseen kehityksellä arvioituna on pysynyt suhteellisen vakaana viime vuosina. Vaihtotase on ollut 1-3 prosenttia BKT:stä ylijäämäinen, eli noin 20-50 mrd. dollaria vuosittain. Vuonna 2005 vaihtotaseen ylijäämä on selvästi kasvanut.

Vaihtotaseen ylijäämä ei ole ollut Kiinan valuuttavarannon kasvun pääaiheuttaja, vaan se on ollut yleensä ulkomaiset suorat sijoitukset Kiinaan. Vuosittain näitä on tehty noin 40-60 mrd. dollarin arvosta. Summa ei ole talouden kokoon suhteutettuna erityisen suuri, vaan kehittyneiden maiden lukuihin nähden keskitasoa, vajaat 5 prosenttia BKT:stä. Kiina on saanut runsaan kolmanneksen kehittyvien talouksien saamista suorista sijoituksista, mikä on osaltaan ylläpitänyt mielikuvaa vahvasta "kiinailmiöstä". Tosiasiassa Kiinan saamien suorien sijoitusten osuus ei kovin paljon ylitä Kiinan osuutta kehittyvien talouksien väestöstä.

Valuutta- ja rahapolitiikan kannalta oleellista on, että Kiinassa on yhä laaja ulkomaisten pääomanliikkeiden säännöstely. Se ei tosin enää ole aukoton, mutta näyttää yhä olevan kohtuullisesti hallittavissa. Valuutansäännöstelyyn pitävyyteen viittaavat pääomanliike-erien pienet määrät, maksutaseen vähäi-

Kuvio 6.1 Kiinan kaupp- ja vaihtotase

Lähde: IMF.

nen tilastoero ja Kiinan ulkopuolisten termiinimarkkinoiden hinnoittelu. Johdannaismarkkinat ovat Kiinassa yhä rajalliset, mutta juanin vapaat termiinimarkkinat toimivat Manner-Kiinan ulkopuolella, lähinnä Hong Kongissa. Ulkomaiset yritykset kattavat juanmääräisiä riskejään näillä markkinoilla. Kun termiinimarkkinat ovat vapaat, termiinikurssi eroaa vain ko. valuuttojen korkojen eron verran avistakurssista. Juanin ulkomaisilla termiinimarkkinoilla näin ei ole ollut, mikä kertoo, että Kiinan rahamarkkinoiden ja Kiinan ulkopuolisten juanmarkkinoiden väliltä puuttuu vapaa sijoitusmahdollisuus.

Ulkomaisista pääomanliikkeistä vain teolliset suorat sijoitukset Kiinaan ovat suhteellisen vapaat, kun taas muita, erityisesti kotimaan rahan määräisiä rahoitustoimia rajoitetaan tiukasti. Pääomanvienti suorina sijoituksinakin on luvanvaraista ja toistaiseksi vähäistä, joskin jo suhteellisen nopeassa nousussa. Ulkomaalaisten operaatiot Kiinan rahamarkkinoilla ja kiinalaisten operaatiot ulkomailla ovat yleisesti kiellettyjä. Kiinassa toimivat yritykset on jaettu ulkomaista rahoitusta ja kotimaista rahoitusta käyttäviin yrityksiin. Edellisiin kuuluvat ulkomaalaisten yritykset, mutta oikeuksia on annettu myös ulkomaankauppaa käyville kotimaisille yrityksille. Näiden rahoitustoimet investointeihin ja muihin perusteltuihin tarkoituksiin ovat ulkomaan valuutoissa suhteellisen vapaita. Kotimaisten yritysten ulkomainen lainaotto määritellään valtion toimesta. Valtio on maksanut pois sinänsä vähäisiä ulkomaisia velkojaan.

Kiinaan päin tehtäviä arvopaperisijoituksia on rajoitettu voimakkaasti. Ulkomaalaiset voivat ostaa kiinalaisia ns. B-osakkeita, joita on tarjolla hyvin vähän. Ylipäätään kiinalaisilla on varsin vähän ulkomaisia velkoja ja varoja, paitsi keskuspankin suuri valuuttavaranto. Tiettyä joustoa pääomanliikkeissä, mm. ulkomaankaupan maksuajoissa kuitenkin on. Viime aikoina tämä joustava rahoitus on suuntautunut voimakkaasti Kiinaan päin juanin vahvistumisodotusten vauhdittamina.

Säännöstelyjärjestelmään kuuluu vientitulojen kotiutusvelvollisuus, eli varojen siirtäminen ulkomailta kiinalaisiin pankkeihin. Valuuttakauppa keskitettiin vuonna 1993 valuuttapankkeihin, joille viejien piti myydä saamansa valuutat ja joista tuojat saattoivat ostaa tarvitsemansa valuutan. Kuitenkin viejät voivat säilyttää osan vientituloistaan valuuttamääräisinä talletuksina. Näiden lisääntyvä salliminen vähentää keskuspankin valuuttainterventioiden tarvetta. Pankithan joutuvat valuuttakurssiriskiä välttääkseen tekemään vastaavan valuuttasijoituksen, käytännössä pääasiassa ulkomaille. Pankit voivat myöntää myös kotimaisia valuuttaluottoja.

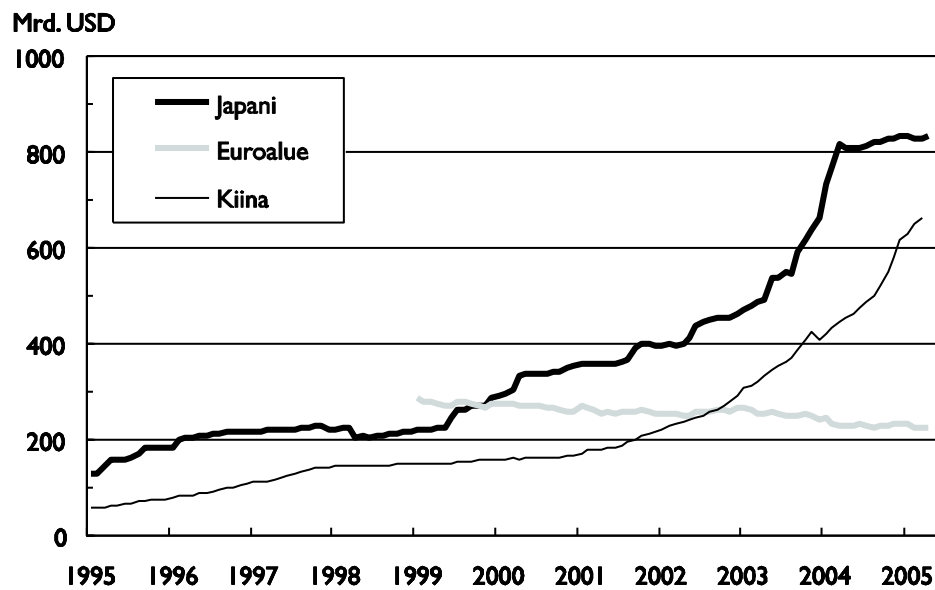
Vaihtotaseen ylijäämä ja pääoman tuonti ovat aiheuttaneet Kiinan markkinoille valuutan ylitarjontaa. Valuutansäännöstely on estänyt paineen purkautumisen yksityisenä pääoman vientiä ulkomaille, jolloin keskuspankki

on joutunut ostamaan ylimääräisen valuutan. Viime vuosina keskuspankki on ostanut valuuttaa noin 100-200 mrd. dollarin vuosivauhdilla, jolloin kotimainen rahamäärä on kasvanut vastaavasti. Valuuttavarantoa oli vuoden 2005 puolivälissä jo noin 700 mrd. dollaria (kuvio 6.2). Määrä oli noin 40 prosenttia BKT:sta, eli erittäin suuri kansainvälisesti vertaillen.

BISin vuoden 2004 huhtikuun valuuttakauppakyselyn mukaan Kiinan valuuttaa ei vaihdeta juuri ollenkaan maailman finanssikeskuksissa. Sen kansainvälinen käyttö onkin valuuttamääräyksissä kiinalaisilta kielletty. Seteleinä juaneja on liikkeellä Hong Kongissa ja naapurimaissa. Tällainen ulkomainen käyttö on poikkeuksellista säännöstellyn valuutan osalta, ja se osoittaa renminbin vahvaa potentiaalia kasvaa kansainväliseksi valuutaksi.

Kiinan pääomanliikkeitä on vapautettu pienin askelin. Vapauttaminen on painottunut, kuten yleensä muuallakin, aluksi pääomantuonnin väljentämiseen. Mikäli ratkaisussa edetään yhtä rauhallisesti kuin viime vuosina, pääomanliikkeiden täydellinen vapaus on vielä kaukana. Yritysten ja pankkien velkaongelmien ohella erityinen riski pääomanliikkeiden ja valuuttamarkkinoiden vapauttamisessa on Kiinan hyvin väljä kotimainen likviditeetti. On mahdollista, että vapauksien lisääntyessä varojen siirrot ulkomaille nousevat hyvin suuriksi, mikä heikentäisi Kiinan valuuttaa. Tämä tuo suurta epävarmuutta valuuttakurssinäkömiin.

Kuvio 6.2 Valuuttavarannot*

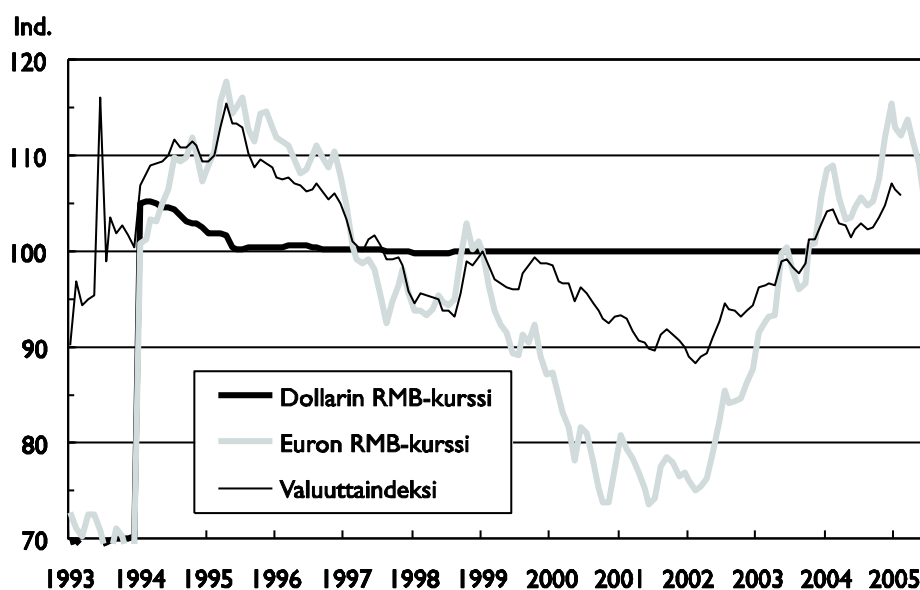
* ml. kulta.

Lähde: IMF

6.4 Valuuttakurssipolitiikka

Kiinan valuuttakurssijärjestelmä selkiytettiin vuonna 1994 siirtymällä yhteen valuuttakurssiin. Vuodesta 1995 alkaen talouspolitiikan keskeinen ankkuri oli renminbin kiinnitys Yhdysvaltain dollariin. Täsmällistä kurssitavoitetta tai kurssin vaihteluväliä ei ilmoitettu, mutta käytännössä yksi dollari vastasi vakaasti hiukan vajaata 8.3 renminbiä. Euroon nähden vaihtelu on ollut huomattava (kuvio 6.3). Dollarikytkentä toi talouteen vakautta, mutta se ei ollut ongelmaton. Aasian kriisin aikana 1990-luvun lopulla valuuttaan kohdistui vahva heikkenemispaine, mutta viime vuosina valuutta on pyrkinyt vahvistumaan.

Kuvio 6.3 Kiinan renminbin arvo, tammikuu 1999=100

Lähteet: IMF, Reuters.

Kiinaa on arvosteltu viime aikoina rahansa pitämisestä liian halpana. Kuitenkin myös vakaalle kurssille ja Kiinan runsaalle valuuttavarannolle on hyviä perusteita. Kiinan vaihtotaseessa ei ole yleensä ollut suurta ylijäämää. Valuuttavaranto ei ole kasvanut kovin paljon ulkomaankauppaa nopeammin, ja vaikka varanto on hyvin suuri, se ei liene tarpeeton, kun ajatellaan Kiinan riskejä sen vapauttaessa epävakaita valuutta- ja rahoitusmarkkinoitaan. Kiina on myös hyötynyt vahvasta ulkoisesta rahoitusasemastaan mm. kansainvälisissä luottoluokituksissa.

Kiinalle on viime vuosina esitetty lähinnä seuraavia valuuttakurssiratkaisuja: (1) kiinteän dollarikurssin säilyttämistä, (2) valuutan kiinnittämistä usean valuutan koriin, (3) valuuttakurssin jouston lisäämistä tai liu'uttamista (ns. crawling peg), (4) pientä kertarevalvointia, (5) suurta renminbin kurssin vahvistamista ja (6) valuutan kelluntaa.

Selvitysten mukaan Kiinan renminbi on ollut jonkin verran aliarvostettu, joskin, kuten aina, eri menetelmät antavat erilaisia tuloksia tasapainovaluuttakurssista. Luultavasti vähän vahvempi valuutta olisi perusteltu, mutta Kiinan viranomaiset tekevät ehkä – ainakin omalta kannaltaan – oikein, kun he ovat varovaisia valuuttakurssiratkaisuissaan. Toisaalta Kiinan talouden nopean kasvun jatkuessa alhainen nimellinen kurssitaso ei voi kestää vuosikautia, paitsi jos kustannustason nousu Kiinassa nostaa reaalista valuuttakurssia. Matalana pidettävän kurssin vaatimat suuret valuuttainterventiot vaikeuttavat talouden likviditeetin hallintaa.

Heinäkuussa 2005 Kiina muutti varovasti valuuttakurssijärjestelmäänsä. Uusi järjestelmä on hieman epämääräinen yhdistelmä korisidonnaisuutta ja varovaista kurssin liu'uttamista. Valuuttakorin perustuu Kiinan kannalta noin 10 keskeisen ulkomaankauppamaan valuuttoihin, mutta Kiina ei ole julkistanut korin painoja eikä korin täsmällistä merkitystä valuuttakurssin määräytymisessä. Renminbin kurssi voidaan jatkossa pitää edelleen kiinteänä dollariin tai muihinkin valuuttoihin nähden, mutta sitä voidaan myös liu'uttaa suhteessa eri valuuttoihin hyvin pienin askelin päivästä toiseen. Lisäksi muutoksen yhteydessä toteutettiin pieni 2 prosentin kertarevalvaatio, eli keskuspankki muutti dollarin osalta interventiotasonsa noin tasolta 8.28 tasolle 8.11. Kurssi pidettiin vakaasti lähellä tätä tasoa alkuvaiheessa valuuttajärjestelmän muutoksen jälkeen.

Luultavasti Kiinan valuuttajärjestelmä ei voi vallitsevissa oloissa olla juuri muu kuin kiinteä kurssi tai esimerkiksi juuri uudistuksen mukainen lähellä sitä oleva järjestelmä. Valuutansäännöstelyn turvin keskuspankki voi sallia valuuttakurssin reagoimisen kurssipaineisiin ahtaissa rajoissa. Esimerkiksi Intia on sallinut vahvasti säännöstellyn rupian liikkua hiukan suuriin valuuttoihin ja kauppapainoiseen koriin nähden. Kuitenkin Intian ulkomaankauppa ja sen myötä spekulatiovara on Kiinaan nähden vähäinen. Kiinan uudessa valuuttajärjestelmässä kurssi etenee keskuspankin ohjaamaa uraa. Ongelmana on kuitenkin, että hitaasti liu'uttaen reaali vaikutusten aikaansaaminen ulkomaankauppaan kestää kauan. Vaarana on myös, että pienten muutosten järjestelmä osoittautuu lähes yhtä vaikeasti ylläpidettäväksi kuin kiinteä kurssi.

Merkittävät hallinnolliset kurssimuutokset ovat valuuttamarkkinoiden vakauden kannalta iso riski. Laajan kokemuksen mukaan "hallittu valuuttakurssipolitiikka" satunnaisine revalvaatio- ja devalvaatiopäätöksineen on –

paitsi tiukan valuutansäännöstelyn oloissa – erittäin vaikeasti hallittava valuuttakurssijärjestelmä. Päätöksiin muuteltavan valuuttakurssin ongelma on, että markkinat ennakoivat selviin taloustekijöihin perustuvat päätökset, jolloin spekulatiiviset pääomanliikkeet käyvät ylivoimaisiksi, ja keskuspankki joutuu jokseenkin väistämättä sopeutumaan markkinapaineisiin.

Suuri, esimerkiksi 10-20 prosentin luokkaa oleva kertarevalvaatio olisi ehkä Kiinassa vielä mahdollinen valuuttakurssin hallinnan mielessä, mutta Kiinan viranomaiset tuskin katsovat sitä tarkoituksenmukaiseksi. Pieni, muutamien prosenttien luokkaa oleva irrallinen revalvointi taas olisi reaali vaikutuksiltaan hyvin vähäinen, ja siihen liittyy se suuri ongelma, että kurssimuutos johtaa helposti odotuksiin sen uusimisesta. Näin se todennäköisesti vain pahentaa kurssipaineita.

Jos koriratkaisulla halutaan vähentää renminbin riippuvuutta dollarista, se ei ole kovin merkittävä, koska dollarisidonnaisuus on suuri Kiinan ulkomaankaupassa. Kiinan ulkomaankauppa jakautuu sinänsä eri puolille maailmaa, mutta ottaen huomioon eri valuuttojen dollarikytkennät jäisi ulkomaankaupan mukaiseen koriin ehkä jopa lähes 2/3 luokkaa oleva dollaripainotus. Keskuspankin valuuttavaranto heijastelee yleensä osin kaupan suuntautumista. Kiinan keskuspankki ei esitä varantonsa valuuttajakaumaa, mutta se on todennut mm. euron osuuden nousseen siinä. Julkisuudessa esiintyneen viranomaislausunnon mukaan Kiinan valuuttavarannossa olisi dollareita suunnilleen ulkomaankaupan tosiasiallista dollaripainotusta vastaava osuus 2/3. Loput lienevät pääosin euroja ja jenejä.

Vapaasti kelluva valuutta – jolloin keskuspankki ei osta tai myy valuuttoja – ei ole Kiinassa vallitsevan tiukan säännöstelyn oloissa oikeastaan edes määritelmällisesti mahdollinen. Kaikilla erillisillä pääoman säännöstelyratkaisuilahan on vaikutus valuuttakurssiin, eli ne vastaisivat tavallaan interventioita. Nykytilanteessa, kun vaihtotase on ylijäämäinen ja vain suorat sijoitukset Kiinaan ovat vapaita, kelluva renminbi periaatteessa vahvistuisi. Kiinalaiset voisivat jarruttaa tätä vapauttamalla pääomanvientiä. Kaiken kaikkiaan kuitenkin Kiinan tapaisessa, monien muutosten alaisessa taloudessa valuuttakurssipaineiden suunta on arvaamaton. Ennen kelluntaa Kiinan on saatava pääomanliikkeet laajasti vapaiksi ja valuutta- ja rahamarkkinat toimiviksi, ja tämä taas edellyttää markkinakelpoisia ja vakaita yrityksiä ja rahoituslaitoksia.

Koska Kiina on ollut haluton revalvoimaan renminbi voimakkaasti tai siirtymään kelluvaan kurssiin, on varsinkin amerikkalaisten taholta esitetty Kiinasta tapahtuvalle tuonnille merkittäviä tuontiveroja tai toisaalta Kiinan viennilleen asettamia vientimaksuja. Tällaiset verot vaikuttaisivat hintakilpailukykyyn välittömästi samoin kuin renminbin revalvointi, mutta monilta muilta osin ne eroaisivat vaikutuksiltaan valuuttakurssin muutoksesta. Tuon-

tiverot sotivat yleisesti kansainvälisen kaupan vapauspyrkimyksiä vastaan, eikä niillä juurikaan saavuteta asetettuja tavoitteita pitkän päälle, ei varsinkaan nykyisessä globalisoituneessa maailmassa.

Aasian maat ovat pyrkinet tiivistämään valuuttapoliittista yhteistyötään. Keskuspankkien välillä on sovittu swap-järjestelyistä valuuttakriisien varalle, eli maat ovat varautuneet lainaamaan toisilleen varantovaluuttoja. Pieni määrä dollarivarannoista on sidottu paikallisiin obligaatio-sijoituksiin. On myös ehdotettu siirtymistä saman valuuttakorin käyttöön valuuttakurssin ankkurina tai valuuttavarannon sijoituksessa. Näin vähennettäisiin Aasian valuuttojen keskinäisten kurssien liikkeitä.

6.5 Kiinan valuutan vapauttamisen riskit

Kiinan valuuttamarkkinoiden ja valuuttakurssin vapauttamiseen liittyy suuria kysymyksiä sekä Kiinan itsensä että maailmantalouden kannalta. Valuutta- ja rahamarkkinoiden vapautus on Kiinan oman talouden kannalta vaikeaa, ja siinä on mukana (Suomenkin 1980-luvulla kokema) ongelma: Miten vapautus ja kansainvälistyminen voidaan toteuttaa vakaasti samalla, kun rahapolitiikkaa on toteutettava vaikeassa kotimaisessa ja kansainvälisessä ympäristössä. Jos rahapolitiikassa otetaan huomioon yritys- ja pankkitoiminnan kehittämättömyys sekä markkinoiden kehittämisen tarpeet, rahapolitiikan mitoitus helposti kärsii. Toisaalta johdonmukainen rahapolitiikka voi johtaa heikot ja markkinoihin tottumattomat yritykset ja rahoituslaitokset kriisiin.

Kiinan talouden tila on ollut viime aikoina ylikuumentunut, vaikeasti hallittava ja suuria rahoitusriskejä sisältävä. Kuitenkin Kiinan rahataloudella on myös vahvoja puolia. Maalla on suuri valuuttavaranto ja vain vähän ulkomaisia velkoja. Kiinalaiset velalliset eivät ole siten alttiita valuuttakurssiriskeille eivätkä ulkomaisten sijoittajien paniikkireaktioille. Kiinan luottoluokitukset ovat yhä alle länsimaiden, mutta yli kehittyvien maiden yleisen tason.

Kiinan suuri koko muodostaa taustan keskustelulle, joka koskee sekä nykyisiä maailmantalouden ongelmakysymyksiä että pidempiaikaista eri talouksien sopeutumistarvetta. Lyhyen aikavälin kysymykset liittyvät Kiinan valuuttakurssipolitiikkaan ja voimakkaisiin valuuttainterventioihin, joilla Kiinan keskuspankki – kuten monet muutkin keskuspankit – samalla rahoittaa Yhdysvaltain vaihtotaseen alijäämää ja tukee Yhdysvaltain korkotason pysymistä matalana. Euroalueella on puolestaan pelätty, että suurten valuuttojen keskinäinen kurssisopeutus jäisi kokonaan vahvistuvan euron osalle, kun renminbi ja jeni seuraavat dollaria.

Kiinan valuuttakurssiratkaisuilla on merkittäviä lyhyen aikavälin vaikutuksia, mutta koko "kiinailmiön" kannalta valuuttakurssijärjestelmä ja va-

luuttakurssin taso saavat keskustelussa helposti liian suuren aseman. Kiinan ja muiden halpamaiden tuomiin paineisiin sopeutuminen vaatii korkean tulotason mailta aitoa ja laajaa ja varmaan myös pitkäaikaista reaali-sopeutumista. Pelkästään valuuttakurssit ja rahataloudelliset tekijät eivät sopeutumista hoida. Aasian valuutat eivät vahvistu pysyvästi niin paljon, että taloudet menettäisivät sitä kautta oleellisesti hintakilpailukykyään. Köyhät, riskipitoiset, tuottavuudeltaan heikot maat eivät ole yleensä kärsineet ylivahvasta valuuttakurssista tilanteissa, joissa niiden markkinat ovat olleet suhteellisen vapaat.

Kirjallisuutta

Dooley, M.P., Folkerts-Landau, D. and Garber, P.M. (2004): "The Us Current Account Deficit and Economic Development: Collateral for a Total Return Swap" NBER Working Paper 10727.

Funke, M. and Rahn, J. (2004): "Just How Undervalued Is the Chinese Renminbi," Bank of Finland BOFIT Discussion Paper No. 14/2004, Helsinki.

Goldstein, M. (2004): "Adjusting China's Exchange Rate Policies", Institute for International Economics Working Paper No. 04-1.

Huang, H. and Wang, S. (2004): "Exchange Rate Regimes: China's Experience and Choices," China Economic Review Vol. 15, 336-342.

IMF:n Kiinaa koskevat maakatsaukset: <http://www.imf.org>

Kiinan keskuspankin julkaisut ja kannanotot: <http://www.pbc.cn>

Lin, G. and Schramm, R.M. (2003): "China's Foreign Exchange Policies Since 1979: A Review of Developments and an Assessment", China Economic Review, Vol 14.

Lu, D. (2004): "China's Capability to Control Its Exchange Rate," China Economic Review Vol. 15, 343-347.

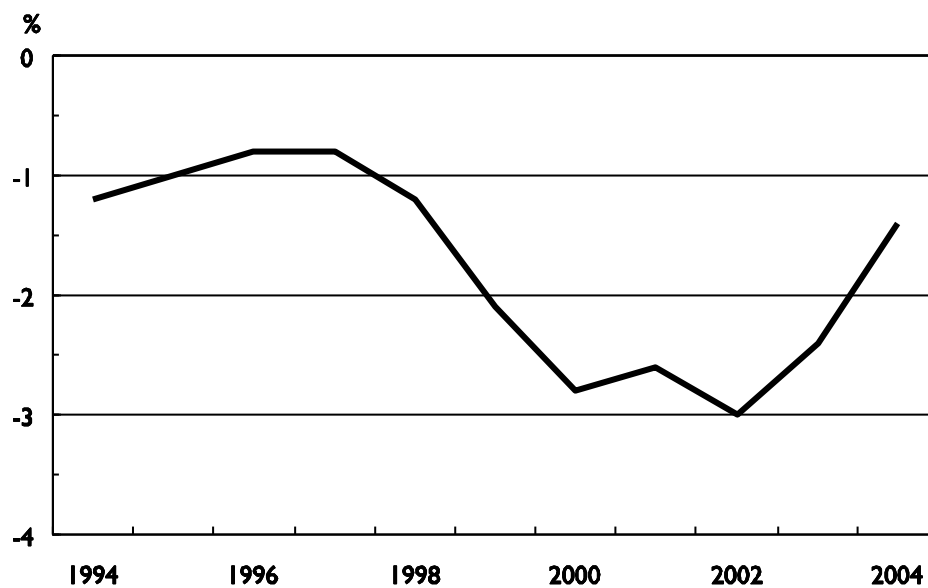
7. Julkisen talouden tasapaino-ongelmat

Jian-Guang Shen

7.1 Kiinan finanssipolitiikan kestävyys

Kiinan julkiset investoinnit ovat lisääntyneet nopeasti viime vuosina. Hallitus alkoi elvyttää taloutta finanssipolitiikan keinoin Aasian rahoituskriisin hidastaessa talouskasvua vuonna 1997. Vuosina 1998-2002 rahoitettiin erityisesti infrastruktuuri-investointeja laskemalla liikkeelle runsaasti valtion joukkovelkakirjoja. Tämän ohella pankkilainoin ja paikallishallinnon toimin tehdyt investoinnit kiihdyttivät BKT:n kasvua 1.5-2 prosenttiyksikköä. Kiinan julkisen sektorin rahoitusvaje onkin syventynyt tasaisesti vuoden 1997 jälkeen.

Kuvio 7.1 Kiinan julkisen sektorin budjettijäämä, % BKT:sta

Lähde: Statistics China.

Infrastruktuuri-investointien rajun kasvun pelätään johtaneen jo yli-investointeihin, mikä vaarantaisi julkisen sektorin kestävä rahoituksen. Kiinan julkisen sektorin kokonaisvelka (ml. velat ulkomaille, pankkien taseiden vahvistaminen ja AMC-joukkovelkakirjojen liikkeellelasku) on tosin edelleen vasta 35 prosenttia suhteessa BKT:hen. Vaikka velkasuhde on vielä kansain-

välisesti vertaillen matala, se on noussut viime vuosien rahoitusvajeen takia nopeasti.

Normaalin velan ohella julkisella sektorilla on huomattava määrä kirjaimattomia velkavastuita. Niihin kuuluvat vakavaraisuudeltaan heikkojen valtionpankkien ja maatalouden luotto-osuuskuntien järjestämättömät luotot, eläkerahastojen vajaus, paikallishallinnon budjetin ulkopuolinen velka sekä työttömyysvakuutukseen ja vähimmäistoimeentuloon liittyvät takuut. Maailmanpankin mukaan kaikkien mahdollisten velkavastuiden määrä voi olla jo kokonaistuotannon arvon suuruinen. Elvyttävä finanssipolitiikka voi siten johtaa kestäättömän suuriin vajeisiin.

7.2 Kiinan julkisen talouden rahoitusjärjestelmä

Kiinan finanssijärjestelmää on vuoden 1979 jälkeen kehitetty toteuttamalla neljä hallinnon eri tasoa koskevaa uudistusta, jotka heijastavat julkisen talouden "federalismia". Tuorein uudistus tehtiin vuonna 1994, jolloin veronjakojärjestelmä (Tax Sharing System TSS) otettiin käyttöön koko maassa. Uudistuksen tavoitteena oli luoda monitasoinen veronkantojärjestelmä, jossa paikallishallinnolla olisi kannustimia kerätä veroja samalla kun se saisi uusia vastuita. Nykyistä julkisen hallinnon rahoitusjärjestelmää luonnehtivat seuraavat kolme piirrettä: julkiset menot on hajautettu eri hallintotasolle, julkisiin tuloihin liittyvät päätökset on keskitetty ja tulonsiirtojen sekä budjetin ulkopuolisten tulojen merkitys on suuri.

Kiinan julkisen talouden budjetointi hoidetaan kaikkiaan viidellä hallintotasolla. Koko julkisen sektorin budjetti koostuu siten valtion ja paikallishallinnon budjeteista. Kiinan hallintojärjestelmää vastaten Kiinan julkinen talous perustuu vastaavaan viisitasoiseen rakenteeseen, joka koostuu keskushallinnosta ja neljästä paikallishallinnon tasosta.

Paikallishallinto koostuu ensinnäkin 23 alueesta (provinsista), 4 keskushallinnon alaisesta verraten riippumattomasta erityisalueesta ja 5 autonomisesta alueesta. Toisella tasolla hallinto koostuu yli 335 läänistä (prefektuurista) ja suurkaupungista. Kolmannella tasolla piirikuntia (county), autonomisia piirikuntia ja suurkaupunkeja on yli 2 000. Alimmalla tasolla kaupunkikuntia (townships), kaupunkeja ja kaupunkialueita on noin 48 000. Kolme viimeksi mainittua hallintotasoa on alistettu aluetason hallitukselle.

Julkiset menot jakautuvat näille eri hallintotasolle. Keskushallinto on vastuussa kansalliseen turvallisuuteen ja ulkosuhteisiin liittyvistä sekä keskushallinnon virastojen juoksevista menoista. Valtion vastuulla ovat myös menot, jotka liittyvät taloudelliseen rakennemuutokseen, alueiden väliseen kehityksen koordinointiin ja kokonaistaloudelliseen ohjaukseen. Paikallishallinto on

pääasiassa vastuussa paikallisten hallintoyksiköiden toimintamenoista sekä kustannuksista, jotka liittyvät kyseisen alueen taloudelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen. Valtion verovirastot ja paikalliset verovirastot ovat erillisiä yksiköitä. Valtion verot ja yhteiset vero kerää valtion verovirasto. Paikallisvirastot kokoavat paikalliset verot.

Kiinan verojärjestelmän päätöksenteko on yhä keskitetty suurimmaksi osaksi keskushallinnolle. Tämä näkyy selvästi kolmena verojärjestelmän piirteenä. Ensinnäkin lähes kaikki verot ja maksut asettaa keskushallinto, ja paikallishallinnolla on vain rajallisia oikeuksia asettaa joitakin paikallisverojen veroasteita. Toiseksi paikallishallinnolla ei ole oikeutta antaa vapautuksia tai alennuksia säädettyistä veroista. Kolmanneksi paikallishallinnolla ei ole oikeutta velkaantua keskuspankkiin. Budjettivaje on katettava joko ylemmän hallintotason tai keskushallinnon tulonsiirroilla tai tuilla.

Taulukko 7.1 Kiinan verotulojen jakojärjestelmän pääpiirteet

Hallintotaso	Vero	Keskushallinnon osuus
Valtion verot	Kotimainen valmistevero	100%
	Tullimaksut	100%
	Arvonlisävero ja tuonnin valmisteverot	100%
Paikallisverot	Henkilötulovero	0%
	Kaupunkien maankäytön vero	0%
	Asuntojen varallisuusvero	0%
	Ajoneuvojen käyttömaksut	0%
Yhteisverot	Kotimainen arvonlisävero	75%
	Yritysverot, rautatiet ja pankit	100%
	Muut yritysverot	0%
	Yritysten tulovero, rautatiet ja rahoituslaitokset	100%
	Muu yritysten tulovero	0%

Verotulojen ja menovastuiden jako perustuu vuoden 1994 verouudistukseen. Tuolloin luodun tulonsiirtojärjestelmän keskeinen uusi piirre on se, että valtio palauttaa paikallishallinnolle tietyn osan arvonlisävero- ja kulutusverotuoton lisäyksestä. Toisaalta säilytettiin vanhan järjestelmän mukaiset tukiosuudet, erityistuet (korvamerkityt avustukset) ja paikallishallinnon palautukset keskushallinnolle.

Kunkin alueen (provinssin) arvonlisä- ja valmisteverojen lisäyksen palautusosuus on 30 prosenttia vuoden 1993 tason ylittävältä kertymältä. Erityistuet koostuvat sadoista erilaisista korvamerkityistä avustuksista kuten valtioenemmistöisten yritysten avustuksista, viljanhankinta-avustuksista ja hintatuista sekä paikallisten eläkerahastojen vajeiden kattamisesta jne. Tulonsiirrot paikallishallinnolle ovat tasaisesti lisääntyneet, kun paikallishallinnon kasvaneet vastuut ja kunnianhimoiset kehityshankkeet ovat lisänneet paikallishallinnon tulonsiirtopyyntöjä. Keskushallinnon siirtomenot paikallishallinnolle ovat lisääntyneet jatkuvasti ja niiden osuus BKT:stä on noussut.

Paikallishallinto pyrkii käyttämään menojen kattamiseen myös budjetin ulkopuolisia tuloja, jotka koostuvat lisäveroista sekä hallinnon kantamista maksuista ja muista veroista. Näiden tulojen suhde BKT:hen on Kiinassa lisääntynyt kaikkiaan 2.6 prosentista 4.4 prosenttiin vuodesta 1978 vuoteen 2001. Näistä budjetin ulkopuolisista tuloista paikallishallinnon osuus on suuri, ja paikallishallinto pyrkiikin turvautumaan lisääntyvästi näihin tuloihin. Vaikka valtio pitää näitä varoja julkisina tuloina, niitä käsitellään erillään budjettivaroista.

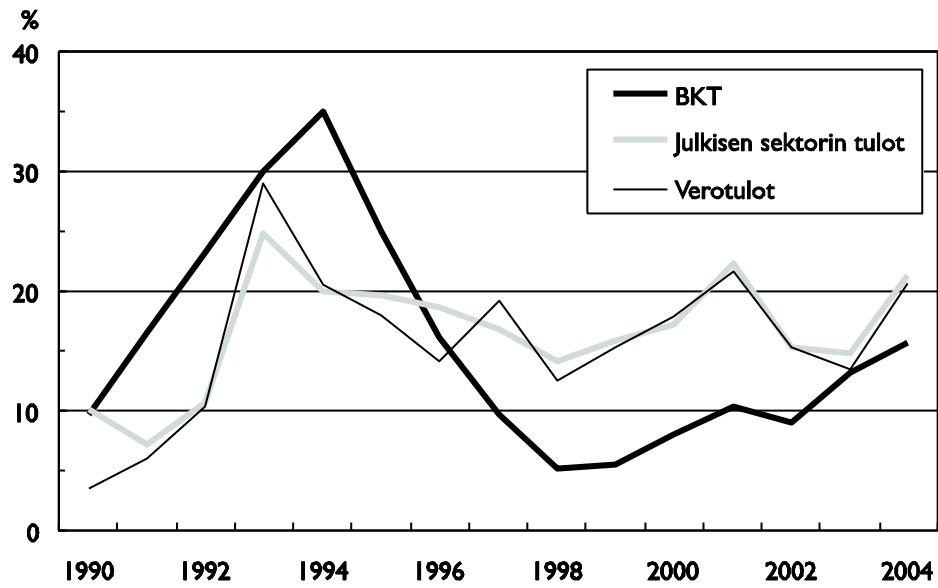
Budjetin ulkopuolisten tulojen finanssikuria ja menojen karsimista heikentävän vaikutuksen takia keskushallinto on poistanut satoja budjetin ulkopuolisia tulonlähteitä ja ottanut keskeisiä tulonlähteitä keskushallinnon hallintaan. Budjetin ulkopuoliset tulot ovat suuren kokonsa ja levinneisyytensä takia ylimääräinen riski kestäväälle budjettirahoitukselle.

7.3 Viimeaikainen julkisten menojen kehitys

Kiinan budjetin tulojen suhde BKT:hen on noussut tasaisesti 10.7:stä prosentista 18.9 prosenttiin vuodesta 1995 vuoteen 2003. Budjetin tulojen kasvu vuoden 1994 jälkeen on vaikuttava ja se on ylittänyt BKT:n arvon kasvuvauhdin. Tulot olivat vuonna 2000 nelinkertaiset vuoden 1994 tuloihin verrattuna. Keskimääräinen tulojen kasvu oli tuona ajanjaksona 17.5 prosenttia. Kasvu oli ripeää yhä vuonna 2004.

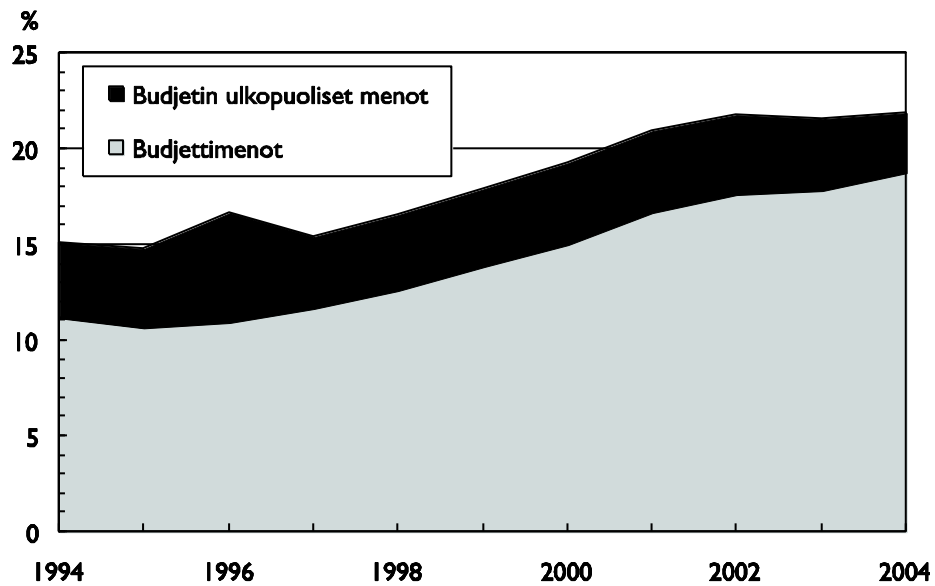
Budjettitulojen kasvun ohella myös lähinnä paikallishallinnon saamat budjetin ulkopuoliset tulot ovat kasvaneet nopeasti. Kiinan budjetin ulkopuoliset tulot ylsivät 430 miljardiin renminbiin vuonna 2003, mikä vastaa 26.4 prosenttia budjetoiduista tuloista ja 4.4 prosenttia kokonaistuotannosta. Sitä vuonna 2003 julkisen sektorin kokonaistulot ylsivät 21 prosenttiin BKT:stä ja 16.6 prosenttiin, jos lasketaan vain budjettitulot. Vuonna 1995 suhde oli 14.8 prosenttia ja budjettitulojen osalta 10.7 prosenttia.

Kuvio 7.2 Bruttokansantuotteen ja julkisen sektorin tulojen nimelliskasvu

Lähde: Statistics China.

Kuvio 7.3 Julkisen sektorin menot, % BKT:sta

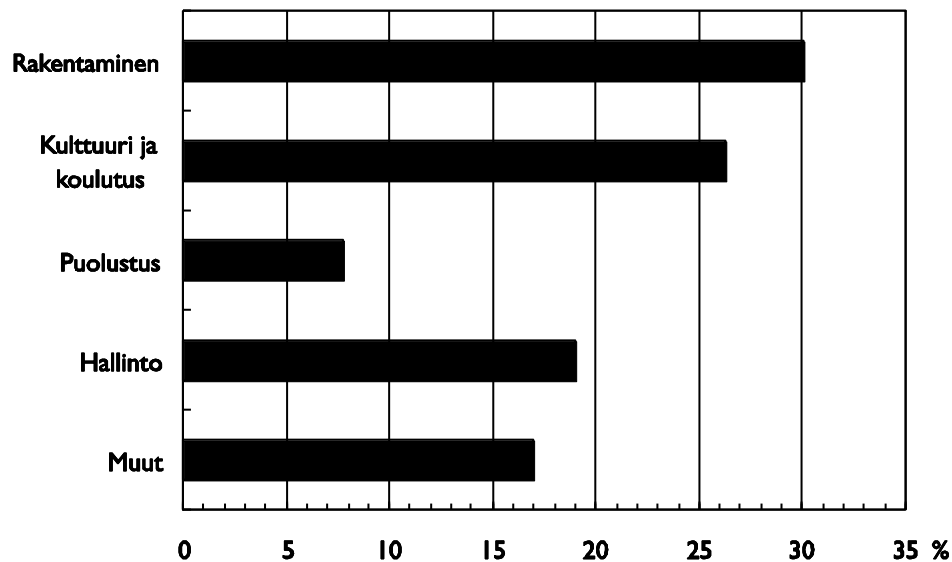

Lähde: Statistics China.

Budjetin tuloista 90 prosenttia on verotuloja. Arvonlisäverotus ja yritysvero-
 rotus ovat Kiinan keskeisimmät verotulolähteet. Vuonna 2003 arvonlisäve-

rotuksen osuus kaikista verotuloista oli 36.2 ja yritysverotuksen 14.2 prosenttia. Yritysten tuloverot, kulutusverot ja tullit ovat kukin tärkeitä tulolähteitä, mutta kunkin näiden aluerän osuudet verotuotosta ovat alle 10 prosenttia. Henkilökohtainen tulovero on kasvanut nopeasti.

Kuvio 7.4 Julkisen sektorin menot tehtävittäin vuonna 2003

Lähde: Statistics China.

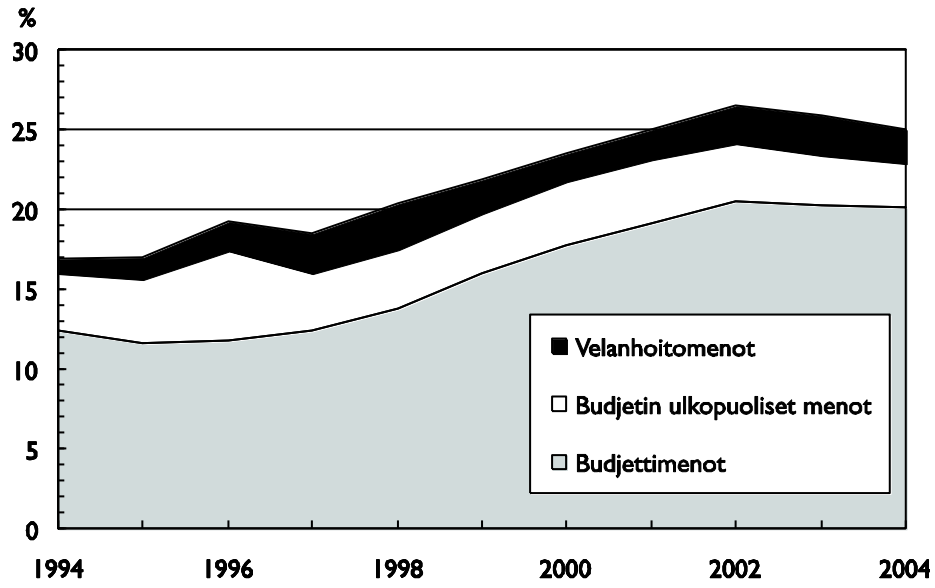
Kiinan julkiset menot ovat lisääntyneet viime vuosina nopeasti. Menojen BKT-suhde nousi 11.7 prosentista 21.3 prosenttiin vuodesta 1995 vuoteen 2003. Menojen kasvu on ollut hieman tulojen kasvua nopeampaa vuosina 1995-2003, jona aikana tulot lisääntyivät 18.2 prosenttia. Periodin lopulla menoja kasvatti mm. pyrkimys kotimaisen kysynnän vahvistamiseen.

Julkisella sektorilla on tulojen tapaan myös runsaasti budjetin ulkopuolisia menoja, samoin kuin valtion velan hoitomenoja. Kiinan budjetin ulkopuoliset menot olivat 385 miljardia renminbiä vuonna 2001, mikä vastasi 22.2 prosenttia budjetoiduista menoista. Valtion velan kuoletus- ja korkomenot nousivat tuolloin 192.3 miljardiin renminbiin, 10 prosenttiin budjettimenoista. Kun mukaan otetaan kaikki nämä kolme erää, julkisen sektorin kokonaismenojen suhde kokonaistuotantoon oli 25 prosenttia.

Suurin menoerä olivat vuonna 2001 talouteen liittyvät investoinnit, joihin käytettiin 34.2 prosenttia budjettimenoista. Toiseksi suurimman menoluokan, koulutuksen ja kulttuurin meno-osuus oli 27.6 prosenttia. Valtion hallintomenot ja puolustusmenot olivat seuraavaksi suurimmat erät 18.6 ja 7.6 prosentin osuuksin.

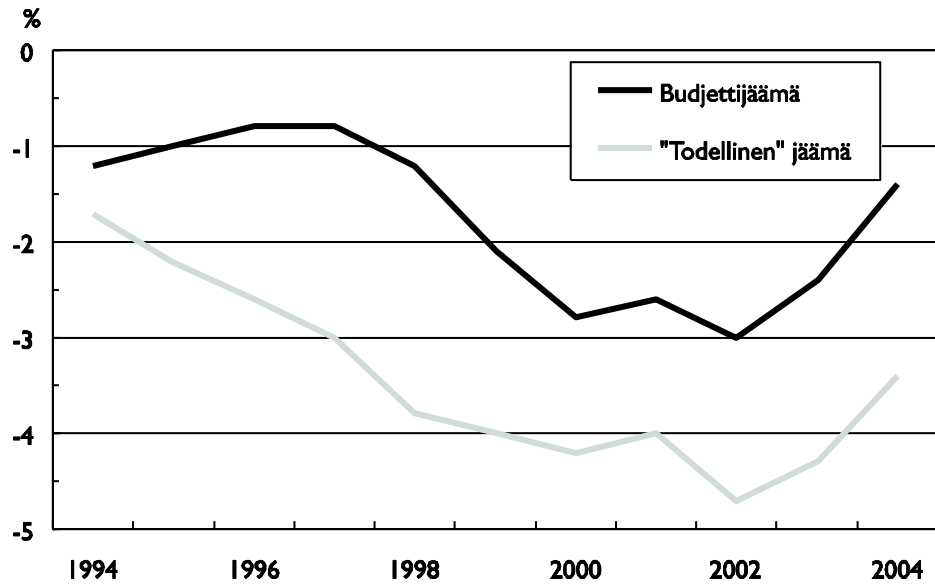

Kuvio 7.5 Julkisen talouden menot ja velanhoitomenot, % BKT:sta

Lähde: Statistics China.

Kuvio 7.6 Kiinan finanssijäämä, prosenttia BKT:stä

Lähde: Statistics China.

Rakentamismenojen kasvu on noudattanut menojen keskikasvua, kun taas sosiaali-, kulttuuri- ja koulutusmenot ovat nousseet hieman keskimääräistä nopeammin. Merkittävä viime vuosien kehityspiirre on ollut perusrakennusinvestointien raju kasvu erityisesti vuoden 1998 jälkeen. Rakentamismenot lisääntyivät 36.1 prosenttia vuonna 1998 ja 52.5 prosenttia vuonna 1999.

7.4 Johtopäätöksiä

Kiinan koko julkisen velan (ml. velka ulkomaille, pankkien lisäpääomittaminen ja AMC-joukkovelkakirjojen liikkeeseen lasku) suhde BKT:hen oli virallisten tilastojen mukaan 35 prosenttia vuonna 2003 monivuotisen nopean kasvun jälkeen. Virallisen velan ohella julkisella sektorilla on tuntuvat budjetin ulkopuoliset epäsuorat velkavastuut, kuten pääomaltaan vajauksellisten valtion pankkien ja maatalousosuuskuntien hoitamattomat luotot, eläkerahastojen vajaukset, paikallishallinnon budjetin ulkopuoliset velat ja työttömyysturvaan ja vähimmäistoimeentuloon liittyvät takuut. Kun nämä tekijät otetaan huomioon, niin Maailmanpankin mukaan kokonaisvelkavastuut ovat jo BKT:n arvon suuruiset.

Kiinan julkiset menot ovat lisääntyneet nopeasti viime vuosina. Menojen suhde BKT:hen oli vuonna 1995 vielä 11.7 prosenttia, mutta vuonna 2003 se oli jo 21.3 prosenttia. Menojen kasvu on ollut hieman tulojen kasvua nopeampaa vuosina 1995-2003, jolloin tulojen keskikasvu oli 18.2 prosenttia. Periodin lopulla menoja kasvatti mm pyrkimys kotimaisen kysynnän vahvistamiseen. Budjetin ulkopuoliset menot ja valtion velan hoitomenot ovat suuret. Kun nämä tekijät otetaan huomioon, niin Kiinan julkisten menojen suhde oli 25 prosenttia vuonna 2001 ja arvioilta 26.6 prosenttia vuonna 2003.

Kiinan budjettivaje on syventynyt vahvasta talouskasvusta huolimatta. Kiinan virallisten tilastojen mukaan budjettivajeen BKT-suhde on ollut noin 3 prosenttia viime vuosina. Kuitenkin jos budjetin ulkopuolisetkin menot ja tulot otetaan huomioon, niin vajesuhde on ollut lähimain 4.5 prosenttia.

Toisaalta myös Kiinan julkiset tulot ovat nousseet vuodesta 1995 tuntuvasti. Tulojen BKT-suhde oli vuonna 1995 10.7 prosenttia. Vuoteen 2003 mennessä suhde oli noussut 18.9 prosenttiin. Tulojen kasvu on siten ylittänyt selvästi BKT:n arvon lisäyksen. Budjetin tulot olivat vuonna 2000 peräti nelinkertaiset vuoden 1994 tuloihin verrattuna. Vuotuinen kasvuvauhti oli tuolloin 17.5 prosenttia.

Jatkossa tulojen kasvuvauhdin pitäisi kuitenkin vielä kiihtyä, jotta budjettivaje pysyisi hallinnassa ottaen huomioon sekä olemassa olevat että mahdollisesti toteutuvat julkiset vastuut. Tarkasteluperiodin viime vuodet eivät ole tässä suhteessa kovin lupaavia, koska tulojen kasvu jäi BKT:n arvon kasvua pienemmäksi kotimaista kysyntää tukevan politiikan takia.

8. Ikääntyminen ja julkisen sektorin rahoitusongelmat

Jukka Lassila

8.1 Johdanto

Kiinassa on meneillään eläkeuudistus. Toisin kuin useissa teollistuneissa maissa, Kiinan eläkeuudistuksen perussyynä ei ole väestön ikääntyminen, vaan talouden uudistukseen liittyvät murrokset. Ajan mittaan ikääntyminenkin tulee kyllä yhä voimakkaammin mukaan kuvaan.

Kiinassa talouspolitiikan tavoitteena on yhteiskunnallisten levottomuuksien syntymisen estäminen. Sosiaalinen kriisi voisi johtaa poliittiseen kriisiin. On pyrittävä huolehtimaan niin työllisyydestä talouden kasvun avulla kuin sosiaaliturvasta ja tulonjaon epätasaisuuksien lieventämisestäkin, kuten kehittyneissäkin maissa. Kehittyneissä maissa nämä mainitaan talouspolitiikan ensisijaisiksi tavoitteiksi. Kiinassa ne voidaan tulkita välitavoitteiksi.

Sosiaaliturvan uudistus on edellä kuvatusta lähtökohdasta välttämätöntä. Kiinan taloudellinen murros on kahdella tavalla hävittänyt tai hävittämässä vanhan sosiaaliturvan. Maatalousyhteiskunnassa turva on tullut perheen, suvun ja lähiympäristön taholta. Muutto kaupunkeihin on olennaisesti heikentänyt tätä turvaverkkoa, ja kehitys tähän suuntaan jatkuu. Teollisuudessa sosiaaliturva, laajasti ymmärrettynä, on ollut sidoksissa pysyviin työsuhteisiin valtionyhtiöissä. Yhtiöiden kautta on hoidettu toimeentulo, asuminen ja terveydenhoito sekä työvuosina että niiden jälkeen. Tämä turvan muoto on suurelta osin hävinnyt sen vuoksi, että valtionyhtiöiltäkin on ruvettu talousuudistuksen osana vaatimaan kannattavuutta. Vaatimus on lopettanut monen yhtiön toiminnan kokonaan. Ne jotka jatkavat, haluavat päästä eroon kokonaisvaltaisen sosiaaliturvan aiheuttamasta rasituksesta, jotta ne voisivat kilpailla uusien yksityisten yritysten kanssa, joille sosiaaliturva aiheuttaa paljon pienemmät kustannukset.

Sosiaaliturvassa suurimmat uudistustarpeet liittyvät terveydenhoitoon, työttömyyteen ja vanhuudenturvaan. Näistä viimeisin on eläkeuudistuksen muodossa edennyt pisimmälle. Valittu eläkejärjestelmämalli on kuitenkin erittäin ongelmallinen, erityisesti siihen liittyvien rahastoitujen yksilöllisten tilien vuoksi. Tilimalli on altis väärinkäytöksille ja vaatii siksi luotettavan hallinnon. Tällaista hallintoa ei Kiinassa ole. Uudistus ei siis suunnitellussa muodossaan luultavasti onnistu.

Jaksossa 2 kuvataan eläkeuudistuksen tarvetta, syinä olevia murroksia ja niistä aiheutuvia ongelmia. Jakso 3 esittelee uudistuksen pääpiirteet ja sen toteuttamiseen liittyviä ongelmia. Uudistuksen riittävyys pitkän aikavälin näkökulmasta on jakson 4 aiheena. Jaksossa 5 pyritään yhteenvetona vastaamaan kysymykseen, riittävätkö eläkeuudistus ja muut sosiaaliturvaan tekeillä ja suunnitteilla olevat muutokset estämään levottomuuksien synnyn sosiaalisen turvattomuuden vuoksi.

8.2 Sosiaaliturvan uudistusten tarve

Eläkeuudistuksen tarve on pääosin seurausta kolmesta asiasta. Maatalous elinkeinona ja maaseutu elinympäristönä koskee pienentyvää osaa väestöstä, valtionyhtiöt ovat joutuneet muuttamaan toimintaansa, ja Kiinan väestö on ikääntymässä alentuneen syntyvyyden ja pidentyvien elinikien vuoksi.

Maatalousyhteiskunnassa turva on tullut perheen, suvun ja lähiympäristön taholta. Muutto kaupunkiin on poistanut tai olennaisesti heikentänyt tätä turvaverkkoa, ja kehitys tähän suuntaan jatkuu. Maatalouden tehostumisen vuoksi on vapautunut runsaasti työvoimaa, josta suuri osa on ns. liikkuvaa väestöä, joka on tullut kaupunkialueille maalta tai toisista kaupungeista. Wang (2004) arvioi tällaista väestöä olleen 100-140 miljoonaa 1990-luvun lopulla. He ovat huonosti integroituneita elinympäristöönsä ja ongelmaryhmä erityisesti sosiaaliturvan ja terveydenhoidon kannalta. Matala syntyvyys aiheuttaa myös sen, että vanhuudenturvan saaminen omilta lapsilta vaikeutuu. Tämä on merkittävä huolenaihe, koska lapset ovat perinteisesti pitäneet huolta ikääntyneistä vanhemmistaan.

Suuri osa nykyisistä työkäisistä ei ole minkään eläkejärjestelmän piirissä. Jackson ja Howe (2004) arvioivat, että keskimäärin vain joka neljäs työntekijä kerrytti eläketurvaansa vuonna 2002. Heidän mukaansa kaupunkien työvoimasta 45 prosenttia on peruseläkejärjestelmässä. Nämä työskentelivät pääosin valtionyhtiöissä tai ainakin osittain kollektiivisesti omistetuissa yrityksissä. Lisäksi kaupunkilaistyövoimasta 10 prosenttia on virkamiehinä ja muina julkisen sektorin työntekijöinä erillisen, peruseläkejärjestelmää anteliamman järjestelmän piirissä. Yksityisissä yrityksissä eläkejärjestelmän kattavuus on hyvin pieni, mitään arviota määristä ei ole saatavilla. Maaseudun työvoimasta, joka on kaksi kolmasosaa koko työvoimasta, 11 prosenttia osallistui vapaaehtoiseen ja tasoltaan matalaan eläkejärjestelmään.

8.3 Uudistuksen sisältö ja toteutuksen ongelmat

Eläkeuudistuksen säännöt päätettiin vuonna 1997. Eläkkeen on tarkoitus koostua kahdesta osasta. Ensimmäinen osa on työntekijöiden henkilökoh-

tainen tili ja toinen on yhteisvastuullisesti maksettava eläkkeen osa. Sääntöjen mukaan henkilökohtaiselle tilille laitetaan 11 prosenttia palkasta. Tästä henkilö itse maksaa 8 prosenttiyksikköä ja työnantaja loput. Aluehallinto päättää yhteisvastuullisen osan vaatiman työnantajamaksun, jonka ei yleensä pitäisi nousta yli 20 prosentin yrityksen palkkamenoista.

Yhteisvastuulliselta tililtä maksetaan peruseläke, joka riippuu työhistoriasta. Eläkkeen saaminen edellyttää eläkemaksujen maksamista vähintään 15 vuoden aikana. Alkava peruseläke on 15 vuoden maksuhistorian omaavalla 20 prosenttia ao. alueen keskimääräisestä kuukausiansiosta edellisellä vuonna. Eläkeprosentti nousee jokaista 15 vuoden jälkeistä työvuotta kohden, enintään kuitenkin 30 prosenttiin. Peruseläkkeen määrään eläkeaikana vaikuttavat sekä elinkustannusten että ansioiden kehitys.

Teoriassa eläkejärjestelmä on varsin selkeä ja voisi toisissa olosuhteissa toimia hyvin ja tuottaa suunnitellun eläketurvan. Tilimallilla voisi lisäksi olla suotuisia sivuvaikutuksia. Chilessä yksilöllisillä tileillä saatiin rahoitusmarkkinat kehittymään. Eläkkeitä tilit eivät hoitaneet kunnolla Chilessä.

Henkilökohtainen tili tekee eläkejärjestelmästä osittain rahastoivan. Sellaisen käynnistäminen on vaikeaa tai ainakin epäsuosittua siitä yksinkertaisesta syystä, että eläkemaksuja joudutaan keräämään paljon. Maksut ovat korkeita, koska niitä tarvitaan sekä nykyisten eläkeläisten eläkkeiden maksuun että tallettaviksi henkilökohtaisille tileille tulevia eläkkeitä varten. Korkeat maksut vähentävät osallistumishalukkuutta järjestelmään. Osallistumisen välttäminen ja maksujen maksamatta jättäminen on Kiinassa suhteellisen helppoa, ja siksi yleistä.

Yksilölliset eläketilit tarkoittavat sitä, että suuri määrä rahaa kootaan julkisen vallan näköpiiriin ja vallankäytön alle. Väärinkäytösten mahdollisuus on ilmeinen. Jos hallinto on korruptoitunut, lopputulos ei yleensä ole hyvä tulevien eläkkeensaajien kannalta. Vaikka kaikki osallistuisivatkin eläkejärjestelmään, ja maksuja kertyisi, ei tileiltä löytyisi sitä rahamäärää, joka siellä pitäisi olla.

Käytännössä yksilöllisiä eläketilejä ei ole eroteltu yhteisvastuullisista eläke-rahoista, vaan kaikki eläkemaksut saattavat päätyä tietyllä alueella yhdelle tilille. Ilmeisesti ei aina pidetä edes kirjaa siitä, paljonko eri henkilökohtaisilla tileillä pitäisi olla rahaa. Tileille tarkoitettua rahaa käytetään nykyisten eläkkeiden maksuun, koska yhteisvastuullisiin eläkkeisiin tarkoitettu maksukertymä on liian pieni alhaisen osallistumisasteen vuoksi. Käytännössä järjestelmä on siis jakojärjestelmä. Kaikilla alueilla tilirahatkaan eivät riitä eläkkeiden maksuun, vaan keskushallinto joutuu tukemaan rahallisesti eläkejärjestelmää. Niillä alueilla, joilla kokonaismaksukertymä ylittää välittömät eläkemenot, ja tileillekin voisi rahaa riittää, rahat saatetaan käyttää aivan muihin aluehallinnon menoihin.

Liaoningin provinssissa on käynnissä kokeilu, jossa yksilölliset tilit yritetään todella pitää hallinnollisesti erillään muista eläkerahoista tai muista julkisista menoista. Eläketilien suuruudesta kuitenkin samalla tingitään: vain työntekijän itse maksama 8 prosenttia laitetaan tilille. Kokeilun menestyksellisyys on eräiden lähteiden mukaan kyseenalaista.

Kansalaiset ovat suhteellisen hyvin selvillä siitä, että eläketileille tarkoitettut rahat menevät muihin tarkoituksiin. Tämä luonnollisesti vähentää maksuhalukkuutta entisestään. Eläkejärjestelmän kattavuus onkin huono.

Kiinan eläkejärjestelmällä on siis samanaikaisesti rahoitusongelma ja kattavuusongelma. Noidankehä on valmis. Henkilökohtaisille tileille tarkoitettut rahat käytetään juoksevasti peruseläkkeiden maksuun ja muihin menoihin. Tämän vuoksi tileille ei kerry rahaa. Tämä tiedostetaan yleisesti, ja maksuhalukkuus on vähäistä. Koska maksuja voidaan käytännössä kiertää, maksutulo jää vähäiseksi.

Lyhyellä tähtäyksellä tämä merkitsee vaikeuksia eläke-etuuksien maksamisessa. Valtion on täytyntä tukea eläkejärjestelmää, senkin lisäksi että tilirahat menevät suoraan eläkkeiden maksuun. Pitkällä tähtäimellä on näköpiirissä tilanne, jossa merkittävällä osalla vanhusväestöstä ei ansiotyöhistoriasta huolimatta ole eläketurvaa, koska eläkemaksuja ei tullut maksettua.

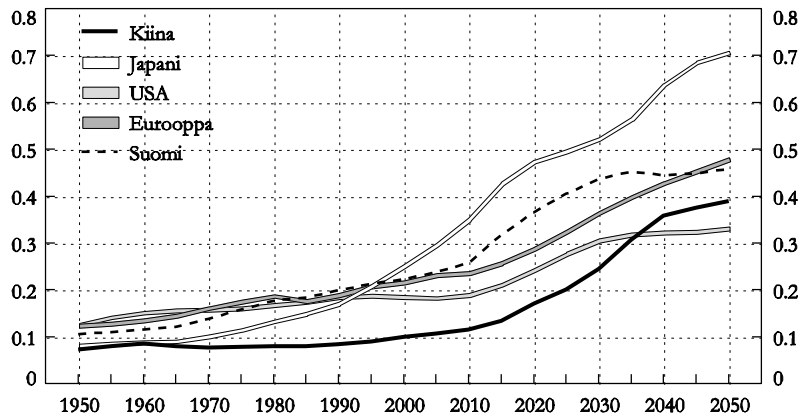
Tavoitteena on nyt kolmen pilarin systeemin suuntaan eteneminen. Sen osina olisivat yhteiskunnan takaama peruseläke, henkilökohtaiset tilit ja yritysten tarjoama eläke. Vapaaehtoisen neljännen elementin muodostaisivat yksityiset vakuutukset. Julkilausuttuna tavoitteena on ”laaja kattavuus, matala korvaustaso”.

8.4 Kiinan väestökehityksestä

Kiinassa väestön ikääntyminen tapahtuu myöhemmin kuin Euroopassa, Japanissa ja USA:ssa. Ikääntymisen syyt ovat kuitenkin samat. Syntyvyys on matalaa, ja keskimääräinen elinikä on noussut.

Kuvio 8.1 osoittaa, että Kiinassa vanhojen ihmisten lukumäärän suhde työikäisten määrään kääntyy YK:n arvion mukaan selvään nousuun noin 10 vuoden päästä. Nykyisin tämä ikäsuhde on taloudellisesti hyvin edullinen, vajaa puolet eurooppalaisesta tasosta. Kiinan vanhuushuoltosuhte ei lähi-vuosikymmeninä näytä saavuttavan eurooppalaista tasoa eikä edes lähestyvän tilannetta Japanissa, jossa tämä huoltosuhte on korkein maailmassa. Ikäsuhteen muutos on kuitenkin hyvin merkittävä Kiinassakin: yli 65-vuotiaita on kymmentä työikäistä kohden nykyisellään yksi, mutta 50 vuoden kuluttua jo neljä, jos YK:n arvio toteutuu.

Kuvio 8.1 65 vuotta täyttäneiden 15-64 -vuotiaita kohden

ETLA

Lähde: United Nations (2004).

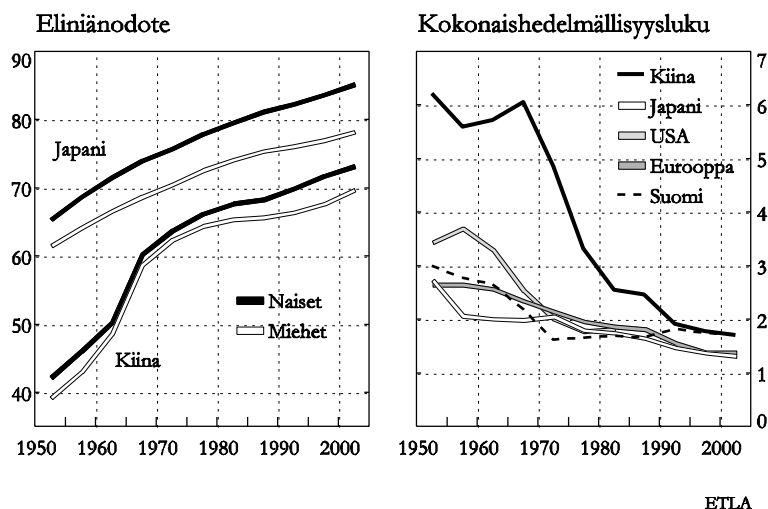
Kuvio 8.2 osoittaa eliniässä ja syntyvydessä tapahtuneiden muutosten suuruuden. Kiinalaisten vastasyntyneiden miesten eliniän odote² on 50 vuodessa noussut 40 vuodesta 70 vuoteen. Naisten eliniän odote on kolmisen vuotta korkeampi, ja myös noussut 30 vuotta. Ero Japaniin, jossa eliniän odotteet ovat korkeimpia maailmassa, on vielä suuri.

Kiinan suuret ikäluokat ovat 1950- ja 1960-luvuilla syntyneitä. 15-20 vuoden kuluttua väestön ikärakenne on selvästi erilainen, eläkeikäisiä on paljon enemmän ja työikäisiä paljon vähemmän kuin nyt. Vanhustyön eläketurva ja muu sosiaaliturva on siis Kiinassakin kasvava ongelma väestön ikääntymisen vuoksi.

Joidenkin väestötieteilijöiden mielestä tiukasta yhden lapsen politiikasta olisi luovuttava myös kaupungeissa ja sallittava kahden lapsen hankkiminen. Muuten ikärakenteesta tulee liian epäedullinen. On kuitenkin muistettava, että politiikka ei ole alhaisen syntyvyyden ainoa eikä ehkä edes tärkein syy. Poliittisten linjausten, kuten ”yhden lapsen politiikan”, merkitystä väestö-

² Eliniänodote ja kokonaishedelmällisyysluku ovat tiivistelmiä tietyn vuoden ikäryhmittäisistä kuolevuus- ja hedelmällisyyslukuista. Jos (hypoteettinen) kiinalainen kohortti eläisi elämänsä vuoden 2000 ikäryhmittäisten kuolevuuslukujen mukaisesti, kohortin jäsenten keskimääräinen elinikä olisi tuon vuoden eliniänodote, 69,8 vuotta miehillä ja 73,3 vuotta naisilla. Vastaavasti, jos (hypoteettisen) kiinalaisen kohortin naiset saisivat lapsia vuoden 2000 ikäryhmäkohtaisten hedelmällisyyslukujen mukaisesti, olisi kohortin saamien lasten keskimääräinen lukumäärä naista kohti yhtä kuin kokonaishedelmällisyysluku, eli 1,7 lasta.

Kuvio 8.2 Elinikä ja syntyvyys

Lähde: United Nations (2004).

kehitykseen helposti liioitellaan. Sen (1994) muistuttaa, että syntyvyyteen vaikuttavat monet asiat väestöpolitiikan ohella. Lisääntynyt koulutus ja erityisesti naisten koulutustason nostaminen, terveydenhoitopalvelujen lisääminen, naisten työmarkkinamahdollisuuksien kasvu ja taloudellinen kasvu yleensäkin ovat vaikuttaneet syntyvyyden alentumiseen. Lasten hankkimisen rajoittaminen pakkokeinoin rajoittaminen on luultavasti ollut merkittävää takapajuisilla alueilla, erityisesti maaseudulla, mutta kaupungeissa muut tekijät ovat tai olisivat johtaneet syntyvyyden laskuun ilman pakkoakin.

8.5 Johtavatko sosiaaliset ongelmat yhteiskunnallisiin levottomuuksiin?

Kiinan eläkejärjestelmällä on siis sekä suuria lyhyen aikavälin ongelmia että väestön ikääntymisen mukanaan tuoma pitkän aikavälin ongelma.

Lyhyellä aikavälillä eläkkeiden rahoitusongelma voi kriisiytyä milloin vain, esimerkiksi taantumien tai julkisen sektorin taloudellisten vaikeuksien yhteydessä. Eräiden asiantuntijoiden mielestä järjestelmä on koko ajan kriisissä. Missään tapauksessa se ei toimi niin kuin pitäisi.

Kattavuusongelma tulee suuressa mitassa näkyviin 15-20 vuodessa, kun eläkkeelle jää paljon ihmisiä, joille eläkeoikeutta ei ole karttunut, olettaen että eläkejärjestelmää ei remontoita aiemmin.

Erään kiinalaisen asiantuntijan mukaan eläkeongelma ei ole niinkään rahoitusongelma kuin korruptio- tai hallinto-ongelma. Jos aluehallinto käyttäisi vähemmän rahaa lounaisiinsa ja autoihinsa, voitaisiin sekä eläkkeet että koulutusmenot helposti rahoittaa!

Mutta pystyykö hajanainen ja korruptoitunut hallinto uudistumaan? Käytäntö osoittaa, että keskushallinto ei saa alueitten hallintoa toimimaan luotettavalla tavalla. Aluehallinto ei myöskään ole erityisen tehokas: tämän osoittaa se, että yritysten on suhteellisen helppo kiertää mm. eläkemaksuja. Kansainväliset yritykset näyttävät kuitenkin parempaa esimerkkiä: ne joutuvat huolehtimaan imagostaan enemmän kuin kiinalaiset yritykset ja toimivat sääntöjen mukaan. Tämä tuo eläkejärjestelmään osaamista ja vakautta.

Eläkejärjestelmän kuntoon laittamiseksi on tehty kolmenlaisia uudistusehdotuksia. Ensimmäisessä vain peruseläke olisi pakollinen. Se rahoitettaisiin kokonaan tai osittain verovaroista. Tämä olisi oikeastaan nykyisen käytännön hyväksymistä. Tämä vaikuttaa myös välttämättömältä osalta mitä tahansa toimivaa järjestelmää, koska tilanne, jossa on suuri määrä vanhuksia ilman mitään sosiaaliturvaa, olisi aina riskialtis.

Toinen uudistusehdotus on antaa henkilökohtaiset eläketilit yksityisen sektorin hoitoon, mahdollisesti kuitenkin julkisessa valvonnassa. Tämä voisi estää väärinkäytöksiä ja lisätä osallistumishalukkuutta. Korkeiden maksujen ongelma kuitenkin säilyisi.

Kolmannessa ehdotuksessa siirryttäisiin nimelliseen tilijärjestelmään eli ”Notional Defined Contribution (NDC) malliin. Tilit olisivat yksilöllisiä mutta rahastoimattomia. Rahoja ei siis voisi käyttää väärin. Kokonaiseläkemaksut alenisivat. Tilien hallinnointiin liittyisi merkittäviä ponnistuksia, sillä Kiinassa ei ole mitään vastaavaa hallintojärjestelmää olemassa. Jos uskottava eläkehallinto pystytään luomaan, NDC-tyyppinen järjestelmä saattaisi hyvin toimia.

Valitsipa Kiina minkälaisen tahansa uudistuspolun eläkejärjestelmälleen, sillä on suuri merkitys paitsi Kiinalle ja kiinalaisille myös muulle maailmalle. Hyvin toimiva vanhuuden turvajärjestelmä olisi merkittävä yhteiskunnallisen vakauden lähde. Onnistuessaan Kiinan eläkejärjestelmä olisi asiakaskunnaltaan maailman suurin. Sillä olisi vaikutuksia sekä yksityisten kiinalaisten että koko kansantalouden säästämiseen, ja siten koko maailman talouteen. Minkä suuntaisia ja kuinka suuria vaikutukset ovat, riippuu järjestelmän täsmällisemmistä piirteistä. Jos lopputuloksena on uskottavasti toimiva jakojärjestelmä, se osaltaan vähentää kansantalouden säästämistä. Näin siksi, että yksityisen säästämisen tarve vähenee, koska eläkkeet huolehtivat vanhuuden toimeentulosta, eikä eläkejärjestelmään itsessään kerry pääomia, koska maksutulot käytetään juoksevasti eläkkeiden maksuun. Jos järjestelmä taas olisi

merkittävältä osaltaan rahastoiva, siihen kertyisi talouskasvun jatkuessa väistämättä erittäin suuri varallisuus ja tämä enemmän kuin kompensoisi yksityisen säästämisen vähentymisen. Kiinan eläkevalinnoilla on siis merkittäviä seurauksia koko maailman rahoitusmarkkinoiden ja pääoman muodostuksen tulevalle kehitykselle.

Lähteet

Fang, Cai (2004): The Aging Trend and Pension Reform in China: Challenges and Options. *China & World Economy*, Vol. 12 No 1, 36 – 49.

Jackson, Richard ja Neil Howe (2004): The Graying of the Middle Kingdom. Center for Strategic & International Studies.

Sen, Amartya (1994): Population: Delusion and Reality. *The New York Review of Books*, Volume 41, Number 15, September 22, 1994.

United Nations (2004): World Population Prospects: The 2004 Revision. Verkko-osoitteessa <http://www.un.org/esa/population/unpop.htm>.

Wang, Hong (2004): Social Change and its Potential Impacts on Chinese Population Health. *Hygicla*, Volume 4 (2004), Issue 4, p. 109 – 151.

9. Kiinan alueellinen kehitys

Markus Pauku

Taloudelliset uudistukset ovat vauhdittaneet Kiinan voimakkaaseen kasvuun vuodesta 1978 lähtien. Ripeä kasvu on vähentänyt Kiinan absoluuttista köyhyyttä, mutta samalla kärjistänyt jo olemassa olevia suuria alueellisia eroja. Hyvä talouskehitys on tehnyt epätasaisen aluepolitiikan ylläpitämisen mahdolliseksi ja osittain peittänyt alueellisiin eroihin liittyvät riskit. On täysin mahdollista, että nykyinen alueellinen epätasapaino voi edelleen kärjistyä. Tämän kehityksen seurauksena jännitteet voivat purkautua sosiaalisina ja poliittisina levottomuuksina.

9.1 Aluetalouden epätasapaino

Kuvio 9.1 Kiinan talousvyöhykkeet

Kiinan provinssit jakautuvat kolmeen eri talousvyöhykkeeseen: Itä, Keski-alue ja Länsi.

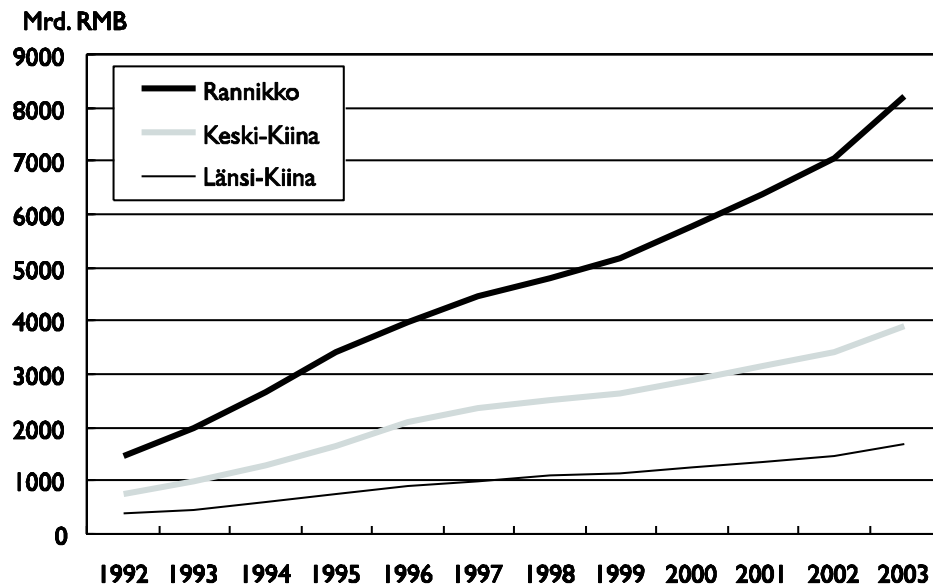
Itä:	Beijing (1), Fujian, Guangdong, Guangxi, Hainan, Hebei, Jiangsu, Liaoning, Shandong, Shanghai, Tianjing (2), Zhejiang
Keskialue:	Anhui, Heilongjiang, Henan, Hubei, Hunan, Jiangxi, Jilin, Shanxi ja Neimenggu (Mongolian autonominen alue)
Länsi:	Chongqing (4), Ningxia (3), Gansu, Qinghai, Shaanxi, Sichuan, Yunnan ja Xinjiang Wei (Xinjiangin) ja Xizang (Tiibetin) autonomiset alueet

Kiinan rannikkoalue on historiallisesti ollut maan tärkein talousalue. Vuoden 1978 jälkeen alueen BKT on kasvanut keskimäärin 12,4 prosenttia vuodessa. Keskialueen BKT:n kasvu on vastaavasti ollut 7,4 prosenttia ja länsiprovinssin 5,6 prosenttia.

OECD:n laskemien mukaan Kiinan eri alueiden välinen kasvuerot on kiihtynyt. Kiinan kansantulo on myös tuloeroindeksillä mitattuna suhteellisen epätasaisesti jakautunut. Kiinan virallinen talousalueiden välinen tuloerolukema 0.46 on huomattavasti korkeampi kuin OECD-maiden keskiarvo – 0.29 – tai vaikkapa Suomen 0.26.

Kiinan provinssien väliset erot ovat kasvaneet erityisesti uudistuksien jälkeen. Jo ennen 1978 alkaneita uudistuksia rannikon provinssit olivat Kiinan vauraimpia. Rannikon nopea kasvu on keskittänyt Kiinan talouden rakennetta itään samalla kuin köyhimmät provinssit ovat pysyneet heikossa asemassaan.

Kuvio 9.2 Kiinan BKT alueittain

Lähde: Statistics China.

Kiinan kolmen talousalueen sekä yksittäisten provinssien taloudelliset erot johtuvat monista eri syistä. Historiallinen kehitys, luonnonvarojen jakautuma, maantieteellinen ja geopolitiittinen sijainti, väestön koostumus ja muut tekijät ovat olleet merkittäviä nykyisen epätasaisen talouden rakenteen kehittymisessä. Tärkeimmät tekijät Kiinan nopeaan ja epätasaiseen talouskasvuun ovat markkinareformien sisäänrakennettu epätasaisuus ja kehitysstrategian keskittyminen idän rannikkoalueelle. On myös huomattava, että talousaluei-

Taulukko 9.1 Kiinan provinssit 1978-1998,
luokitusperuste: henkeä kohden laskettu BKT

Alue	1978	1984	1991	1998	2003	1978–2003 muutos
Shanghai	1	1	1	1	1	0
Beijing	2	2	2	2	2	0
Tianjin	3	3	3	3	3	0
Zhejiang	7	6	6	4	4	3
Guangdong	9	8	5	5	5	4
Jiangsu	8	7	8	6	6	2
Fujian	16	10	10	7	7	9
Liaoning	5	4	4	8	8	-3
Shandong	17	11	11	9	9	8
Heilongjiang	4	5	7	10	10	-6
Hebei	11	16	15	11	11	0
Xinjiang	14	13	9	13	12	2
Jilin	10	12	12	14	13	-3
Inner Mongolia	19	18	16	16	14	5
Hubei	18	15	18	15	15	3
Hainan	21	19	13	12	16	5
Shanxi	13	14	19	17	17	-4
Qinghai	6	9	14	21	18	-12
Henan	26	24	24	20	19	7
Hunan	15	20	20	18	20	-5
Ningxia	12	17	17	22	21	-9
Jiangxi	25	27	26	24	22	3
Shaanxi	27	26	23	27	23	4
Sichuan	22	22	21	25	24	-2
Anhui	23	21	27	19	25	-2
Yunnan	24	25	22	26	26	-2
Guangxi	20	23	25	23	27	-7
Gansu	28	29	28	28	28	0
Guizhou	29	28	29	29	29	0

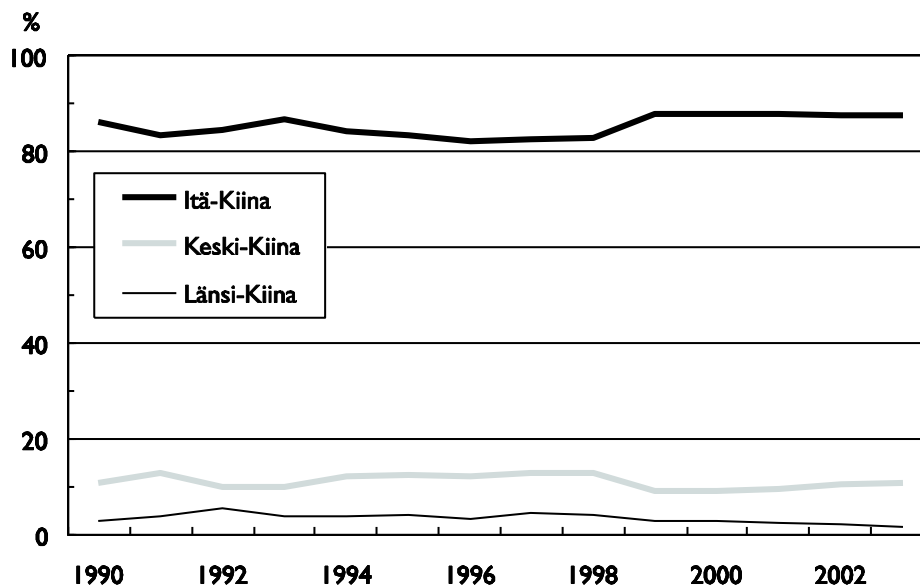
Lähde: China Statistical Yearbook (State Statistical Bureau).

den sisälläkin esiintyy huomattavia eroja. Näin on etenkin maaseudun ja kasvukeskustaupunkien välillä. Talousuudistukset ovat suosineet itäisen rannikkoalueen kehitystä, jolloin sisämaan talousalueet ovat saaneet kärsiä keskushallinnon epäjohtonmukaisesta talouspolitiikasta.

Vuonna 1978 aloitetut talouspoliittiset uudistukset johtivat erityistalousalueiden (Special Economic Zone – SEZ) perustamiseen rannikon provinsien kaupunkeihin. Tämän lisäksi toteutettiin infrastruktuuri-investointeja, suosivaa vero- ja vientipolitiikkaa sekä sallittiin ulkomaiset investoinnit. Nämä mittavat uudistukset loivat perustan nopealle kasvulle. Samalla kun valtio tuki rannikkoalueen taloutta ja investoi nopean kasvun strategiaan, muu talouspolitiikka oli hajanaista. Vuonna 1985 uudistunut finanssipolitiikka antoi provinsseille lisää verovastuuta ja samalla vähensi valtion siirtomaksuja rannikolta sisämaahan. Peking myös ylläpiti valtion investointeja itäalueelle, avasi edelleen rannikkoa ulkomaisille investoinneille ja lisäsi erityistalousalueita. Rannikolla toteutetut talousuudistukset ovat nyttemmin siirtyneet myös sisämaahan. Kiinan sisämaan talousalueiden on kuitenkin vaikea tavoittaa jo perinteiseksi tullutta rannikon vahvaa talouskehitystä, jota uudistukset ovat edelleen vauhdittaneet.

Myös ulkomaiset investoinnit ovat keskittyneet etupäässä rannikkoalueelle. Kiinaan tehdyistä henkeä kohden lasketuista ulkomaisista suorista sijoituksista itä sai US \$449.7, keskialue US \$52.5 ja länsi US \$31.2 (keskiarvo vuosilta 1986–1998).

Kuvio 9.3 Alueiden osuus ulkomaisista suorista sijoituksista, %

Lähde: Statistics China.

Siirtomaksujen ja keskushallinnon investointien vaikutus on ollut pienempi sisämaan provinseissa heikomman infrastruktuurin, teknologian ja markkinatalouden puutteen takia. Keskushallituksen ylläpitämät kannattamattomat valtion yritykset ovat vaikuttaneet negatiivisesti länsi- ja keskialueen taloudelliseen kasvuun. Idän markkinataloudellisen ”kokeen” tuloksista huolimatta monet sisämaan provinssit ovat ylläpitäneet sosialistista taloutta ja olivat aiemmin täysin suljettuja. Idän markkinauudistukset ja talouspolitiikka levittäytyvät sisämaan provinseihin vasta 1990-luvun alussa.

9.2 Epävarmuutta edessä?

Kiinanlaajuisen kansantalouden hallittu muutos ohjatusta ja suljetusta taloudesta kansainväliseen markkinatalouteen on erittäin haasteellista. Taloudellinen alueellinen epätasaisuus lisää epävarmuutta ja riskejä erityisesti mahdollisen taloudellisen taantumän toteutuessa.

Kiinan liittymisen WTO:hon uskotaan lisäävän alueitten epätasaisuutta. Markkinatalouteen siirtyneet avoimet, vientisektoriin pohjautuneet alueet pystyvät ylläpitämään nopeata kasvua. Sen sijaan monet sisämaan suljetut agraariprovinssit tulevat kärsimään taloudellisesti ulkomaalaisten yritysten kilpailusta. Nämä kasvuerot kumuloitunevat jatkossakin. Suorat investoinnit suuntautuvat pääosin rannikkoalueelle ja ovat keskittyneet jo sijoittautuneitten talousklustereiden, investointien ja infrastruktuurin ympärille. Agglomeraation ja rannikon nopean kasvun ansiosta myös Kiinan sisäiset markkinat ovat keskittyneet kyseiselle alueelle. Nämä taas vetävät puoleensa lisää investointeja suhteessa sisämaan provinseihin.

Epätasaiseen kasvuun liittyvät riskit ja kasvun mahdollinen hiipuminen voivat laukaista pinnan alla olevia jännitteitä ja aiheuttaa epävakaisuutta, jopa mahdollisia levottomuuksia.

Kiinan alueelliset erot ovat pysyneet tasapainossa pitkälti nopean talouskasvun ansiosta. Vaikka eri alueitten erot ovat jatkuvasti kasvaneet, köyhimmätkin provinssit ovat vaurastuneet absoluuttisesti vaikka ovatkin köyhtyneet suhteessa rannikkoalueeseen. Talouskasvu on myös pakottanut provinssit jatkuvaan uudistuksen liikkeeseen sekä lisännyt itään suuntautuvaa siirtotyöläisten määrää. Nopea talouskasvu ylläpitää tätä herkkää tasapainoa tällä hetkellä, mutta tilanne kiristyy, jos provinssien kasvu jatkossa hajaantuu nykyisestä tasosta. Kiinan valtio on jo nyt tehnyt aluepoliittisia uudistuksia vähentääkseen tätä kiristyvää tilannetta lisäämällä siirtomaksuja rannikolta sisämaahan. Keskushallitus on myös aloittanut uusia talouskehitysohjelmia ja pyrkinyt lisäämään ulkomaisia investointeja sisämaahan. OECD:n mukaan nämä ”Go West” kaltaiset aluepoliittiset uudistukset eivät vielä ole tuottaneet tulosta.

Itäisen alueen kasvun myötä rannikkoprovinsit ovat myös vahvistaneet asemaansa suhteessa Pekingin keskushallitukseen. Rahapoliittisten reformien jälkeisen periodin aikana itäisten provinssien hallitukset ovat neuvotelleet itselleen suosiollisen veropolitiikan joka edistää alueen nopeaa kasvua. Sisämaan kehitys kuitenkin vaatii, että Peking nostaa huomattavasti itäisten provinssien siirtomaksuja ja verotusta. Veropoliittisen neuvottelumenetelmän ja rannikon vahvan poliittisen aseman ansiosta tämä kehitysstrategia voi olla vaikeasti toteutettavissa. Markkinatalousuudistuksien ja finanssipoliittisten reformien myötä provinssien hallitukset ovat kasvaneet itsenäisemmäksi ja eristäytyneet keskushallituksesta. Vauraat rannikkoprovinsit ovat haluttomia maksamaan sisämaan kehityksestä.

Kiinan valtion markkinatalouteen siirtyminen ei ole ollut ongelmattonta. Samalla kun keskushallitus on vapauttanut talouden, se on menettänyt perinteisiä taloudellisia välineitä, millä ohjata taloutta ja kasvua. Tämä seikka on noussut usein esille, kun Kiinan liian nopean talouskasvun ja talouden ylikuumenemisen riskejä on analysoitu kansainvälisillä foorumeilla. Joittenkin tutkijoiden mukaan Pekingillä ei ole sen enempää työkaluja kuin poliittista tahtoakaan pienentää alueellisia eroja ja niistä aiheutuvia riskejä. Jos epätaisuus alueiden välillä kasvaa ja sosiaalinen levottomuus purkaantuu tai jos Kiinan talouden kasvu hiipuu, valtio voi myös keskittää taloudellisen vallan takaisin keskushallitukselle. Tämä varmentaisi myös Kiinan kommunistisen puolueen tulevaisuuden.

Toinen skenaario on Kiinan taloudellisen kasvun taittuminen. Jos Kiinan kasvu hidastuu, ja varsinkin jos se hidastuu eri tahtiin sisämaassa kuin Kiinan kasvualueella, tähän asti piilossa pysyneet alueelliset jännitteet voivat purkaantua.

Kiina on hyvin heterogeeninen maa. Sen poliittisesti epävakaaat provinssit ovat myös maan köyhimpiä. Kiinassa on ollut useampia separatisti- ja keskushallituksen vastaisia liikkeitä, jotka ovat peräisin etupäässä läntisistä provinssista. Nämä separatistiliikkeet pohjautuvat suurimmalta osalta etnisiin tai kieliryhmiin. Keskushallitus on neutralisoinut väkisin monet kansallisliikkeet ja tynnyttänyt vaikeita alueita rajoitetulla autonomialla ja taloudellisen avustuksen avulla. Tästä ovat esimerkkeinä Xinjiang ja Tiibet. Keskushallitus on tukenut näitä köyhiä alueita, jotka ovat jääneet paitsi rannikon talouskasvusta. Jos näiden alueiden, missä asuu runsaasti Kiinan vähemmistöön kuuluvia kansoja, taloudellinen tilanne kiristyy ja idän ja lännen suuret tuloerot tulevat voimakkaasti esille, ne voivat johtaa separatistiliikkeiden nousuun ja sosiaaliseen levottomuuteen.

Kiinan sisäinen protektionismi jarruttaa edelleen varsinkin sisämaan provinssien kasvua. Kiinan sisäiset tullit ja yleensäkin provinssien väliset kilpailevat kehitysstrategiat voivat kehittyä aluepoliittisiksi riskeiksi. Kun sisämaan

provinssien talouspolitiikkaa vapautettiin 1990-luvun alussa, kilpailu provinssien välillä kiihtyi. Provinssit pystyttivät kauppaesteitä suojellakseen sisäisiä talouksiaan. Entistä itsenäisemmät alueiden johtajat ajoivat oman provinssin etuja ja saattoivat sijoittaa päällekkäiset ja kilpailevat investoinnit samalle talousalueelle. On tapauksia, joissa paikallinen armeija on estänyt naapuriprovinssiin menevät raaka-ainekuljetukset. Jos Kiinan nykyinen kasvu taantuu, arviot viittaavat sisämaan jo rajoitettujen investointien supistuvan eniten. Tämä nostaisi jo ennestään tiukkaa provinssien välistä kilpailua resursseista ja lisäksi protektionismin uudelleen nousua, minkä seurauksena kasvu hidastuisi edelleen. Myös rannikkoprovinssien välinen kilpailu saattaa kiihtyä, sillä alkuperäiset markkina-alueet, esimerkiksi Guangdong, ovat menettäneet jossain määrin kilpailuetuaan muille edullisemmille rannikon talousalueille.

Kehittyneiden talousalueitten kilpailuedun kestävyys riippuu yhä enemmän sisämaan halvasta siirtolaistyövoimasta. Kiinan johtavat talousalueet, Guangdong ja Shanghai molemmat rakentavat infrastruktuuria parantaakseen kilpailukykyä.

9.3 Epätasaisuus ja aluepolitiikka

Kiinan talouden alueellinen rakenne on muuttunut 1978 uudistuksien jälkeen. Itäiset provinssit tulevat jatkossakin johtamaan Kiinan taloutta, sillä niiden etumatka sisämaan alueisiin on lähes saavuttamaton. Kiinan aluepolitiikan ohjelmat voivat vain tukea kasvun leviämistä rannikolta sisämaahan markkinavoimien avulla ja varmistaa, että vapautuneen talouden uudelleen organisaatio, urbanisaatio, työvoiman ja resurssien siirtyminen rannikolle, sujuu kitkattomasti. Näin Kiina voi välttää alueellisten erojen riskien purkautumisen ja levittää rannikon kasvuvaiikutusta länteen.

Kiinan rannikkoalueen kasvun myötä hinnat tulevat tällä rannikkoseudulla nousemaan ja investoinnit tulevat asteittain siirtymään sisämaahan edullisemmän kustannustason vetämänä. Kiinan aluepolitiikka voi mahdollistaa tämän vähentämällä sisämaan ja rannikon välisiä esteitä. Provinssien välisten kauppaesteiden kumoaminen ja työvoiman liikkuvuuden lisääminen tukisivat näin talouden rakennemuutosta. Rannikon jatkuva kasvu tulee vaati- maan lisää resursseja, joita sisämaan provinssien on pystyttävä toimittamaan. Valtion nykyinen siirtotyöläisvastainen linja rajoittaa sekä rannikon kasvua että eristää sisämaan provinssija kasvualueelta.

Länsi- ja keskialueisiin rakennettavat kasvukeskukset voivat joka tapauksessa kilpailla rannikkovyöhykkeen kanssa ja olla vaihtoehtoisia investointikohteita itäiselle alueelle. Nämä sisämaan keskukset, esimerkiksi Chiongqing, edistävät Kiinan köyhempien alueiden siirtymistä agraritaloudesta teollisuus-

teen samoin kuin kaupungistumista. Infrastruktuurisijoitukset keski- ja läntiselle talousalueelle ovat tarpeellisia, jotta investoinnit pystyvät seuraamaan edullisia resursseja sisämaahan rannikon hintojen noustessa.

Lähteet

Ahmad, E. – Keping, Li – Richardson, Thomas – Singh, Raju (2002): Recentralization in China? Working Paper, International Monetary Fund.

Dayal-Gulati, Anuradha – Husain, Aasim M. (2000): Centripetal Forces in China's Economic Take-off. Working Paper, International Monetary Fund.

Démurger, Sylvie – Sachs, Jeffrey D. – Woo, Wing Thye – Bao, Shuming – Chang, Gene – Mellinger, Andrew (2001): Geography, Economic Policy and Regional Development in China. Asian Economic Papers, Vol. 1 No. 1.

Eronen, Jarmo (1998): A Geopolitical Approach to China's Future as an Empire. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, Vol. 89, No. 1, 1998: 4-14.

Kuhn, Anthony (2004): The Death of 'Growth at Any Cost'. Far Eastern Economic Review, April 1, 2004, Vol. 167, Issue 13: 28-31.

OECD (2002): China in the World Economy, The Domestic Policy Challenges, Paris.

Tingsong, Jiang (1998): WTO Accession and Regional Growth in China. Australian Center for International Agricultural Research, Project ADP/1998/128.

Wei, Yehua Dennis (2000): Regional Development in China - States, Globalization and Inequality, Routledge, London.